

13. sz.

A BUDAPESTI

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESITŐJE

AZ 1889—90-IKI TANÉVRŐL.

Megelőzi:

A MOZAIKO-TALMUDIKUS

ÖRÖKÖSÖDÉSI JOG.

IRTA

BLOCH MÓZES

TANÁR.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1890

13. sz.

A BUDAPESTI
ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1889—90-I KI TANÉVRŐL.

Megelőzi:

A MOZAIKO-TALMUDIKUS
ÖRÖKÖSÖDÉSI JOG.

IRTA

BLOCH MÓZES

TANÁR.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1890.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ELŐSZÓ.

Az örökösödési jog lényeges és fontos alkotó része a magán-jognak. A személyeknek, azok egymásutáni fokozatos sorrendjének s az örökség elfoglalására szükséges különbeni feltételeknek törvényes meghatározása megbecsülhetetlen értékkel bír a haldokló előtt, s nyugalmat szerez neki utolsó órájában. Azon gondolat, hogy fáradsággal szerzett vagyona, mint uratlan jószág, idegenek kezébe juthatna s rokonaitól erőszakkal elvehetnék, attól való félelme, hogy ép azok, kiknek javáért munkálkodott s fáradozott, s kik közt mindenkor a békét s szeretetet ápolta, halála után az örökség miatt viszálykodást támaszthatnának s ellenség gyanánt üldözhetnék egymást, és a helyett, hogy emlékét tisztelnék, nevét szennyezhetnék be: mily elviselhetetlenül nehezednék ennek gyötrő gondolata utolsó órájában a haldoklóra, mily kellemetlen érzést keltene az benne, mely még a síron túl is kísérné s nem engedne számára nyugalmat. Egyedül azon tudat, hogy hagyatéka a törvény védelme alá helyezve, annak határozott korlátait hivatlanul át nem lépheti senki, szerez neki nyugalmat s könnyíti meg búcsúját a földi élettől.

Amde bármily jóltevő hatással legyen is azon törvény a haldoklóra, még sincs kizárva azon eshetőség, — a mennyiben az csak az emberi ész által mint természetes jog, vagy a társadalom által mint pozitív jog alkottatott, — hogy egyik vagy másik, ki nincsen a jogérzülettel teljesen áthatva, őrizetlen pillanatban, midőn a törvény közegeinek örkdő szemei elől eléggé el tud rejtőzni, a hagyatékot magához ne ragadná s a törvény korlátait át ne hágná. Csakis ha az, minek alapja az észben van letéve, a vallás által is szentesítetik, ha az nem egyedül a jogérzületben, hanem a vallásosságban is gyökeredzik, csak akkor bír az üdvös hatással nem egyedül a haldoklóra, de a hátramaradtakra is. Azon meggyőződés, hogy a tör-

vény szabályainak pontos megfigyelésével egyszersmind vallási kötelesség is teljesítve lesz, azon tudat, hogy hová a halandó bíró nem hatolhat, oda elér a mennyei igazságosság szeme, mely előtt semmi sincsen elrejtve, ezen vallásos meggyőződés nyújt az önösség által könnyen téves utra vezetett jogérzületnek támaszt s kitartást, erősíti az akaratot, az ad neki erőt, hogy ellenálljon a kisértéseknek s hogy szenteknek, érinthetetleneknek tekintse a törvény korlátait.

A zsidóság, mely az erkölcsi világ épületének oszlopai gyanánt »a jogot, igazságot s békét« tekinti, mint minden jogtételt általában, úgy az örökösödés törvényeit is mint istenieket ismerte meg s megparancsolta hiveinek, hogy ezen törvényeket mint vallástételeket tiszteljék.

Ezen, a vallás szentelt talaján alapuló, a hagyomány által, a szentírás szavaiból való levezetések folytán s végre a gyakorlati életből kifolyó következtetések útján bővült törvénygyűjtemény képezi azon nagyszerű épületet, melyet »mosaiko-talmudikus örökösödési jog«-nak nevezhetünk.

Az örökösödési jognak csak alapköveit találhatjuk meg a szentírásban, de nem az egész épületet; mert Mózes negyedik könyvének 27. fejezetében, az örökösödési jog tulajdonképeni forrásában megtaláljuk ugyan az öröklési sorrendnek Isten által adott szabályait, de a többi, a hagyatékra vonatkozó különbeni vitás esetekről hallgat a szentírás, s maga az öröklési sorrend is oly hiányosan van föltüntetve, hogy a szóbeli hagyomány s az írott tan szavaiból való értelmi következtetések nélkül számtalan kérdésre nem tudnánk feleletet adni. Hiszen Ábrahám ibn Ezra is, ki szentírásmagyarázatában épen nem ragaszkodik a hagyományos fölfogáshoz, kénytelen e kérdésben a hagyományt segítségül hívni s mondani: *לדעת הנחלות יירש האב או האם את הבן ומה שתרש אשתו צריכים אהנו לקבלה* »valjon az apa vagy anya örökölheti-e fiúknak hagyatékát, vagy a feleség örökölheti-e férjét, e kérdésekben kénytelenek vagyunk a hagyományhoz fordulni.«

A hagyományos magyarázatra Mózes negyedik könyve 36. fejezetének 7—9. verseinél is szükség van. Ugyanez áll a sógor öröklési jogára nézve is, minthogy az Deuteron. 25. fejezetében alig van csak megemlítve is, továbbá az elsőszülött öröklési jogánál is. (Deuteron. 21. fej.) több szabály csak a nyelv szelleméből vezethető.

le. Így egészíti ki egymást a szóbeli és írott tan s lehetővé teszik az öröklési jognak, mint szerves egésznek föllállítását.

Gans, ki a talmudi öröklési jogot sok tekintetben nem a hagyomány útján önmagában fejlődöttnek, hanem inkább idegenszerűnek, a görög és római jogból kölcsönzöttnek tekinti, mégis a legnagyobb elismeréssel szól a talmudi öröklési jogról, midőn mondja: »A római öröklési jog mellett, mely e tekintetben természetesen a legelső helyet foglalja el, nem létezik jogtörvény az egész történetben, melyben az átható s keresztültörő értelem munkája nagyobb-nak mutatkoznék s az okoskodó (sic!) kazuisztika nagyobb eredményeket mutathatna fel, mint ez a talmudi öröklési jogban tapasztalható.« (I. rész 152. old.). »De ha nem is tagadható az, hogy a mózesi öröklési jog további keresztülvitelét semmikép sem önmaguktól találták föl a talmudisták, hanem az általános szokásból vették azt át, mégis őket illeti elvitathatatlanul annak érdeme, hogy a Mózes által letett alap töredékeit s rendezetlen ujmutatásait határozott, következetes s könnyen áttekinthető rendszerbe foglalták össze.« (153. old.).

Az épület fel volt már ugyan állítva, de hiányzott abban a térbeli beosztás; a talmud tanítói megtalálták ugyan a rendszert, de nem az öröklési jog egyes törvényeinek szisztematikus rendjét. De nem is szándékozták azt elérni. A főkérdés, mit szem előtt tartottak, csak abban állott, hogy megvizsgálják, vajon melyik törvény következik a szentírás betűiből, minő törvények vezethetők le a szavak tiszta értelméből s az összefüggésből s végre minő törvények nyerhetők következtetés útján; e mellett az amoreusoknak a tanaiták állításait, — mint azok a misnában és a borajtában foglaltatnak, — magyarázni s az esetleges ellenmondásokat kiegyenlíteni is kellett. Ebből azután a nézetek legkülönbözőbb ellentétei származtak, hosszadalmas tárgyalások tartattak, melyek alkalmával gyakran egészen idegen kérdések terére csaptak át s azoknak bővebb fejtegetésébe bocsátkoztak, míg végre a tulajdonképeni témának szinleg elveszett fonala újból felvétellett s a halálkha megállapítottatott vagy függőben hagyatott.

A művészi fonalnak egyes szálai igen gyakran különböző helyeken, sőt különböző traktátusokban találhatók csak fel. Ha elgondoljuk a szövegben található különféle olvasásmódokat s a nehézséget, melylyel azoknak kiegyenlítése jár; ha megfigyeljük azon

sok új s gyakran igen bonyolódott esetet, mely a talmud befejezése után a szaboreusok, gáonok és későbbi írástudósok idejében a gyakorlati életben előfordult, mely esetek mind a talmudban felállított tételek helyes magyarázásának alapján voltak megoldandók: akkor kell, hogy a legnagyobb csodálkozással bámuljuk Maimuni nagy munkáját, a »Misne Thóra«-t. Ezen munkában összegezte, rendezte s kodifikálta a nagy tanító a mozaiko-talmudikus és gáoni törvénytételeket, úgy az erkölcsre és vallásra, mint az általános jogra vonatkozókat.

Őt követték R. Jákob, R. Áser fia, és R. József Káró, kik egybegyűjtötték a legkülönbözőbb véleményeket s felhasználták az óriási responzum-irodalmat is, szakaszok szerint rendezett munkáikban, a Túrím és a Sulchán Árukh-ban, melyeket R. Mózes Isszerlein jegyzetekkel látott el s a melyeket más általánosan elismert tekintélyek magyarázatokkal bővítettek ki.

Nevezett törvénygyűjteményekben külön részt képez az örökösödési jog (הלכות נהלות). Ámde ezen jognak nem összes szabályai tárgyalatnak behatóan a neki szentelt fejezetekben, hanem sok ide tartozó szabály csak jelezve van, de utalással azon fejezetekre, hol — külső viszonyok folytán azokkal összefüggve — bővebben tárgyalatnak. Így pl. a házasfelek örökösödési joga s az özvegynek azellátásra vonatkozó igényjoga stb. nem a Hilkhóth Nachlóth-ban, hanem Maimuninál a Hilkhóth Isóth-ban és a Sulchan Árukh Ében Háézerben a Hilkhóth Kethubá fejezetében tárgyalatik. Az alapítványokról szóló szabályzatok is Maimuninál külön szakaszban a הלכות זכיה ומתנה-ban, a Chósen Mispatban pedig a הלכות מתנת בריא-ban adatnak elő, holott az örökösök kötelességei az örökhagyó hitelezőivel szemben a Malve Velóve és a Gebiáth Chóv fejezetekben tárgyalatnak, stb.

Jelen értekezés szerzője feladatának tűzte ki, hogy ezen elszórt szabályzatokat az illető forrásokra való pontos utalással egybegyűjtse s rendezze, jegyzetekkel lássa el s hogy egyszersmind némileg össze is hasonlítsa a római joggal; hogy ez mennyire sikerült, az a szakférfiak ítéletére van bízva.

Az újabbak közül, kik e tárgy feldolgozását megkísérelték, említendő Michaelis, ki »Das mosaische Recht« cz. munkájának II. részében tárgyalja az örökösödési jogot; de ő csak a mózesi örökösödési jogot ismeri, s nem a talmudit is, sőt amazt is csak röviden

s téves fölfogással mutatja be. Továbbá Mendelssohn Mózes, ki a »Ritualgesetze der Juden« cz. munkájában az örökösödési jognak csak vázlatát adja, minden forrás megnevezése nélkül. Ép annyira nem teljes földolgozást nyújt Saalschütz is. (Das mosaische Recht). Legbehatóbban s legjobban Gans tárgyalta e kérdést (Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwicklung. I.), de az ő földolgozása is hiányos s nem ment minden hibától, mely szerzőnek a talmudi forrásokban való elégtelen ismeretének tulajdonítandó.

Végre Fassel »Das mosaisch-rabbinische Civilrecht« cz. munkája azon sarkalatos hibában szenved, hogy az a modern osztrák polgári törvényekhez van alkalmazva; ennek természetes következménye volt az is, hogy nála a mozaiko-rabbinikus jogba oly fölfogás s oly fogalmak jutottak be, melyeneket az épen nem ismer, azon határozatok pedig, melyek jellemző tulajdonát képezik, csak távolról vannak jelezve. Ugyanaz mondható nála az örökösödési jogról is. Fel kell említenünk még azt is, hogy Fassel feldolgozásában sok az ellenmondás s hogy a források legnagyobb részét hibásan vannak feltüntetve.

Budapest, 1890. (5650). év május havában.

A szerző.

TARTALOM-JEGYZEK.

Előszó	Iap. I—V
------------------	-------------

I. RÉSZ.

Az örökösödési jog általában. 1—36.

I. FEJEZET.

Az örökösödési jog lényege és alapja. 1—4. §.

1. §.	Bevezetés	1.
2. §.	Az örökösödési jog fogalma	1.
3. 4. §.	Az örökösödési jog alapja	2—3.
5—8. §.	Az örökösödési fokozat módozatai	3—4.

II. FEJEZET.

A törvényes örökösödési fokozat. 5—12. §.

9. §.	Az öröklők sorrendje	5.
10—12. §.	A fiúk öröklési joga	5—9.
13. 14. §.	Az örökhagyó unokái és dédunokái	9—10.
15. §.	A leányok örökösödési joga	10—11.
16—18. §.	Az elsőszülött örökösödési joga	11—12.
19. §.	Az elsőszülött utódai	12.
20. §.	A jóbel-évbeli új felosztás	12.

III. FEJEZET.

Az örökhagyó leányának joga. 13—15. §.

21. 22. §.	Ellátási jog	13—14.
23. §.	A leányok hozománya	14—15.
24. §.	Örökösödési sorrend az anyai hagyatékokban	15.

IV. FEJEZET.

Mellékágak. 15—17. §.

25—28. §.	Az örökösödési sorrend	15—17.
-----------	----------------------------------	--------

V. FEJEZET.

A házastársak örökösödési joga. 17—33. §.

	Lap.
29—30. §. A férj örökösödési joga	15—19.
31. 32. §. Megszorítások ezen örökösödési jogban	19—21.
33. 34. §. A feleség örökösödési joga	21—22.
35. §. Az özvegy ellátása	22.
36. 37. §. A férj örökösödési jogának módozatai	22—23.

VI. FEJEZET.

A levir (sógor) örökösödési joga. 23—39. §.

38—42. §. Meghatározás	23—25.
43. §. Jóbel-év	25.
44—46. §. Kétes örökösök	25—28.
47. 48. §. Nem örökölhető tárgyak	28—29.

VII. FEJEZET.

Az örökség birtokba vétele. 29—37. §.

49. §. Az örökségbe való belépés	29.
50. §. Az örökösöknek jogaikról való lemondása	30.
51. §. Az örökösök kötelezettségei	30—31.
52. §. Kiskorú örökösök	31.
53. §. A hagyaték felosztása	32.
54. §. A felosztás érvénytelensége	32.
55—57. §. Az örökösök személyazonossága	32—34.
58. §. Az elsőszülött megállapítása	34.
59. §. Az örökhagyó halálának megállapítása	34—35.
60. §. Eltűnt személyek vagyona	35—36.
61. §. A gonosztevők vagyona	36.

II. RÉSZ.

Végrendelet és ajándék. 37—64.

I. FEJEZET.

Végrendelet. 37—45. §.

62. §. A végrendelet fogalma	37.
63. §. A végrendelet fogalma moz.-talm. jog szerint	37—38.
64. §. Előnyben részesítés az öröklési fokozatban	38—39.
65. §. Az ajándék általában s annak felosztása	39—40.
66. §. Az ajándékozás általános fogalma	40.
67—70. §. Az egészségesnek ajándékozása	40—45.

III. FEJEZET.

A betegnek ajándéka, végrendekezése. 45—60.

	Lap.
71. §. Fogalom	45.
72—78. §. Közelebbi meghatározás	45—49.
79. 80. §. A végintézkedés visszavonása	49—50.
80. §. A végintézkedés módosítása	50.
81. §. További határozatok a beteg ajándékaról	50—51.
82—84. §. Kétes esetek	51—52.
85. §. A vallomás	52—53.
86. §. Végintézkedési okmány utólagos feltalálása	53.
87. §. Végrendeleti tanúk	54.
88—89. §. Az elhalt akaratának teljesítésére vonatkozó kegyelethől folyó kötelesség	54—56.
90—92. §. Több személy megajándékozása	56.
93. §. A feleség mint megajándékozott	57—58.
94. §. Az elsőszülött mint megajándékozott	58.
95. §. Visszaszármazás a jóbelévben	59.
96—98. §. Szent czélokra adott ajándékok	59—60.
99. §. Meghatározott tárgyra vonatkozó ajándékozás	60.

III. FEJEZET.

A helyettesítő birtokbalépés. 60—61. §.

100. §. Fogalom	60.
101. §. Az egészségesnek rendelkezése a helyettesítő birtokba- lépés iránt	60—61.
102. §. A betegnek ez iránti rendelkezése	61.
103. §. Több személynek helyettesítő birtokbalépése	61—62.
104—105. §. Az ajándék eladása az első megajándékozott által	62.
106. §. Az első megajándékozott hitelezői	63.
107. §. A nő mint első megajándékozott	63.
108. §. Csak a haszonélvezetet illető örökség	63—64.

I. RÉSZ.

Az örökösödési jog általában.

I. FEJEZET.

Az örökösödési jog lényege és alapja.

1. §.

Bevezetés.

Az ember, mint érzéki értelmes lény, bírja azon természeti jogot, hogy földi javakat szerezhessen, s hogy azokat, amennyiben eladás, csere vagy ajándék útján át nem származtatja másokra, mint kizárólagos tulajdonát tekintse s használja.

Ezen tulajdonjog megszűnik a halállal s átmegy az előbbi birtokos természeti örököseire, kik annak helyébe lépnek s a hagyatékot az azzal egybekötött jogokkal és kötelezettségekkel birtokukba veszik.

2. §.

Az örökösödési jog fogalma.

Azon egyén, kinek halála a vagyonnak másokra való átruházását előidézi, »örökségahagyó«-nak (מוריש vagy מנחיל) neveztetik; a hátrahagyott vagyonnak neve: »örökség« (נחלה vagy ירושה) (hereditas); az, kire az egész hagyaték, vagy annak csak egy része esik »örökös«-nek (נחיל vagy יריש) (heres) neveztetik; az egész örökségre vagy annak csak egy részére vonatkozó kizárólagos jog »subjectív értelemben vett örökösödési jog«-nak (משפט הירושה), s végre az arra vonatkozó jogi tételek összessége »objectív értelemben vett örökösödési jog«-nak (דיני נחלות) neveztetik. Az örökösödési jog dologi jog, mely mindenkivel szemben, ki valamely hagyatékot tulajdonába akar venni, hatálylyal bír.

3. §.

Az örökösödési jog alapja.

Az örökösödési jog a család egységén alapszik, melynek keletkezésével ama jogviszony létre jön. A római jog az örökség hagyónak rokonai iránt való különböző fokú szeretetből kifolyó praesumtív akaratát tekinti az örökösödési fokozat alapjának. Többen a régibb jogtudósok közül nem a természeti jogban rejlő, hanem csakis pozitív jogi viszornak tekintették az örökösödési jogot; de az újabkori philosophia mint természeti jogot tárgyalja azt, mely az emberi észben leli alapját. »Azon tétel, hogy nem létezik természeti, azaz az észben alapuló örökösödési jog« — mondja Dalwigk¹ — »képezné az ipar s a nemzeti vagyron sirját. A család örökösödési joga szükségképen az értelmén alapszik, vagyis: létezik egy természeti örökösödési jog, melynek alapja nem az örökség hagyó praesumtív akaratában rejlik. Ha közelebbről vizsgáljuk azt, hogy minő személyeket ruház fel az értelem az örökösödési fokozat jogával, akkor be fogjuk látni, hogy ezen jog természetes alapját a családi egység képezi. A családot nem szabad csakis gyermekek nemzését és nevelését célzó társaságnak tekintenünk; ennek célja egyszersmind a szerzemény is, mint azon eszköz, mely nélkül a család meg nem állhat s az előbb említett cél el nem érheti. Ha meghal a családfő, nem okvetlenül szükséges-e, hogy vagyona olyanokra szálljon át, kik családjához tartoznak? Ám a család fogalma nemcsak szülőkre s gyermekekre vonatkozik, a vér kötelékei továbbra is terjednek, s megjelölik azokat, kik, ha a szűkebb családi kör nem mutathat fel tagakat, az örökösödési fokozat jogára első sorban igényt emelhetnek.«

4. §.

Folytatás.

A mosaiko-talmudikus jogtudomány az örökösödési jogot szintén mint természetes családi jogot tárgyalja s az örökség hagyónak meg nem engedi, hogy természetes örököseitől az örökséget megvonja s hogy idegeneket részesítsen abban.²

A talmud különös rosszalását fejezi ki még a fölött is, ha va-

¹ Versuch einer philosophischen Darstellung des Erbrechts I. r. 3. l., 5. és 6. §. (Wiesbaden 1820).

² Bábá Bathra 130^a.

laki természetes örököseit oly módon rövidíti meg, hogy vagyonát még életében ajándék útján ruházza át idegenekre.³

Hogy azonban a hagyaték a tulajdonképeni család és az örökség-hagyó apai részéről származó ág részére megtartassék, s hogy ez által közvetve az állam jólétéről gondoskodva legyen, a mos.-talm. jog bizonyos módozatokat s megszorításokat állapított meg a természetes örökösödési fokozatra vonatkozólag.

5. §.

Az örökösödési fokozat módozatai.

Tekintetbe véve azt, hogy a mózesi törvény az eladott jószágoknak a jóbel-évben való visszatérése s más törvények által egyrészt az elszegényedést s másrészt a túlságos meggazdagodást akarta megakadályozni; tekintetbe véve azt, hogy az isteni törvény az egyes törvények és családok számára az eredetileg egyenlő részekre felosztott földbirtok megtartását czélozván, elrendeli: *ולא תסוב ואל תחלה ממטה אחת כי איש בחלתו ידבק ממטה בני ישראל* S az örökség ne menjen át egyik törzstől a másikhoz, hanem mindenki ragaszkodjék a saját örökségéhez Izrael fiainak törzsei szerint⁴; tekintetbe véve továbbá azt, hogy Izrael mint földművelő nép vagyona legnagyobb részét ingatlanokban birta; s végre tekintve azt, hogy a feleségnek a férj, az anyának pedig a gyermekek lévén örökösei, ha az apa hagyatékánál a fiúk és leányok egyenlőképen birnák az örökösödési jogot, akkor az utóbbiak megházasodása által okvetlenül átmenne az egyik törzs vagyona a másikra, hacsak nem állana azon törvény, hogy a leányok csakis az apai törzs családjából választhatják férjeiket,⁵ mely körülmény azonban megszüntetné a szabad választás természetes jogát: ezért gondoskodott az isteni törvényhozó az örökösödési fokozat természetes jogának módozatairól s elrendelte, hogy a leányok csak akkor örökölhetnek, ha az apa férfi utódok nélkül

³ T. Bába Bathra 133^b, Maimuni Nachlóth 6, fej. 11 §., Chósen Mispát 282. fej. 1. §.

⁴ Numeri 36. fej. 9. v.

⁵ Mint ez tényleg meg is parancsoltatott Celafchad leányainál (Numeri 36, 6. v.) s ép úgy azon leányoknál, kik — apai részről nem lévén fiutódok — az atyai hagyatékot örökölték. (Numeri 36, 8.) De ez utóbbi törvény csak azon nemzedékre vonatkozott, mely Kánaán földjét birtokba vette. (Bába Bathra 120a v. ö. Nachmanides, Numeri 36, 9.)

halt meg. A szentírás ezt והעבירה »átvitel« kifejezéssel jelzi, mihez a talmud azon megjegyzést fűzi, hogy: בכולן נאמרה בהן נתנה וכאן נאמרה בהן העברה שאין לך שמעביר נחלה משבט לשבט אלא בת הואיל ובנה ובעלה יורשין אותה. » Az örökösödési törvényben mindenütt az »adás« kifejezését használja a szent írás, csak azon esetben, ha nem létezik férfitód s az örökséget a leány veszi át, használtatik az »átvétel« kifejezés, mert az apai örökségbe való lépéssel az ősi vagyonnak átvitele történik egyik törzsből a másikba, minthogy az öröklő leány fia és férje, kik más törzshöz tartoznak, idővel őtet fogják örökölni.⁶

6. §.

Folytatás.

Ugyanezen okból szenved a természetes örökösödési fokozat még azon megszorítást is, hogy az anya nem örökölheti gyermekeit;⁷ mert ha azután mint gyermektelen özvegy halna el, akkor hagyatékának az apai törzséhez tartozó rokonokhoz kellene átszármaznia, mi által ismét egyik törzsből a másikra való átvitel történnék.

7. §.

Folytatás.

Ép úgy nem örökölheti a feleség a férj vagyonát;⁸ mert ez esetben is átvitetnék az örökség egyik törzsből a másikba, minthogy a feleséget szintén apai részéről levő rokonai öröklük.

8. §.

Folytatás.

Csakis anyai részről való fivérek szintén nem örökölhetik egymást;⁹ mert nem egy és ugyanazon törzs gyermekei ők. אמר קרא ממשפחתו וירש אותה משפחה אב קרויה משפחה אם אנה קרויה משפחה »A szent írás mondja: »hozzátartozói az ő családjából legyenek az örökösök,« ezalatt az apa családjá, de nem az anyáé értendő, amint ez egy másik szentírás helyen¹⁰ határozottan mondván van: »az apai család szerint.«

⁶ Bábá Bathra 109^b.

⁷ Bábá Bathra 108^a.

⁸ Bábá Bathra 108^a.

⁹ Bábá Bathra 108^a.

¹⁰ Bábá Bathra 109^b.

II. FEJEZET.

A törvényes örökösödési fokozat.

9. §.

Az öröklők sorrendje.

Mínthogy a családi kötelék képezi az örökösödési fokozat természetes alapját, s mivel ez irányban a család tagjainak egymáshoz való viszonya veendő figyelembe, azért az örökösök sorrendje a következő:

A) az egyenes utódok;

B) a mellékágak; és

C) a házastársak.

Az egyenes utódok a következők:

a) az örökhagyó fiai;

b) ezeknek gyermekei, unokái, dédunokái, stb.

c) az örökhagyó leányai;

d) ezeknek gyermekei, unokái, dédunokái, stb.

A mellékágak sorrendje:

a) az örökhagyó atyja;

b) az örökhagyó fivérei, illetve ezeknek gyermekei, unokái, dédunokái stb.;

c) az örökhagyó nővérei, illetve ezeknek gyermekei, unokái stb.;

d) a nagyatya atyai részéről;

e) ennek fiai, ezeknek gyermekei, unokái stb.;

f) a nagyatya leányai, ezeknek gyermekei, unokái stb.

g) a dédapa, annak fiai, leányai stb.

10. §.

A fiúk öröklési joga.

Természet és értelem követelik, hogy az öröklési sorrend az örökhagyó közvetlen utódjával kezdődjék. Így panaszkodik már Ábrahám is: *הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי* »Nékem nem adtál utódokat s íme háznépem gyermeke örököljön engem¹« s csak akkor nyugodott meg, midőn Isten neki mondá: *לא יירשך זה כי אם: אשר יצא ממעך הוא יירשך* »nem ez fog téged örökölni, hanem saját testbeli utódod.«²

¹ Genesis c. 15 v. 3.

² U. o.

Az, amit a természet és értelem követel, Isten szava által lőn szentesítve s törvénynyé emelve. ואל בני ישראל הרבה לאמר איש כי ימות. ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. »S mondj Izraél fiainak: ha valaki elhal s nincs fia, akkor leányára szálljon át az örökség.«³ A jog-szerű örökösök tehát első sorban a gyermekek, de mindenekelőtt a fiúk, s csak ezek hiányában a leányok. (L. az 5. §.)

1. Jegyzet. Az Athénbeliek örökösödési törvénye szerint sem örökölték a leányok, kivéve ha az örökhagyónak fiai nem voltak s csak leánygyermek maradt hátra; de azon leány kötelezve volt legközelebbi rokonához férjhez menni, mely rokon azután az örökségbe lépett s így ő vált tulajdonképi activ örökössé, holott az öröklő leány csak passiv szereppel birt, amennyiben nem örökölt, hanem csak mások által örököltetett.

A későbbi római (Justiniani) örökösödési törvény szerint ellenben első sorban az örökhagyó gyermekei, még pedig minden nemi különbség nélkül, birtak az örökösödési joggal.

2. Jegyzet. Michaelis⁴ öt esetet említ Izraél történetéből, melyekben az örökhagyónak leányai annak fiai mellett tényleges örökösök voltak; és pedig:

I. Hiób könyvében (42. fej. 15. v.) elbeszéltetik, hogy Hiób fiai mellett leányainak is adott egy részt az örökségből. Ámde itt nem arról van szó, hogy Hiób leányait fiaival egyenjogu örökösöknek tekintette, hanem csak arról, hogy a fiai számára meghatározott birtokból egy részt ajándék útján leányainak tulajdonába juttatott, mint ezt a könyv szövege is határozottan kifejezi ויתן להם אביהם »és atyjuk adott nekik«; itt nem mondatik ויחל אותם »örökbé hagyta számukra«, tehát csak ajándék (מתנה) volt az, mihez mindenesetre a törvény szerint is joga volt. Ha Michaelis a szöveget pontosan megfigyelte volna, nem tette volna azon megjegyzést, hogy: »Hiób cselekedetét nem tekinthetjük úgy mint Perzionio ajándékozásnak, ha csak a szentírás szövegét erőszakosan nem értelmezzük.«

II. Azon körülményből, hogy úgy Genesis (46. fej. 17. v.) mint Numeriban (26. fej. 46. v.) Ásér fiainak genealogiájában azoknak nővére gyanánt Szérach van feltüntetve, azt következteti Michaelis,

³ Numeri 27. fej. 8. v.

⁴ Michaelis, Mosaisches Recht II, p. 57. kk.

hogy fivéreivel együtt örökölt; oly föltevés ez, melynek nincs szilárd alapja. V. ö. Nachmani magyarázatát Numerihoz (i. h.). Onkelosz nézete szerint Szerach mostoha leánya volt Ásérnak; tulajdonképeni atyja férfitódok nélkül halt el, mi által ő (Szerach) lett az örökös; anyja azután Ásér neje lett; ő maga Ásér leányának neveztetett, jöllehet hogy csak felesége leánya volt. Erre utal a Numeriban használt kifejezés is: **וַשֵּׁם בֵּת אִשְׁרָא שֶׁרָח** »És Ásér leányának neve Szerach volt« hol **וַשֵּׁם** szó azt mutatja, hogy Szerach csak névleg volt Ásér leánya. Ezt bizonyítja a Genesisben előforduló genealogia szövege is, hol nem áll — mint a 15. versben Jákob leányánál, Dinánál — **וַבְּתוֹ שֶׁרָח** »És Ásér leánya Zerach«, hanem **וַיִּשְׂרָח אֶחָוָהּ** »És az ő nővérük Szerach,« minthogy ő nem volt Ásér tényleges leánya, tehát fiainak csak féltestvére volt. (L. Rasi és Nachmani magyarázatait az idézett helyhez.)

III. Ép oly merész Michaelisnak Nehemiásból (6. fejj. 63. v.) való azon következtetése, hogy a Gileádbeli Barzilai leánya örökséget kapott őseitől, daczára annak, hogy Barzilainak fia is volt, mint ez II. Sám. 19. fejj. 35. és 41. verséből látható; mert az első Gileadbeli Barzilai óta, ki Dávid idejében élt, azon Barzilai-ig, kiről Nehemiás könyvében van szó, és aki a Gileadbeli Barzilai családjából nősült s a száműzöttekkel Babylonból visszatért, több évszázad mult el, mely idő alatt az öreg Barzilai utódainak férfiága könnyen kihaltatott s csak a női ág maradt fen, mely ezen esetben a jogszerű örökös volt.

IV. Még kevesebbet bizonyítanak a Michaelis által idézett helyek I. Chronika (2. fejj. 22. v.) és Numeriből (32. fejj. 41. v.), melyek szerint Jáir, Szégub fia és Checzron unokája, ki Juda törzséből, és kinek felesége Máchir leánya, Manasse törzséből való volt; ezen Jáir nem számíttatik az atyai törzshöz, Judához, hanem az anyaihoz, Manasséhez. Tehát kell — véli Michaelis — hogy anyja után a Manasse törzsében örökölt legyen, mint tényleg az idézett szentirási helyen Jáirnak a Jordán túl fekvő birtokairól említés van téve, és mégis volt Máchirnak egy fia, kit Gileádnak hittak. Már a talmud is kérdezi: **מִנֵּן לוֹ לִיאִיר שְׁלֹא הָיָה לוֹ לְשֵׁנִיב** »Honnan kapta Jair birtokát, holott atyjának Szégúbnak semmije sem volt?« ⁵ Mert Szégub nem örökölte — mint Michaelis vélekedik a

⁵Bábá Bathra 111b. 113a. V. ö. Ábrah. Ibn Ezra Numeri 32 fejj. 41. v.

szentírás szószerinti értelme ellenében — anyjának, Machir leányának birtokát s nem hagyta azt fia Jáir számára örökül, sőt Szegúb azt soha sem birta; honnan vette tehát Jáir az ő birtokát? A talmud kétféleképen felel e kérdésre. Az egyik szerint: מלמד שנשא יאיר אשה ומתה וירשה »Jair megnősült, felesége meghalt s azt örökölte«; a második felelet szerint: מלמד שנשא שנוב אשה ומתה בהי מורישה ומתה וירשה יאיר »Szegúb megnősült s felesége — Jair anyja — meghalt még azoknak életében, kiket neki örökölnie kellett volna; azután elhaltak ezek is s az örökség Jáirra esett, nem pedig Szegúbra, ki — mint férj — ezen esetben nem örökölhette feleségét, minthogy az örökség csak ראי azaz a feleség halálakor még nem volt annak tényleges birtokában.«

V. Még felületesebb az, mit Michaelis Józsuá (15. fejt. 16. és 20. v.) és Birák könyvéből (1. fejt. 12. és 15. v.) akar bizonyítani, minthogy Káleb csak ajándékozta a birtokot leányának, és örökségről ott nincs szó.

11. §.

Folytatás.

Ha valaki több fiúgyermek hátrahagyásával hal el, akkor mindannyian, az elsőszülöttet kivéve (16. §.), egyenlő részt kapnak a hagyatékból. Az örökhagyó halála után született fiú is egyenlő jutalékban részesül a még életben született fiúkkal.⁶ Sőt azon fiúk, kiket törvénytelen házasságban nemzettek, továbbá fattyuk (זמרים) sincsenek kizárva az örökségből hanem csak azok, kiket bálványimádó nővel vagy rabszolganővel nemzettek; ez utóbbiak törvény szerint az anya osztályába soroltattak.⁷

§. 12.

Folytatás.

A zsidóságtól elpártolt egyén nem veszti el örökösödési jogát.⁸ Ép úgy örökli nemzsidó atyját a prozelita is.⁹ De azon prozelita hagyatéka, ki a zsidóságba való belépése után nem nemzett gyerme-

⁶ Jebámot 67^a, Bába Bathra 141^b.

⁷ Jebámot 22^a. Maimonides Nachlóth 1. fejt. 7. §. Chósen Mispát 276. fejt. 6. §.

⁸ Kiddúsin 18^a. Maim. Nachlóth 6. fejt. 12. §., Chós. Mispát 283. fejt. 2. §.

⁹ Kiddúsin i. h., Maim. i. h., Ch. M. 283. fejt. 1. §.

keket, uratlan jószágnak tekintetett; arra senki sem bir örökösödési joggal.¹⁰

13. §.

A z örökhagyó unokái s dédunokái.

Ha az örökhagyót fia megelőzte a halálban, akkor ennek helyében fiai, unokái, dédunokái stb., vagy fia férfitódainak hiányában ennek leányai, leányunokái stb. lépnek az örökségbe, s így mindezek megelőzik az örökhagyó saját leányait, még pedig úgy, hogy ezen ágba is megelőzik a fiuk és ezeknek fi- és leányörökösei a nővéreket.

Jegyzet. Az unoka és dédunoka azon joga, hogy a parens helyébe lép, képviseleti jognak neveztetik. Valjon az örökösödési jog ezen fokozata úgy értendő-e, hogy az unokák nem saját joguknál fogva, hanem csak mint atyjuk örökösei öröklík nagyatyjukat, vagy pedig saját joguknak megfelelően lépnek a nagyatyai örökségbe, s így a képviseleti jog nem veendő-e szószzerinti értelemben, e fölött különbözőképen vélekednek a jogtudósok. (V. ö. Dalwigk, I. 24. §. Arndts, Ritter v. Arnsberg, Pandekten, 2. kiad. p. 783. és Gans Das Erbrecht, I. p. 154.) Unger (Das öst. Erbrecht systematisch dargestellt, Lipcse, 1864. 33. §.) azt állítja: »Örökségük nagyságát illetőleg elhalt nagyapjuk helyébe lépnek, de ezen örökség saját joguknál fogva jut birtokukba, amennyiben azt azon rokonsági viszony alapján, melyben az örökhagyóhoz állnak, kapják s az úgynevezett képviseleti jog az örökség nagyságára, nem pedig az örökösödési jogra vonatkozik.«

Ezen nézet már a talmudban is található, amennyiben ott is fel van vetve a kérdés, valjon az unoka **דאבא מכה אביו** vagy **קאתא מכה אביו**, s egy nézet van, hogy **דאבא קאתינא ובמקום אבא קאימנא** »az unoka mondhatja, mint nagyatyám örököse jövök, és igényt tartok az örökség azon részére, mely atyámat illeti.«¹²

14. §.

Folytatás.

Ha az elhalt fiu utódain kívül az örökhagyó még gyermekeket is hagyott hátra, akkor ezek közül mindegyik akkora részt kap a ha-

¹⁰ Kiddúsin 17^b, Bába Bathra 149^a. Maim. Zechija Umatana 1. fejr. 6. §., Ch. M. 283. fejr. 1. §.

¹¹ Bába Bathra 115^a **לבן קודמין של בן קודמין**, Maim. Nachlóth 1. fejr. 3. §., Ch. M. 276. fejr. 1. §.

¹² Bába Bathra 159^a, lásd Ch. M. 211. fejr. 4. §.

gyatékából, amekkorát az elhalt fivér utódai összesen kaptak, kiknek az örökséget maguk közt fejenként egyenlő részben fel kell osztaniok.

Ép így áll a dolog azon esetben is, ha az örökhagyónak unokája halt el, ki gyermekeket hagyott hátra; ekkor az elhalt unokára eső rész a dédunokák közt osztatik fel fejenként egyenlő részben. Tehát az örökhagyó fiától maradt unokák, vagy unokájától maradt dédunokák — legyenek azok sokan vagy kevesen — nem kapnak soha többet vagy kevesebbet, mint amennyit az örökhagyó elhalt fia, illetve unokája kapott volna, ha az örökhagyó halálakor éltek volna.

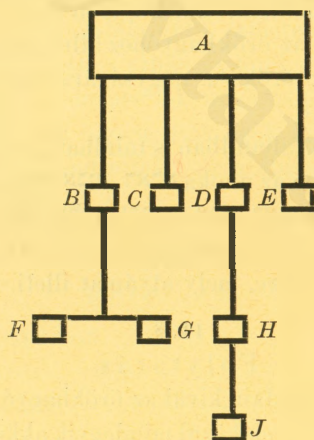
Élő fiúk gyermekei, vagy még élő unokáktól származó dédunokák azonban nem emelhetnek igényt a nagyatya hagyatékára.

§. 15.

A leányok örökösödési joga.

Ha az örökhagyó után nem maradtak gyermekek, és esetleg ezektől származó utódok sem, akkor a leány, vagy ha többen vannak, a leányok öröklik atyjukat egyenlőrészben, s ezeknél is ép oly hatálylyal bír a képviseleti jog mint a fiúknál.¹⁸ (1. 13. és 14. §§.)

A fiúk és leányoktól való gyermekek és unokák ezen örökösödési joga egész a végtelenbe megy עד סוף העולם.

Ha tehát *A* meghal s hátrahagyja *C* fiát, *E* leányát, *F* és *G* unokáit — kik előbb elhalt fiának *B*-nek fiai, — végre *J* leánydéd-

¹⁸ Bábá Bathra 115^a, Maim. Nachlóth 1. fejt. 3. §., Ch. M. 276. fejt. 1. §.
בת קודמת לאחין יוצאי ידיה של בת קודמין לאחין.

unokáját — ki leánya a még életében elhalt unokájának *H*-nak, ki ismét elhalt fiának *D*-nek fia volt, — akkor a még élő *C* fiú a hagyatéka egyharmadát kapja s úgyszintén egyharmadát *J* a leánydéd-unoka, holott *F* és *G* unokák együtt kapnak egyharmadot, tehát fejenként egy hatodot. *E* leánynak nincs örökösödési joga, tehát nem örököl semmit.

16. §.

Az elsőszülött örökösödési joga.

Az elsőszülött fiú **בְּכֹר מֵאֵם** kétszeres részt kap az apai hagyatékból, tehát ha öt fiú van, egy harmadát, ha kilencz van, egy ötödét a hat, illetve tíz részre osztott vagyonnak.¹⁴ De ezen elsőszülöttségi jog csak azt illeti meg:

1. Ki az örökhagyónak nemcsak elsőszülött fia, hanem egyszersmind elsőszülött gyermeke **בְּכֹר מֵאֵם** mint **בְּכֹר מֵאֵם**; az anya pedig itt nem jön tekintetbe, és bárha ezen fia előtt több gyermeket is szült, ez bir az elsőszülöttségi joggal, ha csak **בְּכֹר מֵאֵם**¹⁵

2. Ha az még atyja életében megszületett. Azon elsőszülött pedig, ki csak az atyja halála után született (pl. ha az örökhagyónak két felesége volt egyszerre várandós, vagy ikreknél), nem emelhet igényt a kettős részre.¹⁶

3. Ha a szülés természetes **בְּיָד הָרֶחֱם** volt. De ha császárvágást kellett végezni **בְּיָד רֹפֵא**, akkor csak a többi fivérekkal egyenlő részt kap.¹⁷

4. Mindjárt a születés után kellett constatalva lennie, hogy a szülött fiú s nem leány. Holott egy **טוֹמְטוֹם**, kinél a férfiaság jelei csak később mutatkoznak, nem kap kettős részt.¹⁸

17. §.

Folytatás.

Az atyának törvénytelen házasságból származott elsőszülöttje, még a fattyú (**בְּכֹר מֵמֵי**) is, birja az elsőszülöttségi jogot.¹⁹

¹⁴ Deuteronom. 21, 17., Bábá Bathra 122^b, Maimuni Nachlóth 2. fej. 1. §., Ch. M. 277. fej. 1. §.

¹⁵ Bechoróth 46^a, Maim. Nachlóth 2. fej. 9. §., Ch. M. i. h.

¹⁶ Bábá Bathra 142^b, Maim. i. h. 2. §., Ch. M. i. h. 3. §.

¹⁷ Bechoróth 47^b, Maim. i. h. 2. fej. 11. §., Ch. M. i. h. 7. §.

¹⁸ Bábá Bathra 126^b, Maim. i. h. 3, §., Ch. M. i. h. 4. §.

¹⁹ Maim. i. h. 13. §., lásd Léchem Misnát i. h., Ch. M. 277. fej. 10. §.

18. §.

Folytatás.

Az elsőszülöttségi jog csak a következőkre terjed ki:

1. Az atya, de nem az anya hagyatékára.²⁰

2. Még az atyának hagyatékából az elsőszülött csakis abból kap kettős irészt, ami a halál beálltakor tényleg az örökhagyó birtokában volt (מוחזק).²¹ De a halál után bekövetkezett gyarapodásból, mely közös munka vagy kiadás útján lett elérve (שבה),²² p. o. szántóföld és annak gyümölcse után vagy örökség útján, mely az örökhagyó halála után vált esedékessé (ראוי),²³ vagy hitelezett összegek behajtása útján (מלוה אפילו בשטר)²⁴ (kivéve ha azok zálog által fedezve voltak), az elsőszülött nem bir semmi előnnyel többi fivérei fölött.

19. §.

Az elsőszülött utódai.

Ha az elsőszülött még atyjának életében elhal, akkor azon joga, hogy atyja után kettős részt örököl, saját örökösire ruháztatik át, oly módon, hogy, ha nem fiút, hanem csak leányt hagy hátra, ugy ez nyeri el a kétszeres részt, s ő nála létesül a képviseleti jog, mint ez az általános örökösödési törvényből (13. és 14. §§.) következik.²⁵

20. §.

A jóbel-évbeli új felosztás.

Az örökhagyó utódaira s az elsőszülöttre eső örökségrészek lényegükben megmaradnak ugyan azoknál a jóbel-évben, mindazonáltal azon időben az ingatlan javaknak új formális felosztása történik.²⁶

²⁰ Bábá Bathra 122^b, 111^b, Maim. i. h. 8. §., Ch. M. 278. fej. 1. §.

²¹ בכל אשר ימצא לו (Deuteron. 21. 17. v.)

²² Bechoróth 51^b, Bábá Bathra 124^a, Maim. Nachlóth 3. fej., 4. §. Ch. M. 278. fej. 6. §.

²³ Bechoróth 51^b, Bábá Bathra 125^b, Maim. i. h. 1. §., Ch. M. i. h. 3. §.

²⁴ Bábá Bathra 124^b, 125^b Maim. i. h. 5. §. lásd Malve Velóve 7. fej. 4. §. Ch. M. i. h. 7. §.

²⁵ Bábá Bathra 116^b, Maim. Nachlóth 2. fej. 7. §.

²⁶ Bechoróth 52^b u. sonst יחלקו לקוחות הן ומחזירי זה לזה ביובל דהאין שחלקו לקוחות הן ומחזירי זה לזה ביובל Maim. Semita Vejóbel 11. fej. 20. §.. lásd Keszeľ Misnát az i. h.

III. FEJEZET.

Az örökhagyó leányának jogai.

21. §.

Ellátási jog.

Minthogy a mos.-talm. örökösödési jog szerint az örökhagyó leányai azon esetben, ha utána fiúk vagy ezeknek utódai maradtak, ki vannak zárva az örökségből, igen természetes, hogy törvényileg kellett a leányok fentartásáról gondoskodni; tényleg kötelessége volt az öröklő fiúknak, az örökhagyónak házassága alkalmával magára vett kötelezettségének megfelelően (תנאי כתובה), nővéreiket egészen házasságukig vagy teljes érettségükig (עד דתבגין) élelemmel, ruházattal s lakással a hagyatékból fentartani.¹ Ezen ellátás mintegy adósság gyanánt fekszik az örökségen, melyet a fiúknak kell törleszteni, mint ez a törvény szavaiból kitűnik: »Ha valaki elhal s fiúkat és leányokat hagy hátra, ha nagy a vagyon, akkor a fiúk örökölnék, a leányok pedig teljes ellátásukat élvezik; ha pedig kevés a vagyon, akkor a leányok ellátásáról gondoskodtatik, a fiúk pedig, még ha idegenek jótékonyására szorulnak is, nem örökölnék semmit.«² A leányok ezen ellátási joga úgy van azonban megszorítva hogy az, mint az elsőszülöttségi jog (18. §.), csak azon vagyonra vonatkozik, mely az atya elhalásakor annak tényleges birtokában volt (מזיק), nem pedig a későbbi gyarapodásra, (mint p. o. שבה és ראוי).³

22. §.

Folytatás.

Ha valaki elhal fiúk, leányok és egy hermaphrodita (טומטום) vagy egy androgynus (אנדרוגיניום) hátrahagyásával, úgy azon kérdés merül fel, vajon ez utóbbi figyermeknek, s így az örökségre joggal bírónak vagy, leánynak s így az örökségből kizártnak és az ellátásra való igénynyel bírónak tekintendő-e? Ezen esetben azon jogtétel érvényesül, hogy: אין ספק מציא מדי וראי »Az, kinek joga kétséges, mig alapos bizonyí-

¹ Kethubóth 52^b, Maim. Isóth 19. fejj. 10. és 11. §§., Ében Háézer 112. fejj. 1. u. 6. §§.

² Kethubóth 108^b, Bábá Bathra 139^b, Maim. i. h. 17. §., Ében Háézer i. h. 11. §.

³ Bechoróth 52^a, Maim. Isóth 16. fejj. 5. §.

téket nem hoz, addig nem rövidítheti meg azt, kinek joga bizonyos.«⁴ Ha tehát annyi vagyon maradt, hogy a fiúk örökölnék s a leányok ellátásáról gondoskodva lesz, akkor a hermaphrodit a leányok közé soroltatik s így csak az ellátást nyeri; de ha a vagyon akkora, hogy csak a leányok ellátására elégséges, úgy a fiúk közé számíttatik s nem élvez a hagyatékból semmit, és úgy mint a többi fiúk a jótékonyságra van utalva.⁵

23. §.

A leányok hozománya.

Az ellátásról való gondoskodás mellett a fiúk kötelessége még az is, hogy nővéreiknek a kiházasítás alkalmával hozomány gyanánt (נְדוּנָא) a hagyaték egy tizedét (עֵשׂוֹר נְכָסִים) adják, még pedig úgy, hogy az első kiházasított leány az eredeti összes hagyaték tizedét kapja, a második leány pedig ezen első tized levonása után még megmaradt hagyatéknak a tizedét; így a leányok jutalékának értéke folyton kisebbedik az előbb kiházasított leányoknak adott jutalékok arányában. Ha több leány egyszerre megy férjhez, akkor ép ily módon határoztatik meg ugyan mindegyiknek tizede, de azután a különböző jutalékok egybevévetnek s ezen összeg az ugyanazon időben férjhez menő leányok közt egyenlő részekben osztatik szét.⁶

1. Jegyzet. A fiúk azon kötelessége, hogy nővéreiknek az atya hagyatékának egy tizedét hozományul adjanak, nem tartozik úgy mint az ellátásról való gondoskodás a תְּנַאי כְּתוּבָה-hoz, s így az örök-hagyó hatalmában áll e fölött másképp rendelkezni; sőt még végrendeletileg teljesen meg is vonhatja leányaitól az illető hozományjutalékot, mihez az ellátásra vonatkozólag nincs joga. (Kethubóth 68^b, Maim. Isóth, 19. fej. 13. §. és 20. fej. 10. §. Ében Háézer, 112. fej. 10. §. és 113. fej. 10. §.).

Valjon a leányok igényt emelhetnek-e az anyai örökség tizedére, az nincsen eldöntve, s erre nézve különbözők a vélemények. (L. Ében Háézer 113. fej. az 1. §. glosz.)

2. Jegyzet. Az עֵשׂוֹר נְכָסִים-ot a talmud (Kethubóth i. h.) פְּרִיטָה-nak nevezi s ez megkülönböztetendő a מְזוּנָה-tól, mely utóbbi az ellá-

⁴ Jebamóth 38^a, Maim. Nachlóth 5. fej. 1. §.

⁵ Bábá Bathra 140^b, Maim. i. h. 2. §., Ch. M. 280. fej. 9. §.

⁶ Kethubóth 68^a, Maim. Isóth 20. fej. 1. és 4. §., Ében Háézer 113. fej.

1. és 4. §§.

tást jelöli. Gans (I. p. 164.) ezt észre nem vette és felcserélte egymással a מונוה és פריסה fogalmakat s azért nagy hibát követett el, midőn mondja: »Elegendő vagyonnál annak tizedére szállíttatik le a leányok egész ellátása.« Tehát az עֵשׂוֹר נכסים-ot az ellátásra vonatkoztatja, holott az egészen más osztályba tartozik. Hogy Gans a talmudi forrást nem ismerte, abból következik, hogy a 119. jegyzetben csak Maim. Nachlóth 5. fejr. 3. §-t idézi, mely helyet rosszul magyarázza, mint ez Maim. Isóth 19. és 20. fejezetből kitűnik, mely helyek szintén kikerülték Gans figyelmét.

24. §.

Örökösödési sorrend az anyai hagyatékban.

Az özvegyen, vagy elváltan elhalt anya hagyatékánál az utódok ugyanazon öröklési sorrendje áll fen, mint az apai hagyatéknál. Itt is első sorban a fiúk örökölnék s a leányok ki vannak zárva az öröklésből; ép így bírnak elsőbbségi joggal még az anya életében elhalt fiainak gyermekei és unokái az örökhagyónő leányai fölött, még akkor is, ha a fiúk utódai leányok, s az örökhagyónő leányai csak azon esetben örökölnék, ha fiúk, illetőleg ezen fiúknak utódai nem léteznek. Itt is érvényre jut a képviseleti jog, mely egész a végtelenségig hat ki, ép úgy mint az apai örökségnél. (13. §.) ⁷

Az anyai örökségnél nincs az elsőszülöttnék semmiféle előnye, hanem fivéreivel együtt egyenlő részt örököl. ⁸

IV. FEJEZET.

Mellékágak.

25. §.

Az örökösödési sorrend.

Ha valaki egyenes utódok nélkül hal el, akkor az örökösödési jog a mellékágakra megy át, még pedig úgy, hogy első sorban az atya lesz fiának örököse. ¹ De ha az atya még az örökhagyó előtt halt el, akkor annak fiai, vagyis az örökhagyó fivérei lépnek az atya helyébe s azok lesznek a törvényes örökösök. Ha pedig ezek is vagy

⁷ Bába Bathra 108a és 111a, Maim. Nachlóth 1. fejr. 3. §., Ch. M. 276. fejr. 4. §.

⁸ Bába Bathra 111b, Maim. 2. fejr. 8. §., Ch. M. 278. fejr. 1. §.

¹ Bába Bathra 115a, Maim. 1. fejr. 3. §., Ch. M. 276. fejr. 1. §.

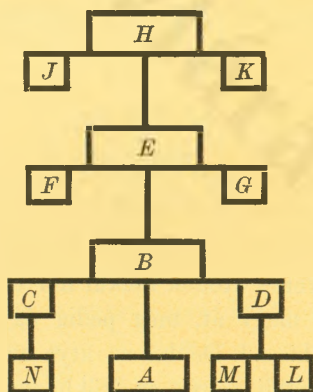
csak az egyik közülök az örökhagyó előtt haltak már el, akkor azoknak utódai — egész a végtelenségig — lesznek az örökösök úgy, hogy a fiúk mindig elsőbbségi joggal bírnak a leányok fölött; akkor azonban, ha a fivérek egyikének nincsen fia, annak leánya örököl a többi fivér gyermekeivel vagy unokáival egyenlőképen, sőt még elsőbbségi joggal is bír azon leány az örökhagyó nővérei fölött, jóllehet ezek közelebbi rokonságban állnak hozzá.

Ha az örökhagyó fitestvérek nélkül hal el, és ha egy esetleg elhalt fitestvér sem hagyott utódokat maga után, akkor az örökösödési jog az örökhagyó nőtestvéreire, vagy azoknak gyermekeire vagy unokáira megy át, azon rendben mint a fivéreknél.²

26. §.

Folytatás.

Ha azonban az örökhagyó elhaltakor nem marad hátra sem annak atyja, sem fivére vagy nővére, sem pedig ezeknek bármilyen utóda, akkor az örökség a nagyatyára — még pedig atyai részről — megy át, kiről ismét annak fiaira, illetőleg ezek utódaira, vagy ezek hiányában annak leányaira s azok utódaira száll át az örökség azon sorrendben, mint az örökhagyó atyjánál; ועל דרך הוצאת נחלה ממשמשת ועל דרך הוצאת נחלה ממשמשת » s így visszafelé menő sorrendben egészen Rubenig.«³

Ha ugyanis *A* utódok nélkül elhal, akkor atyja *B* örököli a hagyatékot; ha ő azonban még fia *A* előtt halt el, akkor fiai *C* és *D*

² Bábá Bathra i. h., Maim. Nachlóth 1. fej. 3. §., Ch. M. 276. fej. 1. §.

³ Bábá Bathra 115^a, Maim. i. h. Ch. M. i. h.

— az örökhagyó fivérei — az örökösök; ha *C* és *D* is elhaltak már, még pedig *C* egy leánynak (*N*) s *D* egy fiúnak (*M*) és egy leánynak (*L*) hátrahagyásával, akkor *N* és *M* egyenlően osztozkodnak az örökségen, míg *L* mitsem kap; ha *C* és *D* ezen gyermekei is még az örökhagyó *A* előtt haltak el, akkor az örökséget *E* nagyatyára, s ha ez sincs már életben, akkor ennek *F* és *G* leányaira, illetőleg ezek utódaira megy át; harmadsorban következik a dédapa *H* s utána fiai *J* és *K*, illetőleg ezek utódai stb. visszafelé menő sorrendben az utolsó törzsfőig.

27. §.

Folytatás.

Az utódok nélkül elhalt özvegy vagy elvált nő hagyatékára nézve is az örökhagyó nő mellékágú rokonai a törvényes örökösök; ha ugyanis fiai, leányai s ezek utódai még életében elhaltak, akkor elhalt gyermekeinek nem egy atyától nemzett fivérei lépnek helyébe,⁴ hanem az örökösödési jog az örökhagyónő atyjára megy át, s ha ez már nem él, akkor utódaira stb.-re egyenes vagy mellékágú sorrendben, de csakis atyai részről, mint a 26. §-ban נחלה ממשמשת והולכת.⁵

28. §.

Folytatás.

Az anya nem lehet gyermekeinek örököse⁶ (6. §.). Ép így nem emelhetnek a csakis anyai részről levő fivérek egymás hagyatékára igényt⁷ (8. §.).

V. FEJEZET.

A házastársak örökösödési joga.

29. §.

A férj örökösödési joga.

A feleség vagyonát képezi:

1. A házasságkötés alkalmával a férj által a feleség nevére

⁴ Bábá Bathra 114^b, Maim. Nachlóth 1. fejr. 13. §., Ch. M. 276. fejr. 5. §. «אין הבן יורש את אמו בקר» »Az anya életében elhalt fiú nem örökölheti az t nehogy ezen örökség az atyai részről levő féltestvéreire szálljon át.«

⁵ Maim. Nachlóth 1. fejr. 3. §., Ch. M. 276. fejr. 1. §.

⁶ Bábá Bathra 108^a, Maim. i. h. 2. §., Ch. M. i. h. 4. §.

⁷ Bábá Bathra 110^b, Maim. i. h. 6. §., Ch. M. u. o.

írott törvényes adomány s toldalék כתובה ותוספת כתובה (donatio propter nuptias).¹

2. **הוזמני** Hozomány, azaz az asszony által hozott javak, mint ingatlanok, ingóságok, rabszolgák stb.

A hozomány, ha az a házassági szerződésben (שטר כתובה) említve is van, különbözik a Kethubától, amit a férj felesége nevére ír át.² A hozomány kétféle: a) **נכסי צאן ברזל** »vasjószág birtoklása« és b) **נכסי מלוג** »haszonélvezet birtoka.« Az asszonynak azon javai, melyeket a férj oly feltétellel vett át, hogy abból nemcsak a hasznot élvezi, hanem az esetleges károkat is a sajátjából fedezi, **אם פחתו פחתו לו ואם הותרו הותרו לו** neveztetnek **נכסי צאן ברזל** »vasjószág birtoklásának.« **נכסי מלוג** alatt oly javak értendők, melyek állapotjáért a férj nem felelős, és csak azoknak haszonélvezetével bir, de az esetleges kár vagy haszon csak az asszonyt illeti.³

Ez utóbbi osztályhoz tartoznak azon javak is, melyeket az asszony a házasság alkalmával nem hozott férjéhez s melyek a házassági szerződésben nincsenek megemlítve, tehát amelyeket önmaga számára visszatartott, valamint azon javak is, melyeket a házasság után kapott az asszony mint örökséget vagy ajándékot.⁴

Mindezen javakat az asszony halála után a férj öröklí⁵ s még a jóbel-évben sem térnek azok vissza az asszony törzsének birtokába.⁶

30. §.

Folytatás.

A férj öröklési joga akkor is érvényben marad, ha olyan házasságra lépett, mely törvényileg ugyan tiltva van, de megkötése

¹ Kethubóth 10^a, 56^b, Maim. Isóth 10. fej. 7. §., Ében Háezer 66. fej. 6. és 7. §§.

² Maim. Isóth 16. fej. 1. §., 1. Maggid Misnát az i. h. — Gans (I. p. 143) a **הוזמני**-t a római dos-szal hasonlítja össze.

³ Jebámóth 66^a m. m. h., Maim. Isóth 16. fej. 1. §., Ében Háezer 82. fej. 2. és 3. §§.

⁴ Kethubóth 88^b i. h., Maim. i. h. 2. §., Ében Háezer i. h. 7. §.

⁵ Bábá Bathra 108^a, 111^b, Maim. Nachlóth 1. fej. 8. §., Isóth 22. fej. 1. §., Ében Háezer 90. fej. 1. §.

⁶ Bechóróth 52^b, Maim. Semita Vejóbel 11. fej. 21. §. Ha azonban a feleség hagyatékában fekszik a családi sírbolt, akkor köteles a férj a sírboltnak megfelelő érték megtérítése mellett — de leszámítva a feleség sírjának értékét — azt a családhoz visszaszármaztatni. (Bechóróth u. o., Maim. u. o.)

után érvényesnek ismertetik el; így pl. egy kóhanita örökli azon ne-
jét, aki, mielőtt ő elvette volt, egy más férjtől elvált.⁷

§. 31.

Megszorítások ezen örökösödési jogban.

A férj örökösödési joga azonban a következő megszorításokat
szenvedi :

1. A férj nem örökli nejét, ha ez még csak ארוסה és halálakor
még a szülői házban volt.⁸

2. Oly házasságoknál, melyek törvény szerint érvénytelenek;
pl. vérokonok közt, mire a כרת büntetés van kiszabva;⁹ egy siket-
néma (חֵשֶׁה) vagy tébolyodott nővel (שומה) kötött házasság; mert ezek
nem állnak azon értelmi fokon, hogy vagyonuk fölött önállóan ren-
delkezhetnének s azt házasságuk alkalmával egészen férjüknek ad-
hatnák. — A tébolyodott férj (שומה) sem bírja az öröklési jogot
Ugyanez áll akkor is, ha egy kiskorú leány atyjának határozott en-
gedélye nélkül ment férjhez, stb.¹⁰

3. A férj csak azon vagyont örökli, mely felesége elhaltakor
ennek tényleges birtokában volt (מחזיק), nem pedig azt, mely csak
később jutott volna hozzá (ראוי); pl. ha feleségére örökség szállt
volna, de még az örökhagyó életében elhalt; olyan az asszony által
eszközölt kölcsönök (מלוה), melyek zálog vagy jelzálog által nincse-
nek biztosítva, vagy pedig oly kölcsönzött összegek, melyeket a há-
zasság megkötése után örökölt az asszony, de haláláig még nem
fizettettek vissza, szintén mint ראוי tekintetnek.¹¹

4. Ha a férj még az asszony előtt elhal, akkor a férj örökösei

⁷ Tószefta Jebámóth 2. fejj., Maim. Isóth 22. fejj. 4. §., Nachlóth 1. fejj.
8. §., Ében Háézer 90. fejj. 8. §.

⁸ Kethubóth 53^a, 48^b, Maima. Isóth u. o. 1. §., Nachlóth 1. fejj. 9. §.,
Ében Háézer 57. fejj. 1. §. ארוסה alatt oly nő értendő, aki a házassági gyűrűt
az előírt megszólítással a férjtől már megkapta ugyan, de a házasságkötés tu-
lajdonképeni aktusa מילה még nem történt meg.

⁹ Maggid Misná Isóth 22. fejj. 4. §., Ében Háézer 90. fejj. 3. §.

¹⁰ Maim. Isóth 22. fejj. 4. és 5. §§., 1. Ábrahám b. Dávid jegyzetét az
i. h. Nachlóth 1. fejj. 9. §., Ében Háézer 90. fejj. 3. és 4. §§.

¹¹ Bába Bathra 125^b. Maim. Nachlóth 1. fejj. 11. §., Ében Háézer 90. fejj.
1. §. A מלוה-t illetőleg l. Maggid Misnát az i. h. s fent a 18. §.

nem lépnek annak helyébe s a képviseleti jog itt nem alkalmazható
 12 אין העל ירש את אשתי בקבר

32. §.

Folytatás.

Minthogy a férj az asszonynak törvényes örököse, a gyermekeknek csakis akkor van joguk anyjukat örökölni, ha az férjétől elvált vagy özvegy lett; különben a gyermekek igényjoga a hagyaték csakis azon tárgyra terjed ki, melyeket a 31. §. értelmében a férj nem örökölhet.

Egy eset létezik azonban, midőn a fiúk, a házassági szerződésben (שטר כתובה) kimondott feltétellel (תנאי כתובה) értelmében, atyjuk halála után igényt emelhetnek a donatio propter nuptias-ra s a »vasjószágra.« Ha pl. valaki felesége halála után, ki két fiút szült neki, újból házasságra lép, s ezen második feleségtől szintén származott egy vagy két fiú, s a férj, miután második felesége is elhunyt, ingatlan javak hátrahagyásával elhalt, ha most a mindkét házasságból származó gyermekek — mint atyjuk örökösei — a hagyatékon osztozkodni akarnak, akkor mindenekelőtt saját anyjuknak Kethubáját s vasjóságát vehetik ki maguknak az atyai hagyatékból, s csak az így megmaradt örökség egyenlő részben osztatik fel. (כתובה בן דבין). Ha pl. az első feleség Kethubá-ja ezer forintra, a másodiké kétszáz forintra rúgott s az egész atyai hagyaték kétezer forintból állt, akkor az első házasságban született gyermekek mindegyike 500 + 200 forintot, s a második házasságban született gyermekek mindegyike 100 + 200 forintot kap. ¹³

Ezen jog azonban a következő feltételektől függ:

1. Kell, hogy a mindkét Kethuba levonása után legalább egy denár maradjon meg a közös atyai hagyatékból, hogy ily módon a fiúk törvényes egyenlő öröklési joga ne legyen megsértve s hogy azon maradék egyenlő részben legyen szétosztható. ¹⁴

¹² Bába Bathra 114^b, 1. Rasbam és Tószafóth az i. h., Maim. Nachlóth. 1. fej. 12. §. Hibát követ el Fassel (mos.-rab. Civilrecht 506. §.), midőn a feleség életében elhalt férj örököseire vonatkozó ezen kivételes törvényt mint általános szabályt állítja fel s mondja: »Ha a leendő örökös az örökhagyó előtt elhal, akkor azon még érvényre nem jutott öröklési jog nem szállhat át másokra,« mi ellen azonban a képviseleti jog szól« (13. §.).

¹³ Kethubóth 52^b, 90^b, Maim. Isóth 19. fej. 1—10. §., Ében Háezer 111. fej..

¹⁴ Kethubóth u. o., Maim. i. h., Ében Háezer i. h.

2. Kell, hogy az örökhagyó ingatlanokban hagyjon annyit hátra, amennyire a כתיבה בנין דכרין rúgnak; a fent említett maradék azonban ingóságokból is állhat.¹⁵

3. Ezen joggal csakis fiúk, de nem leányok bírnak; ez utóbbiak felosztják egymás közt egyenlő részben a hagyatékot, ha fiutódok nem maradtak hátra.¹⁶

33. §.

A feleség örökösödési joga.

A feleség nem a férjének örököse;¹⁷ de az őt más oldalról illető örökösödési jog férjhez menetele miatt meg nem szűnik. Ha pl. oly két fiúnak atyja, kik közül az egyik a másiknak — fivérének — leányát vette feleségül, meghalt, miután már előtte az egyik fia, ki egyszersmind a másiknak apósa, csakis leányok hátrahagyásával elhunyt s végre azután fivére, illetőleg veje is meghal mindennemű utód nélkül, akkor ez utóbbinak felesége örökli nővéreivel egyetemben nagyatyjuk hagyatékát.¹⁸

34. §.

Folytatás.

Az özvegy csak akkor kapja meg férjének hagyatékából a házasságkötésekor annak nevére írott donatio propter nuptias-t (כתיבה וחוספת), ha ingatlan jószág maradt hátra,¹⁹ s ha az előírt özvegyesküt (שבועה אלמנה) letette.²⁰

Ép így megkapja a férje házához hozott birtokokat is, és pedig

¹⁵ Kethubóth 91^a, Maim. Isóth 16. fej. 7. §., Ében Háézer 111. fej. 14. §., 1. Béth József megjegyzését az i. h.

¹⁶ Kethubóth 52^b, Maim. u. o., Ében Háézer u. o. Azon kérdés támadt a Gáonok idejében, valjon ezen jogtétel a szokások változtával, ha t. i. a leányoknak több hozomány adatik, fen maradjon-e? Erre nézve különbözők a nézetek, 1. Maim. Isóth 16. fej. 7. §., Tur Ében Háézer 111. fej. és Mózes Isserles jegyzetét u. o. a 16. §.

¹⁷ Bábá Bathra 108^a, Maim. Nachlóth 1. fej. 8. §., Ch. M. 276. fej.

¹⁸ Bábá Bathra 144^a, 1. Alfászi i. h., Maim. i. h. 9. fej. 3. §., Maggid Misná 1. fej. 8. §.

¹⁹ A Gáonok elrendelték, hogy az özvegy az ingóságokból is behajthassa a Kethubát, 1. Maim. Isóth 16. fej. 7. §., Ében Háézer 100. fej. 1. §.

²⁰ Kethubóth 87^a, Maim. u. o. 4. §., Ében Háézer 96. fej. 1. §. V. 5. Gittin 35^a, 36^a, Ében Háézer 96. fej. 19. és 21. §§.

úgy a haszonélvezetét (נכסי מלוה), mint a vasjóságét (נכסי צאן ברזל); előbbi az esetleges kár pótlása nélkül, de eskütétel nélkül is, míg az utóbbit kárpótlással s csakis eskütétel után; de fel van ezek alól mentve, ha a צאן ברזל még eredeti állapotában létezik.²¹

Ha az özvegy elhalt, mielőtt az esküt letette, akkor a Kethubát s a vasjóságot, ha ezek a férj hagyatékában már nincsenek eredeti állapotukban, nem örökölhetik az özvegynek sem más házasságból született gyermekei, sem pedig mellékágú hozzátartozói, mint-hogy »אין אדם מוריש יבמה לבניו« Azon követelés, mely eskü nélkül nem hajtható be, másokra át nem örökölhető, ha a meghatározott eskü le nem tétetett.²²

35. §.

Az özvegy ellátása.

Ha az özvegy nem is örökli férjét, de az örökösöknek kötelessége őt élelemmel, lakással s ruházattal ép oly módon ellátni, mint mindazt férje életében élvezte, és pedig egészen addig, míg ujból el nem jegyezte magát (נתיארה), vagy míg a Kethubát a törvényszéktől nem követelve akar kielégítést kapni. Addig az örökösök kötelesek őt ellátni, sőt az általuk felajánlott végkielégítést elfogadni vonakodhatnak mindaddig, míg csak neki tetszik.²³

36. §.

A férj örökösödési jogának módoszatai.

Tekintettel a szülők nagy fájdalmára, midőn leányuk rövid idővel házassága után gyermekhátrahagyása nélkül hal el, mely esetben a hozományt aférj örökli, miáltal, különösen ha a férj új házasságra lép, a lelki bánathoz anyagi veszteség is járul, erre való tekintettel R. Jákob b. Méir (R. Tam. szül. 1100. megh. 1171.) s más XII. századbéli franczia rabbinikus tekintélyek elrendelték, hogy szavakban vagy írásban ki nem fejezett, de magától értetendő egyezésnek tekintessék, hogy, ha a feleség a házasság első évében gyermek hátrahagyása nélkül hal el, akkor a férj köteles neje által házár-

²¹ Maim. Isóth 18. fej. 9. §., 1. Maggid Misnát az i. h., Ében Háézer 96. fej. 1. §.

²² Sebuóth 47^a, Maggid Misná Isóth 1. fej. 9. §., Ében Háézer 96. fej. 1. §.

²³ Kethubóth 52^b, 54^a, Maim. Isóth 18. fej. 1. §., Ében Háézer 93. fej. 3. §., 94. fej. 1. §.

hoz hozott összes javakat nejének atyai részéről levő örököseinek visszaszolgáltatni. A rajnavidéki zsidóság számára érvényben volt még azon határozat is, hogy, ha az ily haláleset a házasság második évében áll be, akkor köteles a férj a nejétől hátramaradt vagyonnak felét neje örököseinek adni.²⁴

37. §.

Folytatás.

Toledóban azon határozat volt érvényben, hogy, ha a donatio propter nuptias (כתובה) nagyobb mint a férj hagyatékának fele, akkor az özvegy nem az egész donatiót, hanem csak a hagyaték felét kapja. Az örökhagyó hitelezői követeléseik kiegyenlítését a hagyaték fennmaradt második feléből, mely az örökösökre esik, kapják, anélkül, hogy az örökösöknek jogában állna a hitelezők hátrányára és az özvegy előnyére lemondani az örökségről.²⁵

VI. FEJEZET.

A levír (sógor) örökösedési joga.

38. §.

Meghatározás.

Ha valaki gyermek hátrahagyása nélkül hal el, akkor fivére — atyai részről — (יבם, levir) köteles az özvegyet (יבמה) feleségül venni, vagy pedig a sarúlehúzás aktusát (חליצה) magán végeztetni.¹ Ha tehát a sógor a törvénynek megfelelően elvette gyermektelenül elhalt fivérének özvegyét, akkor ő lesz, bár ha az atyja él is, fivére hagyatékának kizárólagos örököse.² De ezen mindenkit kizáró örökösedési jog ép úgy mint az elsőszülöttnél (19. §.) csakis azon vágyonra vonatkozik, mely az örökhagyónak eleve már tényleges birtokában volt (ביחוס), de nem terjedt ki arra, mire csak igényjoggal birt, vagy minek tényleges birtoklása csak később volt bekövetke-

²⁴ L. R. Meir Rothenburg responsumait (ed. Prága) p. 112⁴, Ében Háézer 52. fej. 4. §. jegyzet., 152. fej. 19. §. jegyzet. Ezen határozatot általában mint Speyer, Worms, és Mainz községekben divót szokás idézni (תקנה קהלות שנים) l. Béth Sámuel az i. h.

²⁵ Erről bővebbet l. Tur Ében Háézer és Sulchan Árukh 118. fej.

¹ Deuternomium 25. 5. v.

² Jebamóth 40^a, Maim. Nachlóth 3. fej. 7. §., Ében Háézer 163. fej. 1. §.

zendő (יָנִי); erre nézve a sógort csakis azon jog illeti meg, mely neki mint az örökhagyó fivérének általában van biztosítva.³

Ha tehát a levir s az örökhagyó közös atyja az utóbbi elhúnyta után hal el, akkor a levir ezen atyai hagyatékból csakis saját öröklési jogának kielégítését igényelheti, nem pedig egyszersmind elhalt fivéréét is (יָנִי). Sőt ha az atya még a fivér életében hal el, de ez utóbbinak halála még az atyai hagyaték szétosztása előtt következett be, mely esetben a levir fivérének jogaiba lépve az atyai hagyatékból kettős részt kap, ezen joga még ezen esetben is csak azon vagyonra bír hatálylyal, mely a fivér halálakor ténylegesen az atya birtokában volt; ebből kap egy részt a maga számára s egy részt mint fivérének képviselője, nem pedig a később behajtandó vagyonból (יָנִי), sem pedig a gyarapodásból (שָׁכָח), még akkor sem, ha az a sógor-házasság s a hagyaték felosztása közben bekövetkezett.⁴

39. §.

Folytatás.

Ha a levir azonban a Chalicza aktusa által a sógor-házasság alól felszabadult, akkor egyenlő örökösödési joggal bír az örökhagyó többi fivéreivel.⁵ De ha az atya még él, akkor ő lesz fiának egyedüli örököse (25. §.).

40. §.

Folytatás.

A levir, ha teljesítette is a sógor-házasságot, nincs feljogosítva a fivérétől örökölt javakat eladni vagy elajándékozni, mert a donatio propter nuptias, melyet felesége nevére iratott az elhalt fivér, ezen javakat terheli.⁶

³ Bechóróth 52^a, Maim. Nachlóth 3. fej. 7. §., Ében Háézer 163. fej. 1. §.

⁴ Bechóróth 52^a, Maim. u. o., Ében Háézer u. o. — V. ö. Mózes Isserlein jegyzetét s Béth Sámuel 2. §-át יָנִי más módoszataira vonatkozólag, pl. az elhalt fivér követeléseiről. Különben magától értetődik, hogy a javak gyarapodása, mely a halál s a sógor-házasság közben állott be, a levirt illeti, l. Maggid Misnát az i. h. és Béth Sámuel 163. fej. 1. §.

⁵ Jebámóth 40^a, Ében Háézer 163. fej. 2. §., l. a jegyzetet az i. h.

⁶ Kethubóth 80^a, 81^b, Maim. Isóth 22. fej. 11. §., Ében Háézer 166. fej. 4. §.

41. §.

Folytatás.

Az özvegy, ki a sógor-házasság teljesülésére vár (שומרת יבם), szabadon rendelkezhetik az időközben atyai részéről örökölt vagyonnal, tekintet nélkül a bekövetkezendő sógor-házasságra.⁷

42. §.

Folytatás.

Ha az özvegy mint שומרת יבם hal el, akkor a férj örökösei kapják az egész donatio-t s a vasjóság (צאן ברזל) felét, de a másik felét, valamint a haszonélvezet birtokait (נכסי מלוה) az özvegynék atyai részről levő örökösei kapják. A temetési költségeket az előbbieknél kell földözniök.⁸

43. §.

Jóbel-év.

Azon birtokokra, melyeket elhalt fivérétől örököl a levir, hatálylyal vannak a jóbel-évre vonatkozó visszatérítési szabályzatok.⁹

44. §.

Kétes örökösök.

Azon örökösök, kiknek a hagyatékra emelt igényjoga kétségtelen, kizárják mindazokat, kiknek öröklési joga kérdéses.¹⁰ אין ספק מוציא מידי ודאי. Ha pl. egy özvegy vagy elvált nő férjének elhalta vagy az elválás utáni 91 napon belül lép újból házasságra, akkor azon gyermeknél, ki ezen második házasság kilencedik hónapjában születik, felmerül a kérdés, valjon őt az első férj nemzette-e s így a terhesség kilencedik hónapjában született (ספק בן תשעה לראשון), vagy pedig (בן שבעה לאחרון) a terhesség hetedik hónapjában jött-e világra, mely esetben a második férjtől származnék. Ha most ezen második férj is elhal, akkor ezen kérdéses gyermek nem emelhet jogos igényt anyjának sem első sem második férje hagyatékára;

⁷ Kethubóth 80b, Jebámóth 38a, Maim. u. o. 10. §., Ében Háézer 160. fej. 5. §.

⁸ Kethubóth 80b, Jebámóth 38a, Bábá Bathra 158b, Maim. Isóth 22. fej. 10. §., Nachlóth 3. fej. 9. §., Ében Háézer 160. fej. 7. §.

⁹ Bechórót 52b, Maim. Smíta Vejóbel 11. fej. 20. §.

¹⁰ L. fent 22. §.

minthogy a többi örökösök joga kétségtelen, ez utóbbié pedig kérdéses, tehát a talmudi határozat ¹¹ az előbbieket ruházta fel az öröklési joggal. Ha ezen eset egy levir-rel történik meg, ki a törvényesen meghatározott időn belül köti meg a sógor-házasságot, s azután elhal a levir atyja, illetőleg a kérdéses gyermeknek nagyatyja, mely gyermek most mint anyja első férjének képviselője, mint annak fia akar fellépni s a nagyatyai örökség felére emel igényt, akkor a talmudi határozat szintén a levir érdeke mellett dönt, minthogy annak örökösödési joga kétségtelen, holott a gyermeké kérdéses. ¹² יֵאָיִן סָבֵב מִיֵּצִיא מִדֵּי וְדָא.

45. §.

Folytatás.

Ha azonban mindkét rész joga kétes (סָבֵב וְסָבֵב), akkor egyik sem zárhatja ki a másikat a saját előnyére és a praesumptio ezen esetben nem alkalmaztatik. Ha pl. a levir kérdéses fia azon állítással emel igényt anyja első férjének hagyatékára, hogy ő ennek fia s egyedüli örököse, minélfogva a sógor-házasság érvénytelen, de másrészről őt a levir saját fiának ismeri el, minélfogva ő, a levir, volna a törvényes örökös, ezen esetben, minthogy az örökösödési jog kérdéses, amennyiben egyik a másikat kizárja, (סָבֵב וְסָבֵב), az örökség egyenlő részben osztatik fel a fiú s a levir közt. ¹³

Ha elhunyt fivére hagyatékának birtokba vétele előtt hal el a levir s ennek gyermekei, mint atyjuk képviselői, azon kijelentéssel lépnek fel, hogy a kérdéses gyermek fivérük, tehát atyjuk fivérének hagyatéka mindnyájuk közt egyenlő részben osztandó fel, holott a kérdéses gyermek azt állítja, hogy ő az első örökhagyónak gyermeke, tehát annak egyedüli örököse, akkor a hagyaték szintén úgy osztatik szét, hogy a kérdéses gyermek kapja az egész vagyonnak felét, a másik felét pedig a levir gyermekei kapják. ¹⁴

¹¹ Jebámóth 100^b, Maim. Nachlóth 5. fej. 3. §.

¹² Jebámóth 38^a, Maim. Nachlóth 5. fej. 5. §., Ében Háézer 163. fej. 6. §.

¹³ Jebámóth 37^b, Maim. Nachlóth 5. fej. 4. §., Ében Háézer 163. fej. 3. §., l. Béth Sámuel 14. és 15. jegyz.

¹⁴ Jebámóth 37^b, Maim. Nachlóth 5. fej. 4. §. Rási nézete szerint (i. h.) ezen esetben más az osztozkodás módozata. Mert még a kérdéses gyermek elneinek állítása szerint is birja az a velük egyenlő osztalékra szóló öröklési jogot, tehát ezen egyenlő rész, mely fölött az örökösök nem vitatkoznak, mindenestre megilleti a kérdéses gyermeket. Vita tárgyát csak a bevallott részen

Folytatás.

Ha ezen kérdéses gyermek meghal s ennek nagyatyja, mint örököse, azon állítással lép fel, hogy az elhalt fiának gyermeke volt. holott a levir szintén magáénak vallja a gyermeket, vagy ha a levir a kérdéses gyermekén kívül más utódot nem hagyván hátra, annak atyja akarja a kérdéses fiú öröklési jogát elvitatni, mindezen esetekben egyenlően osztatik meg a hagyaték, minthogy mindegyik jogához kétség fér **ספק ספק**.¹⁵

A kétségesség más esete pl. a következő: Ha egy ház összemlik s a romok alá temette az atyát és leányának fiát s kérdésessé válik, valjon az atya halt-e meg előbb, mely esetben az unoka mint anyjának (ki, nem lévén neki fivére, atyjának örököse) képviselője, volna a nagyatyja örököse, s ennek folytán most az örökösei foglalnák el helyét, vagy pedig leánya fiának halála következtében előbb, mely esetben azon jogtételnek megfelelően, hogy **אין הבן יורש את אמו בקבר** a nagyatya más törvényes örököseit illetné az öröklési jog, akkor, minthogy egy **ספק** egy másik **ספק**-kal áll szemben, a hagyaték a nagyatya és az unoka örökösei közt egyenlő részben osztatik fel.¹⁶ Ha ugyanezen szerencsétlenség éri a férjet s feleségét, és bizonytalan, valjon a nő halt-e meg előbb, mely esetben őt a férj örökösei, mint ennek képviselői öröklík, vagy pedig a férj halt-e meg előbb, mely esetben a donatio s a nő birtoka, melyet férje házához hozott, a nő örököseit illeti, akkor szintén egy **ספק** egy másik **ספק**-kal áll ugyan szemben, de itt **חוקה**, a tényleges birtoklás határoz oly módon, hogy a donatiót s a többletet (**תוספת**), melyek addig a férj birtokában voltak, a férj örökösei, a haszonélvezet birtokát

felüli összeg képezheti, mely a felek közt szintén egyenlően osztatik meg. Ha a hagyaték pl. 900 frtra rúgott s a levir két fiút hagyott hátra, kik a kérdéses gyermek jogát kétségbe vonják, akkor ezen nézet szerint az utóbbira 300 frt esik, mely összeget maguk az ellenzők is mint őt jogosan megilletőt tekintik, a fennmaradt 600 frtban pedig úgy osztozkodnak, hogy felét, újból 300 frtot, a kérdéses gyermek kapja, míg a levirnek két fia együtt a másik felét, csak 300 frtot, kap. Maímuni nézete szerint azonban a levirnek két fia kap 450 frtot, s az összeg másik felét, 450 frtot, a kérdéses gyermek kapja, l. Ében Háézer 163. fej. 4. §.

¹⁵ Jebámóth i. h., Maim. u. o., Ében Háézer u. o.

¹⁶ Bábá Bathra 159^b, Maim. Nachlóth 5. fej. 7. §., Ch. M. 180. fej. 11. §., l. Meirát Enájim 25. jegyz.

(נכסי מלוג), melynek a feleség volt tényleges birtokosa, ennek örökösei, s végre a vasjóságot (נכסי צאן ברזל), mely mindkettejük birtokában volt, a mindkét részről levő örökösök kapják egyenlő osztalékban.¹⁷

47. §.

Nem örökölhető tárgyak.

A héber szolga (עבד עברי), ki a hat évi szolgálati idő után urát el nem hagyta s nem akart felszabadulni (ירצע), nem képezheti az öröklés tárgyát, hanem urának halálával szabad lesz.¹⁸

Ha ura azonban a hat szolgálati év letelte előtt hal el, akkor ura fiának öröklési joga kiterjed ő reá is, ki köteles azt ép úgy szolgálni, mint elhalt urát. De ha fiutódok nélkül halt el ura, akkor a leányok vagy a mellékágak öröklési joga a héber szolgára ki nem terjed, ki ura halála után azonnal fel van a szolgálat alól mentve.¹⁹

A héber szolgálónőt (אמה העבריה) azonban még a fiutódok sem örökölhetik, s az úr halála után feltétlen szabadságot nyer.²⁰

48. §.

Folytatás.

Kézzel nem fogható tárgyakra (דבר שאין בו ממש) szintén nem terjedhet ki az örökösödési jog. Ha pl. valaki eladja házát az e fölötti légkör kizárásával, s azután elhal, akkor a meg nem fogható légkör nem képezheti az öröklési jog tárgyát;²¹ vagy ha valaki fogadalmat tesz, hogy egy meghatározott összeget, melyet más valakinek megőrzés végett átadott, szegények közt fog kiosztani, pl. (מעית מעשר), miután neki most már csak azon joga van, hogy azon

¹⁷ Bábá Bathra 158^a, Maim. Nachlóth 5. fej. 6. §., Ében Háézer 90. fej. 6. §. A római jog szerint általában azon tétel birt érvénnyel, hogy egyik sem élte túl a másikat. Szülők s gyermekeknél azonban, ha utóbbiak már elérték a kamaszosodás idejét, feltételeztetik, hogy a szülők haltak meg előbb. De ha a gyermek még kiskoru volt, akkor feltételeztetik, hogy a szülők túléltek gyermekeiket. Azon esetben tehát a gyermekek a szülőket, az utóbbiban pedig a szülők a gyermekeket örökölték (l. Dalwigk I. 20. §.).

¹⁸ Kiddúsin 14^b, 17^b, Maim. Abádim 3. fej. 6. §.

¹⁹ Kiddúsin 17^b, Maim. Abádim 2. fej. 12. §.

²⁰ Kiddúsin 17^b, Maim. Abádim 4. fej. 4. §.

²¹ Hagáóth Mordechai Bábá Bathra 671. §., Ch. M. 176. fej. 6. §., v. ö. Tószafóth Bábá Bathra 148^a, s. v. שני ברע.

összeget a neki tetsző szegényeknek adhatja (טובת הנאה), de maga az összeg nem tekintetik már birtokában levőnek, tehát azon jog, ha ő még a szétoztás előtt találna meghalni, szintén nem képezheti az öröklési jog tárgyát.²²

VII. FEJEZET.

Az örökség birtokba vétele.

49. §.

Az örökségbe való belépés

Az örökhagyó halálával annak birtoka azonnal az örökösökre száll át; az osztozkodásig az egész tömeg a törvényes örökösök közös birtoka; tehát mindegyik örökösnek joga van a saját részét még az osztozkodás előtt eladni.²³

²² R. József Kolon responsumai 161. sz., Ch. M. 176. fej. 6. §. jegyzet; lásd Szipthe Kóhen u. o. 4. jegyz. s Kecóth Hachósen i. h. Alapját ezen tételnek טובת הנאה אינו ממון képezi. V. ö. Maim. Genéba 2. fej. 5. §., Isóth 5. fej. 6. §. és Szipthe Kóhen Ch. M. 351. fej. 1. jegyz. — Ugy látszik, hogy Fassel (mos.-rabb. Civilrecht 12. fej. 627. §.) mindezen helyeket nem látta, minthogy azt állítja, hogy: »Azon jog, mely szerint bizonyos összeget saját belátás szerint szétozthatni, pénzértékkel bir« mi ellen azonban az összes megjelölt idézetek bizonyítanak. Még az általa bizonyíték gyanánt idézett helyet (Jóré Déá 160. fej. 23. §.) sem fogta fel helyesen s nem vette az ילמאן דאמר kitételt észre.

²³ Bábá Bathra 124^a, 126^b, Maim. Nachlóth 3. fej. 6. §., 9. fej. 1. §., Ch. M. 178. fej. 8. §. V. ö. Bábá Bathra 137^b Maim. Lulab 8. fej. 11. §. — A római jog szerint az örökség, míg az örökösök azt el nem foglalták, magában létezőnek (hereditas jacet) tekintetett. »Mivel ezen hereditas jacens mint a már elfoglalt hagyaték egy egészet képez, mintegy szükségét érzi annak, hogy egy határozott személy birtoka legyen, mely személy, az elfoglaló örökösök hiányában, maga az örökhagyó.« (Gans II. p. 420). Több jogtudós ezen hereditast az időközben mint személyt tekinti, hasonlóan az úgynevezett jogi személyekhez, még pedig mint az elhalt képviselőjét, mert különben a hagyaték addig míg az örökösök elfoglalnák, uratlan jószág volna, holott az örökségnek egyenest az elhalt birtokostól kell az örökösökre szállnia; az elhalt vagyona mint olyan az örökösök számára megőrizendő és az időközben uratlan nem lehet. Ez ellen Ihering azt állítja, hogy a jognak személyhez kell kötve lennie; de megkülönbözteti az aktív jogot a passzívtól, mely utóbbi a jogoknak a kívülálgra gyakorolt hatásában a jogosított személyen kívül a személy vagy a tárgy — melyre a jog vonatkozik — jogi kötelezettségében áll; a jognak ezen passzív oldala futólagosan az aktív nélkül is fordulhat elő, még pedig mint időközi állapot egy személy időleges hiányában, és mint e izetes stadium egy jog alakulása alkalmából annak végleges létrejötte előtt; ezen szempont alá esik a hereditasjacens; a

50. §.

Az örökösöknek jogaikról való lemondása.

A törvényes örökösöktől nem követeltetik meg, hogy örökségükre szóló igényeiket kijelentsék de jogukról sem mondhatnak le; azonban minden örökösnek szabadságában áll, örökségét ajándék (מתנה) útján, az előírt formalitások betartása mellett, másokra átruházni; וסילוק מחילה rendszerint érvénytelenek.²⁴

Ezen szabály alól kivételt képez:

1. Az elsőszülött; ő a saját számára, mint elsőszülöttre eső részről a többi örökösök javára lemondhat, mert az elsőszülött joga maga is inkább mint ajándék (מתנה), s nem mint örökség (ירושה) tekintetik, mi az írás szavaiból לו לתת is kitünik, s mindenkinek jogában áll ajándékot el nem fogadni.²⁵

2. A férj még házasságának kötése előtt jegyesének (בעודה ארוסה) rokonai javára lemondhat azon jogáról, mely szerint később azt mint valóságos nejét (נשואה) örökölhethné. De ha ezen lemondás a már megkötött házasság után történt, ha be is tartották a Kinjan formalitását (קין סודר), érvénytelen.²⁶

51. §.

Az örökösök kötelezettségei.

Az örökösök a hagyaték átvételével magukra vállalják minden azon kötelezettségeket is, melyek az örökhagyó halálakor annak birtokát terhelték. Az örökösök kötelesek a végrendeletileg hagyományozott alapítványokat kiszolgáltatni s az örökhagyó ingatlan²⁷ javaiból annak folyó²⁸ adósságait, — akár felmutathat a hitelező

hagyaték még várakozik a jogi személyre; ezt figyelembe véve fennállnak az öröklési jogok, de egyelőre csak passzív oldalukról tekintve. (Arndt, Lehrbuch der Pandekten. p. 767. 1. jegy. és p. 769).

²⁴ Kethubóth 83^a, l. R. Nisszim az i. h.

²⁵ Bábá Bathra 126^a, l. R. Sámuel b. Meir megjegyzését i. h., Maim. Nachlóth 3. fej. 6. §., Ch. M. 278. fej. 8. §.

²⁶ Kethubóth 83^a, וירשנה אדם מתנה עליה שלא יירשנה, Maim. Isóth 23. fej. 5. és 6. §§., Eben Háezer 92. fej. 7. §.

²⁷ Kethubóth 92^a és t. h., משלשלי דיתמי לא משתעבדי לבע"ח, Erkölcsi köteleességükké tétetik azonban, hogy a hitelezőt az ingóságokból is elégítsék ki. A gáonok elrendelték, hogy a hagyaték ingóságai is törvényileg legyenek kötelezve az adósságok fedezésére.

²⁸ Azon követelményekről, melyek alapján valamely adósság kétségtelen-

egy váltót, akár nem. (אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה), hacsak az adósság nem kétes. — valamint az özvegy donatióját kifizetni.²⁹ Ha azonban az adósságok túlhaladják az örökhagyó vagyonát, akkor az örökösök nem kötelesek a többletet a sajátjukból pótolni.³⁰

52. §.

Kiskorú örökösök.

Ha több egyenjogú örökös közt nagy- és kiskorúak vannak s az előbbieket a hagyaték felosztása előtt vagyongyarapodást értek el, akkor az jön tekintetbe, vajon a gyarapodás a nagykorúak személyes megfeszítő munkája nélkül és a nélkül hogy sajátjukból kiadásokat tettek, jött-e létre (pl. ha munkásokat fogadtak, de azoknak bére a tömegeből fedeztetett, vagy ha árukat adtak el), ezen esetben a többlet az egész tömeget illeti; ha pedig azáltal jött a gyarapodás létre, hogy az örökösök vagy maguk személyesen végeztek munkát, vagy saját vagyonukból fedezték a szükséges kiadásokat, akkor azon esetben, hogy a kiskorúak azon munkához vagy kiadásokhoz nem járulhattak, az egész gyarapodás egyedül a nagykorúakat illeti, kik a munkában vagy a kiadások fedezésében részt vettek.

De ha a munka megkezdése előtt már bemutatták a törvényszék előtt a hagyaték állapotát s a törvényszéket a hagyaték megvizsgálására felszólították ראו מה שהניח לנו אבא, akkor a gyarapodás semmi esetre sem a tömeget, hanem egyedül annak létrehozóit illeti.³¹

nek látszik, l. Maim. Malve Velóve 11. és 17. fej., Ch. M. 107—111; ez a polgári jogba tartozik.

²⁹ Bábá Bathra 176^a, Kiddúsin 13^b, Maim. Malve Velóve 11. fej. 4. §., Ch. M. 107. — Azon pénzbüntetéseket, miket a törvényszék az örökhagyóra bizonyos jogsértés miatt megítélt, a hagyatékából kell rendszerint megfizetni. Vannak azonban kivételek, midőn az örökösök ez alól fel vannak mentve, לֹא קִנְיָנוּ בְּנוֹ אַחֲרָיו; 1. Gittin 44^b, Maim. Chóbel Umazik 7. fej. 3. §., Ch. M. 385. fej. 1. §. Oly büntetéseknél, miket egy vallási törvény áthágása miatt hoztak, figyelembe veendő, vajon azon törvénysértés a Thóra, vagy a hagyomány tilalmát illette-e; csak az utóbbi esetben lesznek az örökösök a büntetés alól felmentve. Ez alól szintén vannak kivételek, s a Thóra tilalmával szemben sem éri az örökösöket a büntetés; 1. Bechóróth 34^b, Maim. Bechóróth 2. fej. 7. §. Jóre Déá 313. fej. 1. §., Maim. Jom Tób. 7. fej. 4. §., Órach Chájim 538. fej. 4. §., Turé Záháb. 2. jegy. és Mágén Ábrahám. 2. jegy.

³⁰ Ch. M. 107. fej. 1. §.

³¹ Bábá Bathra 143^b, Maim. Nachlóth. 9. fej. 2. §. más nézetem van a Bábá Bathra idézett helyének magyarázatában, de mivel nézetével csak magá-

53. §.

A hagyaték felosztása.

Ha csak nagykorú örökösök maradtak hátra, akkor az örökség felosztása a törvényszék közbenjárása nélkül is történhetik; de ha kiskorú örökösök is vannak, akkor, ha a nagykorúak ki akarják venni saját részüket, a hagyaték törvényileg megbecsülendő, s ha az örökhagyó gyámról (אפוטרופוס) nem gondoskodott, akkor a törvényszéknek dolga, egy olyant kijelölni, ki a kiskorúak érdekeit képviselni, jogaikat a felosztásnál megóvni s azután vagyonukat kezelni tartozik.³²

54. §.

A felosztás érvénytelensége.

Ha a hagyaték felosztása után előkerül egy fivér, kit a többi fivérek holtnak hittek, s követeli örökségét, akkor az első felosztás érvénytelen s újból kell az összes fivérek közt a felosztásnak történnie.³³

Ugyanez áll, ha az örökhagyó hitelezője követelését a felosztás után az örökösök egyikének örökségéből végrehajtás útján eszközölte, akkor szintén újból kell a hagyatékot felosztani, mert az összes örökösöknek kell az adósság törlesztésében részt venniök.³⁴

55. §.

Az örökösök személyazonossága.

Az öröklési jog elérésére elégséges a חזקה, azaz ha két tanú által bizonyított, hogy az örökséget igénylő általában mint az örökhagyó fia vagy fivére ismertetik, jöllehet hogy maguk a tanúk nem ismerik a család genealogiáját s nem tudják, valjon ezen álta-

nyosan áll, Ch. M. 287. fej. 1. §.-ban nem fogadtatik el. Ha csakis nagykorú örökösök maradtak hátra, szintén áll ezen törvény, csak hogy akkor elégséges, ha a fent előidézett szavakat (זהו בן) törvényszéken kívül két tanú előtt mondják. Ch. M. u. o. jegy. 1. §.-hoz., l. Meiráth Enájim 2. jegy.

³² Kiddúsin 42^a, Maim. Nachlóth. 10. fej. 4. §., Ch. M. 289. fej. 1. §. — A nézetek igen elágazók, valjon a birói becslést követő felosztás sorshúzás útján történjék-e; l. Tószeftóh Kiddúsin i. h. s. v. (בגדי) s jegy. Ch. M. 289. fej. 1. §.-hoz.

³³ Bába Bathra 106^b, Maim. Nachlóth 10. fej. 1. §., Ch. M. 175. fej. 3. §.

³⁴ Bába Bathra 107^a, Maim. u. o., Ch. M. u. o. 4. §.

lános elismerés szilárd alapon nyugszik-e.³⁵ Annál erősebb hatása van az örökhagyónak akár egészséges, akár beteg állapotban, írásban vagy csak szóbelileg tett azon kijelentése, hogy az illető tényleg fia vagy fivére, még akkor is, ha az általános Chazáká nem szólt az illető mellett.³⁶

56. §.

Folytatás.

Ha valakiről általában azt hitték, hogy ő fia az örökhagyónak, de az utóbbi nemcsak hogy nem ismerte el annak, de határozottan tagadta is, akkor ezen kijelentés mellett a Chazáká nem jöhet tekintetbe, még az örökségre való igény dolgában sem.³⁷ Ha azonban ezen kérdéses fiú az el nem ismerés idejekor már halva volt, akkor az örökhagyó kijelentése nem terjedhet ki a kérdéses fiú gyermekeire, kik nagyatyjuk örökösének maradnak.³⁸

Az örökhagyó el nem ismerése érvénytelen a fivér s más rokrokra vonatkozólag, kik maguk javára birják a Chazákát; mert a törvény csakis a fiú elismerésére vonatkozó kijelentésében ad neki föltétlen hitelt, de nem más személyeket illetőleg.³⁹

57. §.

Folytatás.

Ha az örökhagyó két fiút, *A* és *B*, hagyott hátra, a nélkül, hogy egy harmadik csak a Chazákát is bírná, s most *A* azt állítja, hogy *C* is fivére, míg *B* teljesen ismeretlennek mondja *C*-t, és azt állítja, hogy nem tudja, valjon tényleg fivére-e, akkor *B* az egész hagyaték felét kapja, mintha csakis *A* volna mellette az örökös; *A* pedig a hagyatéknek csak egy harmadrészét kapja, mert *C*-t fivérének ismerte el; *C* csak egy hatodrészt kap, még pedig abból a részből, mely *A*-ra lenne szállandó, mivelhogy *B* részére igényt nem tarthat.⁴⁰

Ha most *C* utódok nélkül meghal s ezen állítólagos atyjától

³⁵ Maim. Nachlót. 4. fejj. 7. §., Ch. M. 280. fejj. 1. §. V. ö. Kiddúsin 80^a.

³⁶ Bábá Bathra 134^a, Maim. u. o. 1. §., Ch. M. 279. fejj. 1. §.

³⁷ Bábá Bathra 127^b, 134^a, Kiddúsin 74^a, Maim. Nachlót. 4. fejj. 2. §., Ch. M. 279. fejj. 2. §., 1. Ében Háezer 4. fejj. 29. §., יכיר יורשו לאחרים.

³⁸ Maggid Misná i. h., Ch. M. i. h. jegy.

³⁹ Maim. u. o., Ch. M. u. o.

⁴⁰ Bábá Bathra 134^a, 135^a, Maim. u. o. 8. §., Ch. M. 280. fejj. 2. §.

örökölt hatodrészen kívül még más vagyont is hagyott hátra, akkor *A* mindenekelőtt az atyai örökségből *C*-re szállt hatodrészt kapja meg, a többi vagyona pedig a következő két eset megkülönböztetendő: ha *B* teljes határozottsággal (בטענת ברי) tagadta *C* testvéri voltát, miáltal mintegy kijelentette azt is, hogy ő nem örököse *C*-nek, úgy *A* lesz az általa fivérnek elismert *C* egyedüli örököse; ha azonban *B* kifogása nem volt határozott s csak arra terjedt ki, hogy nem tudja biztosan (טענת שמא), valjon fivére-e *C*, amivel még nem állította azt, hogy *C*-nek nincs öröklési joga, holott *A* az ő határozott állításával egyszersmind *B*-nek *C*-re vonatkozó öröklési jogát is elismerte, ezen esetben *C* vagyona *A* és *B* közt egyenlő részben osztatik fel.⁴¹

58. §.

A z elsőszülött megállapítása.

Az elsőszülöttségi jog megállapíttatik:

I. A szülésznő által; ha ő ugyanis ikrek születésekor azonnal a szülés után az egyik gyermeket mint elsőszülöttet jelöli meg, akkor az ő jelzése bir törvényes érvénnyel.

II. Az anya által; a születéstől számított hét napon belül neki áll jogában az elsőszülött megjelölése.

III. Az atyának minden időben joga van az illető gyermekét elsőszülöttnak elismerni, ha az általános Chazáká nem is szól mellette; de ép ily törvényes érvénnyel állíthatja gyermekéről, kit a Chazáká már mint elsőszülöttet ismert, hogy az nem elsőszülöttje. Ha azonban már atyja által egyszer elsőszülöttnak ismertetett el, vagy valamely nyilatkozatából világosan érthető volt, hogy elsőszülöttjének elismeri, akkor azon kijelentését többé vissza nem vonhatja.⁴²

59. §.

A z örökhagyó halálának megállapítása.

Az örökösök csak akkor foglalhatják el örökségüket, ha az örökhagyó halála két tanú vallomása által megállapíttatott. De csak egy tanúnak vallomása, valamint mindazoké, kiknek a férj halálára

⁴¹ Bábá Bathra 134^a, 135^a, Maim. u. o., Ch. M. u. o. 2. és 44. §.

⁴² Kiddúsin 74^a, Maim. Nachlóth. 2. fej. 14. és 16. §§. 1. Maggid Misnát az i. h.

vonatkozó vallomása alapján a feleség újból házasságra léphet, még nem ruházza fel az örökösöket azon joggal, hogy elfoglalják az örökséget.⁴³

Ha a tanúk csak arra tesznek vallomást, hogy az öröklagyót oly veszedelmes helyzetben hagyták el, melyből rendesen csak kivételesen menekszik meg valaki, de annak tényleg beállott haláláról biztosat nem tudnak, pl. ha oly terjedelmű folyóba vagy tóba esett, melynek tulsó partjára nem láthatni (נפל במים שאין להם סוף) stb., akkor, jóllehet, hogy ezen vallomás alapján a feleség újból férjhez nem mehet mert nincs kizárva a lehetőség, hogy az elveszettnek tartott kiúszott a tulsópartra, mindazonáltal az öröklésre vonatkozólag feltételeztetik, hogy a halál biztosan bekövetkezett és így az örökösök elfoglalhatják örökségüket.⁴⁴

60. §.

Eltűnt személyek vagyona.

A fogságba jutottnak, életveszély elől menekültnek s oly eltűntnek vagyonát, kinek bekövetkezett haláláról elterjedt a hír, nem foglalhatják el az örökösök mindaddig, míg a halál tanúk által nem bizonyíttatott, hanem a bíróságnak dolga hivatalból közbelépni és az ingóságokat egy bizalmi férfinak megőrzés végett átadni, az ingatlanokra pedig az örökösök egyikét — ki szakértő — gondnokká azon időig kinevezni, míg az eltűnt újra meg nem jelenik vagy halála pontosan be nem bizonyíttatott. Az első esetben a javak kezelője megkapja a visszatért birtokostól a szokásos díjazást, míg a második esetben az örökösök veszik birtokukba a hagyatékot.

Ha azonban az örökösök az elterjedt hír alapján önhatalmúlag foglalták el a birtokot s felosztották azt egymás közt, akkor a bírónak nem kell közbelépnie, s a felosztás érvényben marad, míg az eltűnt esetleg vissza nem tér.⁴⁵

Ha az eltűnt azonban lakhelyéből nem menekült, hanem önként távozott onnan, akkor csakis a hír alapján létesült felosztás érvénytelen s a bíróság kötelessége az ingatlanok fölé az örökösök egyikét kezelőnek kinevezni, az ingóságokat pedig a bizalmi férfinak meg-

⁴³ Jebamóth 117^a, Maim. Nachlóth 7. fej. 1. és 2. §§., Ch. M. 284. fej. 2. §.

⁴⁴ Maim. Nachlóth 7. fej. 3. §., Ch. M. 284. fej. 4. §.

⁴⁵ Bábá Meczia 38^b, Maim. u. o. 7. fej. 4. §., Ch. M. 285. fej. 1. §., l. Maggid Misnát az i. h.

örzés végett átadni, addig míg az eltűnt halála biztosan meg nem lett állapítva.⁴⁶

Ugyanaz áll a fogolynál s menekülnél is, ki oly módon tűnt el, hogy még hírből sem tudják, vajon meghalt-e. Itt is érvénytelen az esetlegesen történt felosztás.⁴⁷ Annak birtokát, ki önkényt hagyta el hazáját s haláláról semmi hír sem terjedt el, nem kezelheti az örökösök közül senki, de a bíróság sincs kötelezve, hogy azon birtokok fölé kezelőt nevezzen ki.⁴⁸

61 §.

A gonosztevők vagyona.

A halálra ítélt gonosztevők vagyona nem az államkincstáré, hanem a jogos örökösöké,⁴⁹ még az oly gonosztevő vagyona is, ki bálványimadás miatt ítéltetett el.⁵⁰ De egy egész helység bálványimadás miatt elítélt lakóinak (אנשי עיר הנהת) vagyona sem a kincstáré, sem az örökösöké, hanem az egész vagyont meg kellett semmisíteni.⁵¹

Annak vagyona azonban, ki a király iránti alattvalói hűtlensége miatt (מורד במלכות) ítéltetett halálra, elkoboztatott a kincstár javára.⁵²

⁴⁶ Bába Meczia u. o., Maim. u. o. 10. §., Ch. M. u. o. 5. §.

⁴⁷ Bába Meczia u. o., Maim. u. o. 5. §., Ch. M. u. o. 2. §.

⁴⁸ Bába Meczia u. o., Maim. u. o. 8. §., Ch. M. u. o. 4. §. A római jog s általában a modern joggyakorlat szerint a hetvenedik életév tekintetik az eltűnt halála évének. Ezen idő elmultával a törvényes határozatok figyelembe vétele mellett elfoglalható az örökség. (Dalwigk I. 14. §§.)

⁴⁹ Szynhedrin 48^b, Maim. Ábel 1. fej. 9. §.

⁵⁰ Maim. Abóda Zará 4. fej. 2. §.

⁵¹ Deuteronomium 13. fej. 17. és 18. v.; Szynhedrin 111^b, Maim. u. o. — Gans hibázik, midőn a bálványimadás miatt elítélt egyes ember s egész helység lakói közt nem tesz különbséget. »Végre azok, mondja Gans, kik Isten ellen elkövetett bűn miatt ítéltettek el. Ezek nem érdemlik meg, hogy a kincstár bemocskolja magát azáltal, hogy azok örökösévé válik; ezeknek vagyona elégettetik« (I. p. 169.). Itt nincs említve, hogy ezen szigor csak egész helységeknek alkalmaztatott.

⁵² Szynhedrin 48^b, Maim. Meláchim 4. fej. 9. §., Rabbi Jehuda (Szynhedrin i. h.) van azon nézetén, hogy a מלכות ה' -nél is a vagyon az örökösöké.

II. RÉSZ

Végrendelet és ajándék.

I. FEJEZET.

Végrendelet.

62. §.

A végrendelet fogalma.

A végrendelet az akaratnak azon utolsó kifejezése, mely egy vagy több tetszésszerinti személyről, mint örökösről intézkedik. Ez az örökhagyónak a jogszerű örökösökkel szemben önkénytes rendelkezése.¹

63. §.

A végrendelet moz.-talm. jog szerint.

A moz.-talm. örökösödési jog tulajdonképen meg nem engedi a szó szoros értelmébeni végrendelezést, és minden örökhagyóra kötelezővé teszi a törvényes öröklési határozatokat. רפי שנאמר בפי נהלות והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה לומר שחוקה זו לא נשתנה ואין התנאי מועיל בה בין שצוה והוא בריא בין שהיה שכיב מרע »Az öröklési jog meghatározásakor mondott isteni szavak: »Törvényid legyen az Izraél fiai számára, mint Isten parancsolta meg Mózesnek,« kizárnak az öröklési törvényből mindennemű önkényes változtatást vagy feltételt, akár egészséges, akár beteg állapotban, akár írásban, vagy szóbelileg tételt az, s érvénytelennek nyilvánítanak minden végrendeletileg önkényesen öröklési joggal felruházott örökös kinevezését, minthogy az öröklési sorrendet isteni, meg nem szeghető törvénynek emelik.«²

Ha valaki tehát úgy rendelkezik, hogy egy vagy több fiát kizárja az örökségből, vagy hogy leánya helyébe más valaki lépjen örökös gyanánt, vagy hogy fia helyett leánya örököljön, intézkedése érvénytelen.³

¹ A római jog szerint a végrendeletnek szóban vagy írásban kellett megtörténnie, mely alkalommal hét tanúnak egyszerre kellett jelen lennie, hogy a végrendelezőt észre vehessék: azonfölül még formalitások is voltak figyelembe veendőek, hogy a végrendelet érvényes legyen (Dalwigk II. 33—38. §.).

² Maim. Nachlôth 6. fej. 1. §.

³ Bábá Bathra 126^b, 130^b, Maim. u. o. 2. §., Ch. M. 131. fej. 1. §.

Ép oly érvénytelen azon intézkedése is, hogy az elsőszülött ne kapjon kellő részt, hanem hogy a többi fivérrel egyenlően örököljön, minthogy az örökhagyónak nincs joga törvényellenes intézkedést tenni.⁴

64. §.

Előnyben részesítés az öröklési fokozatban.

Jóllehet, hogy az örökhagyó végrendeletileg nem nevezhet ki örököst, mégis jogában áll egyenlően jogosított örökösök közül — bizonyos törvényes határozatok betartása mellett — egyet a többi hátrányára végrendeletileg előnyben részesíteni. Ha pl. a végrendelezőnek több fia van, kik egyenlő joggal birnak az örökségre, akkor azon végrendeletbeli intézkedése — legyen az írásban vagy szóban, — hogy egyik fia kapja vagyonának felét, míg a többiek csak a másik felén osztozkodjanak, vagy azon csak szóbelileg történt akaratnyilvánítása, hogy az egyik fia kapja meg az egész hagyatékot, tehát a többiek ki lennének zárva az örökségből, teljes érvénnyel bir. Így értendő a szentirási hely: ⁵ וְהָיָה בְּיוֹם הַנִּחֲלוֹ אֶת בְּנֵי אֶת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ »Azon napon, midőn vagyonát gyermekei közt szétosztja.«⁶ — De ezen végrendeleti intézkedésre csak a következő esetekben van az örökhagyó feljogosítva:

1. Ha az előnyben részesített az örökösödési törvények értelmében teljesen egyenlő öröklési joggal bir a többi örökössel; pl. a fiú a többi fiúk, a leány a többi leányok közül stb.⁷ Ha az azonban nem bir a többi örökössel egyenlő öröklési joggal, (pl. egy leány, ha fiutódok is maradtak, vagy egy fivér, hol leányutódok is vannak) akkor azon intézkedés érvénytelen.⁸

2. Ily intézkedés folytán nem vehető el s nem csonkítható meg az elsőszülöttnak kettős része.⁹

⁴ Bábá Bathra 126^b, 130^b, Maim u. o., Ch. M. u. o. — Michaelis (II. 80. §.) ugyanazt állítja, hogy a mózesi törvény megengedi a végrendelezést, de már Gans (I. p. 149. kk.) megczáfolta őt s Michaelis nézetét tévesnek mondja a következő megjegyzéssel: Michaelisnél jobban fogták fel az általa folyton gúnyolt talmudisták e szentirási helyet (לִחְקֹת מִשְׁפָּט כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה) l. még Saalschütz, das mos. Recht. p. o. 826. kk.

⁵ Deuteronomium 21. fejj. 16. v.

⁶ Bábá Bathra 130^a.

⁷ Bábá Bathra u. o. Maim. Nachlóth 6. fejj. 2. §., Ch. M. 281. fejj. 1. §.

⁸ Bábá Bathra u. o. Maim. és Ch. M. u. o.

⁹ Bábá Bathra 126^b, Maim. u. o. 3. §., Ch. M. u. o. 4. §.

3. Az örökhagyó egyik fiát sem zárhatja ki határozottan az örökségből, hogy a moz. törvény ellenére ne cselekedjék. Ez állna akkor be, ha a végrendeletben az fordulna elő: 4. fiam ne kapjon semmit, vagy bizonyos összeggel kevesebbet, mint a többi fiaim; (מתנה על מה שכתוב בתורה); de végrendeletében hallgatagon mellőzheti azáltal, hogy többi fiait előnyben részesíti.¹⁰

4. Ezen jogával csak akkor élhet az örökhagyó, ha beteg (שכיב מרע), nem pedig ha egészséges (בריא).¹¹

5. Ha fiú az előnyben részesített s az örökhagyó intézkedése csak arra vonatkozik, hogy az nagyobb osztalékot kapjon, mint többi fivére, akkor nincs különbség abban, valjon szóban vagy írásban történt-e az intézkedés; mindkét esetben érvényes. Ha azonban egyik fiát hagyatékának egyedüli örökösévé akarja tenni, akkor ezen intézkedésnek szóbelileg kell történnie; de ha írásban történt, akkor az tételeztetik fel, hogy őt az örökhagyó csak a hagyaték kezelésével bízta meg; azért az öröklési jogra nézve nem bir fivérei fölött semmi előnnyel, kivéve, ha az örökhagyó a végrendeletben nyíltan kiírta, hogy fiát nemcsak a kezeléssel, hanem az egész vagyonnak birtoklásával is felruházza.¹²

Ezen különbségtétel azonban nem alkalmazható, ha leánya (בת בין הבנות) vagy fivére (אח בין האחים) részesíttetik előnyben; ezen esetben írásbeli végrendekezés esetén is az intézkedés érvényes.¹³

65. §.

A z a j á n d é k á l t a l á b a n s a n n a k f e l o s z t á s a.

Végrendeletet, tulajdonképeni értelmében, nem ismer a moz.-talm. öröklési jog (63. §.), de meg van az örökhagyónak engedve, hogy vagyona fölött, tekintet nélkül a jogszerű örökösökre, tetszése szerint rendelkezessék.

Ezen tetszés szerinti rendelkezés ugyan a Misná s Talmudban

¹⁰ Bábá Bathra u. o. Maim. 2. §., Ch. M. 1—3. V. ö. R. Sámuel b. Méir Bábá Bathra i. h.

¹¹ Bábá Bathra 131^a, Maim. u. o. 6. fej. 2. §., Ch. M. 281. fej. 1. és 5. §§.

¹² Bábá Bathra 131^a, Alfászi és Maim. Nachlóth 6. fej. 2. §., Ch. M. 281. fej. 1. §. magyarázata szerint. R. Áseri (s fia R. Jákob más nézetten vannak; I. Tur és Béth József Ch. M. 246. fej. s jegy. Ch. M. u. o. 4. §., Meirát Enájim 5. jegy.)

¹³ Maim. Zechija Umatána 6. fej. 3. §., Ch. M. 246. fej. 6. §.

צוואה »elrendelni, testálni,« s a kiállított okmány צוואה שטר »végrendelet«-nek neveztetik, de nem tulajdonképi értelemben, minthogy ezen rendelkezés csak ajándékozást, nem pedig átöröklést fejez ki.¹⁴

A birtokosnak jogában áll — akár beteg, akár egészséges állapotában — vagyonát részben vagy egészben tetszés szerint elajándékozni; az ajándék tehát kétféle lehet:

I. Egészségesnek ajándékozása (מתנת בריא), és

II. Betegnek ajándékozása (מתנת שכיב ברע).

66. §.

Az ajándékozás általános fogalma.

Az ajándékozás általában valamely tárgynak a jogszerű birtoktól szabad elhatározással s ingyen való átvitele másoknak birtokába.

67. §.

Az egészségesnek ajándékozása.

Egy egészséges embernek ajándéka csak akkor bír érvénnyel s csak akkor lesz a megajándékozottnak (מקבל מתנה) birtoka, ha:

1. Az ajándékozó (נותן) érett eszű s teljes rendelkezési képességgel bír. Az örültnek (שוטה), kiskorúnak, kinek értelmi képessége nincs még kifejlődve (קטן שלא הגיע לעומת הפעוטות), ajándéka érvénytelen.¹⁵

2. Ha szabad akarattal, nem pedig külső kényszer hatása alatt történt az ajándékozás.¹⁶

3. Kell, hogy azon feltevés, mely az ajándékozást előidézte, helyes legyen, s nem szabad, hogy az utólagosan tévesnek bizonyuljon.

¹⁴ Bába Bathra 126^a s m. h., Maim. Nachloth 6. fej. 5. §., Ch. M. 231. fej. 7. §.

¹⁵ Gittin 59^a, Maim. Mechirá. 29. fej. 1—7. §§., Ch. M. 235. fej. 1., 2., 10. §§. Ha a kiskorú az עומת הפעוטות-t már elérte s értelme kellőleg kifejlődött, akkor ingóságokat elajándékozhat ugyan, de csak azon időben, midőn nincs gyámja; de ha gyámság alatt áll, akkor annak beleegyezése nélkül nem ajándékozhat el semmit. Ingatlanokra vonatkozólag csak úgy bír az ajándékozás érvénnyel, ha az ajándékozó a 13. életévet már betöltötte. Maim. u. o. 6., 7., 14. §§., Ch. M. u. o.

¹⁶ Bába Bathra 40^b, 43^b, Maim. Zechija Umatana 5. fej. 4. §., Ch. M. 242. fej. 1. §.

Ha pl. egy atya, kinek fia eltűnt, azon pusztá hírré, hogy az meghalt, vagyonát egy idegennek ajándékozta, később azonban azon hír igaztalannak bizonyul, minthogy az elhunytanak tartott fia visszatért, akkor az ajándék érvénytelen, minthogy az ajándékozás téves alapon történt, s minden föltevés amellettszól (אומדנא דמוכה), hogy ha tudta volna az atya, hogy fia még él, vagyonát el nem ajándékozta volna.¹⁷

4. Az ajándékozásnak nem szabad titokban, a külvilág elől elrejtve végbemennie. A מתנה סמיתה érvénytelen. Tehát az ajándékozási okmányban határozottan meg kell jegyezni, hogy ואמר לנו היתבו בשוקא ובביתא ותכתבו ליה »Az ajándékozó megbizott bennünket (tanúkat), hogy ezen okmányt nyilvános helyen írjuk meg s lássuk el aláírásunkkal.«¹⁸

5. Az ajándékozás tárgyának ténylegesen léteznie kell. אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם »A dologi jog nem ruházható át másra, ha a tárgy még nem létezik.« Így pl. egy mezőnek vagy fának gyümölcse, melyet csak a jövőben fog teremni, nem ajándékozható el, kivéve, ha maga a mező vagy fa képezi haszonélvezet céljából bizonyos időre az ajándékozás tárgyát.¹⁹

6. Az ajándékozás tárgyának a dologi jog átruházása idejében az ajándékozó birtokában kell lennie, אין אדם מקנה דבר שאינו ברישותו ; így pl. az örökség nem képezheti még az örökhagyó életében az ajándékozás tárgyát.²⁰

7. Az ajándéknak kézzel fogható tárgynak kell lennie. אין אדם מקנה דבר שאין בו ממש »Kézzel nem fogható tárgyat nem lehet másra átruházni.« Így érvénytelen azon ajándék, ha pl. valaki mondja: Ezen gyümölcsnek élvezete, az ezen házban való lakás legyen a tiéd, minthogy élvezet s lakás csak pusztá fogalmak, de nem magukban létező dolgok ; de ha azt mondja, hogy : átadom neked ezen fát, hogy gyümölcseit élvezd, ezen házat, hogy abban bizonyos

¹⁷ Bábá Bathra 146b, Maim. Zechijá Umatána 6. fej. 1. §., Ch. M. 246. fej. 1. §. Nachmanides (רמב"ן) szerint ezen utóbbi feltételezés csak betegek, nem pedig egészségesek ajándékozásánál vétetik figyelembe (Ch. M. u. o. 2. §.).

¹⁸ Bábá Bathra 40b, Maim. u. o. 5. fej. 1., 2. §§., Ch. M. 242. fej. 2. §.

¹⁹ Bábá Bathra 131a s t. h., Maim. Mechira. 22. fej. 1. §., Ch. M. 209. fej. 4. §.

²⁰ Bábá Meczia 16a, Maim. Mechira 22. fej. 5. §. 23. fej. 1., 2. §§., Ch. M. 209. fej. 4. §., 211 fej. 1. §.

ideig lakjál, akkor érvényes az ajándékozás, mert a fa, gyümölcs s ház ténylegesen létező, kézzel fogható tárgyak (שיש בהם ממש).²¹

8. Amint az ajándékozás érvényességéhez multhatatlanul szükséges a tárgy létezése, ép oly szükséges az is, hogy a megajándékozott az ajándékozás idejében már életben legyen. Még meg nem született gyermeknek nem ajándékozható semmi. אין אדם מקנה למי שלא בא לעולם והמונה לעובר לא קנה.²² Ez alól kivételt képez azon ajándék, melyet valaki — kinek felesége várandós — születendő gyermekének ad.²³

9. Még az ajándékozó életében kell az ajándékozásnak megkezdődnie, jöllehet hogy csak annak halála után fog befejeződhetni; oly ajándék azonban, melynek átadása csak az ajándékozó halála után kezdődik meg, érvénytelen. אין שטר לאחר מיתה.

Ha azonban az ajándékozó határozottan kikötötte לאחר מיתה, t. i. hogy a birtok átadása csak halála után történjék, akkor ez érvénytelen. De ha az ajándékozási okmány azt mondja, hogy מעכשיו ולאחר מיתה »mától fogva s halálom után« vagy מעכשיו ולאחר מיתה »mostantól fogva s halálom után,« akkor világos az ajándékozó szándéka, hogy az ajándékozás azonnal megkezdődjék, és pedig magára azon tárgyra vonatkozólag, melynek birtokjogáról lemond s csak a haszonélvezetet tartja meg haláláig. נקח מהיום ופרו לאחר מיתה. Tehát az ajándékozás még életében vette kezdetét, s így érvényes az.²⁴

Sőt akkor is, ha az okmányban מהיום vagy מעכשיו kifejezései hiányoznak, s csak לאחר מיתה áll, akkor, amennyiben az okmány kelettel van ellátva, ez a hiányzó מהיום pótlásának, s úgy tekintetik, mintha של שטר מוכה עליו állna, és pedig a זמנו של שטר מוכה עליו elve szerint »Az okmány kiállításának keletje bizonyítja, hogy az

²¹ Bába Bathra 147^b, Maim. u. o. 13., 14. §§., Ch. M. 212. fej. 1. §. A nézetek sokfélék, valjon az ajándékozás érvényességéhez a tárgy pontos meghatározása szükséges-e, l. Maim. Mechira. 21. fej., Zechija Umatána 3. fej. 5. §., Maggid Misná u. o. és Ch. M. 241. fej. 4. §.

²² Bába Bathra 142^b, Maim. Mechira. 22. fej. 10. §., Ch. M. 210. fej. 1. §.

²³ Bába Batra u. o. Maim és Ch. M. u. o. Hai Gáón s mások nézete szerint ezen kivétel csakis betegnek, nem pedig egészségesnek ajándékánál vétetik figyelembe, l. Maggid Misná az i. h., Ch. M. i. h.

²⁴ Bába Bathra 136^a, Maim. Zechija Umatána 12. fej. 13. §., Ch. M. 257. fej. 1. §.

ajándékozás már akkor kezdetét vette.«²⁵ Ugyanez áll, ha az okmányban bizonyíttatik, hogy a ruhamegfogás formalitása (קנין סודר) végbe ment, mely a »mostantól fogva« (מעכשיו) kifejezés helyett vétetik, még ha kelet egyáltalában nincs is feltüntetve.²⁶

10. Végre kell, hogy egy egészséges embernek ajándékozásánál az ajándék tárgya — ép úgy mint a vételnél — a jogszerű birtokbavétel (קנין) formalitásai egyikének betartásával adassék át a megajándékozottnak;²⁷ még pedig ingatlanoknál az ajándékozási okmány kiállítása és átadásával (שטר מתנה) vagy tényleges birtokbavétel (חוקה) útján, mely utóbbi abban áll, hogy a megajándékozott az ajándékozó jelenlétében vagy ennek formális felszólítása folytán oly módon gyakorolja a birtokába jutott ajándéokra vonatkozó rendelkezési jogát, hogy azon némi változtatást eszközöl; ingóságoknál pedig elvitel vagy magához való huzás (מסירה és משיכה) által, amennyiben ily módon azon tárgy egyik birtokból a másikba, egyik kézből a másikba megy át, vagy könnyű tárgyaknál felemelés (הגברה) által, vagy azáltal, hogy az ajándék a megajándékozottnak házába vagy udvarába vitetik (קנין חצר), vagy az ú. n. ruhamegfogás szimbolikus aktusa (קנין סודר) által, mely utóbbi úgy ingó mint ingatlan jószágoknál is egyaránt jogérvényesen alkalmazható, kivéve az adósság elajándékozását, melyet pl. *A* követel *B*-től s *C*-nek akarja ajándékozni. Itt különbség van abban, valjon a követelés váltó által megerősítettik (מלוה בשטר), vagy csak szóbeli-e (מלוה על פה). Ha a követelés váltón alapszik, akkor az átruházási formalitás abban áll, hogy *A* átadja *C*-nek a váltót, de azonkívül még külön ajándékozási okmányt (שטר מתנה) is állít ki, mely feltünteti azon váltóhoz kötött jogokat אותיות נקנית בכתיבה ומסירה.²⁸

De ha *A* nem mutathat fel okmányt, akkor követelését csakis úgy ruházhatja át *C*-re, ha *A* hitelező *B* adóst *C* jelenlétében utalja, hogy adósságát *C*-nél egyenlítse ki; ezáltal *B* megszűnt *A* adósa lenni s *C* adósává válik, mert ez úgy tekintetik, mintha *B* ténylege-

²⁵ Bábá Bathra u. o., Maim. u. o. 15. §., Ch. M. 258. fej. 1. §.

²⁶ Bábá Bathra u. o., Ch. M. u. o. 2. §.

²⁷ Bábá Bathra 156^a s t. h., Maim. Zechija Umatána 3. fej. 1. §., Ch. M. 241. fej. 1. §., l. Maim Mechira 1. fej. kk., Ch. M. 189. fej. kk. a különböző átruházási formalitásokról (קנינים).

²⁸ Bábá Bathra 76^b s t. h., Maim. Mechira 6. fej. 10., 11. §§., Ch. M. 66. fej. 1. §.

sen megfizette volna adósságát *A*-nak, ez az összeget *C*-nek valóban adta s *C* ismét *B*-nek kölcsönözte volna. קנין מעמד שלשתן.²⁹

De ezenkívül van az adósság átruházásának még más átruházási formája is, még pedig ha *A* hitelező azt vallja, hogy *C*-é az adósság. (קנין אודייתא).³⁰

68. §.

Folytatás.

Ha ajándékozási okmány (שטר מתנה) útján történik az ingatlan átruházása, akkor a kiállítónak mindig a jelen vagy múlt időt kell abban használnia: Én ajándékozom, adom, ajándékoztam, adtam; vagy: ez legyen az illetőé לפלוני נתונה לפלוני; de ha azt mondja: ajándékozni fogom, adni fogom לפלוני, akkor az ajándékozás érvénytelen.³¹ De ebben különböznek a nézetek, valjon érvényes-e az ajándékozás, ha az utóbbi kifejezés használata mellett a ruhamegfogás (קנין סודר) formalitása is végbe ment.³²

69. §.

Folytatás.

Ha az ajándékozás egy bizonyos adósság (מלוה) elengedésében áll, melylyel a megajándékozott az ajándékozónak tartozott vagy pedig megőrzés végett átadott tárgy átengedésében, akkor ezen elengedés (מחילה) nem szükségel semminemű jogszerű átruházási formalitást (מחילה אינה צריכה קנין), minthogy azon ajándék már a megajándékozott birtokában van.³³

70. §.

Folytatás.

Ha egy egészséges ember ajándékozásánál minden törvényes átruházási formalitás tekintetbe vétetett s végrehajtatott, akkor az

²⁹ Gittin 13^b s t. h., Maim. u. o. 8., 9. §§., Ch. M. 126. fej. 1. §. A nézetek különböznek, valjon a במעמד שלשתן formalitás váltóadósságnál is alkalmazható-e; bővebbet erről l. Szifthe Kóhen Ch. M. 66. fej. 97. jegy.

³⁰ Bábá Bathra 149^a, Maim. Zechija Umatána 9. fej. 9. §., Ch. M. 250. fej. 3. §. és 255. fej. 2. §.

³¹ Gittin 40^b, Maim. Zechija Umatána 4. fej. 11. §., Ch. M. 245. fej. 1. §.

³² Ch. M. u. o. 2. §.

³³ Kiddúsin 16^a, Maim. Mechira 5. fej. 11. §., Zechija Umatána. 3. fej. 2. §., Ch. M. 241. fej. 2. §.

ajándékozás jogerőre lép, s mihelyt a megajándékozott határozott kijelentéssel vagy csak hallgatagon is elfogadta azt, akkor egyik fél sem léphet többé vissza, kivéve, ha a megajándékozott a törvényes formalitások figyelembe vétele mellett azt az ajándékozónak visszaajándékozza, mi természetesen egészen új — az elsőtől teljesen független — ajándékozás volna.³⁴

II. FEJEZET.

A betegnek ajándéka, végrendelkezés.

71. §.

F o g a l o m.

Nehéz betegségben fekvő, vagy életveszélyben forgónak ajándékozása, beteg-ajándékozásnak vagy végrendelkezésnek (מתנת שכיב מרע) nevezetik, s több pontban különbözik az egészséges ajándékától.¹

72. §.

K ö z e l e b b i m e g h a t á r o z á s.

A végrendelkezés vagy oly módon történhetik, hogy az ajándékozó bekövetkező haláláról nem tesz említést, vagy pedig hogy a végrendelkezés megállapításának idejében megemlékezik arról (מצוה מחמת מיתה).² Ez utóbbi esetben akár szóbelileg akár írásban történhetik az, és nem követeltetik meg az egészséges ajándékozásánál szükségelt átruházási formalitás, hanem elégséges a beteg hagyományozó utolsó akaratának csak szavakban való kijelentése is, hogy intézkedése érvénnyel birjon. דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי. »A beteg utolsó akaratának, szóbeli kijelentése ép oly kötelező erővel bír, mintha írásba lenne foglalva s mintha az ingó tárgyakat megajándékozottnak már át is adta volna.«³ Ha a hagyományozó

³⁴ Bábá Bathra 151^b, 138^a, Maim. Zechija Umatána 4. fej. 1. §., Ch. M. 241. fej. 1. §. 243., fej. 1. §. 245., fej. 10. §.

¹ Bábá Bathra 153^a, Maim. Zechija Umatána 8. fej. 2. §. (l. Maggid Misná i. h.) és 24. §., Ch. M. 250. fej. 5. és 8. §.

² Bábá Bathra 151^b s t. h., Maim. u. o. 17. és 23. §§., Ch. M. u. o. 7. §.

³ Bábá Bathra 147^b s t. h., Maim. u. o. 2. §., Ch. M. u. o. 1. §. A talmud ezt azzal okolja meg, hogy a haldokló meg legyen nyugtatva, amennyiben biztosra veszi, hogy intézkedése minden formalitás nélkül is keresztül vittetik. וְדַבְרֵי הַשְּׂכִיב מֵרַע לֹא שָׂרָא הַטָּיִף דִּיעָתָא עָלָיָא l. R. Sámuel b. Meir Bábá Bathra i. h.

azonban végintézkedése alkalmával haláláról említést nem tett, akkor megkülönböztetendő, valjon egész vagyonát, vagy csak egy részét ajándékozta-e el. Ha egész vagyonát ajándékozta el a beteg, anélkül hogy valamit magának visszatartott volna, מתנת שכיב מרע בכלל, akkor okvetlenül feltehető, hogy halála miatt tette azon intézkedést, tehát hogy מצוה מחמת מיתה volt, mert különben nem fosztotta volna meg önmagát mindenétől, azért elégséges a pusztá szóbeli kijelentés, s törvényes érvényességéhez nincs átruházási formalitásra szükség.

Ha pedig csak vagyonának egy részét ajándékozta el a hagyományozó, מתנת שכיב מרע במקצה, akkor föltételezhető, hogy nem halála miatt intézkedett, tehát hogy nem volt מצוה מחמת מיתה; ezen intézkedés az egészséges ajándékozásához hasonló, melynek érvényességéhez a törvényes átruházási formalitás קנין multhatatlanul szükséges, a pusztá szóbeli kijelentés nem elegendő.⁴

Ha az ajándékozó azonban utolsó akaratának kijelentésekor intézkedése okául határozottan a halált kijelentette — még ha csak mellékesen is említettett az, — akkor, bárha a vagyonnak csak egy részére vonatkozik is az ajándékozás, mint מצוה מחמת מיתה tekintetik, s a szóbeli kijelentés elégséges minden átruházási formalitás nélkül is.⁵

73. §.

Folytatás.

A veszélyes betegnek végrendelete csak akkor vonatkoztathatik az egész vagyonra, ha határozottan kijelentette, hogy az képezi egész vagyonát, vagy ha általánosan tudva van, hogy a beteg semmiféle néven nevezendő más vagyonnal nem bir. Ellenkező eset-

⁴ Bábá Bathra 151^b, Maim. Zechija Umatána. 8. fej. 15. és 16. §§., Ch. M. 150. fej. 4. és 7. §§. A vagyon visszatartott részének mennyisége és minőségéről ugyan azt mondja a misná (Bábá Bathra 156^b) שׂיר קרקע כל שהוא »ha földbirtokának még oly csekély részét is tartott magának vissza,« miből az következne, hogy a visszatartásnak ingatlan jószágra kell vonatkoznia, bármily csekély legyen is az; de a talmudban (u. o. 149^b) megoszlanak a nézetek az iránt valjon a קרקע szó szerint a מטלטלי (ingóságok) kizárásával vétetik-e, vagy nem, s ép úgy az iránt, hogy a כל שהוא kifejezés mikép értendő; szabály gyanánt áll azonban, hogy a קרקע nem szó szerint, a כל שהוא azonban stricte veendő.

⁵ Bábá Bathra i. h., Maim. u. o. 17. §., Ch. M. u. o. 7. §.

ben — még ha az ajándékozó lakóhelyén teljesen ismeretlen is, valjon más helyen van-e birtoka, — végintézkedése vagyonának csak egy részére vonatkozó gyanánt ítéltetik meg, mert nincs kizárva azon lehetőség, hogy lakóhelyén kívül eső vidéken vannak birtokai, melyekről csak tartózkodási helyének lakói mitsem tudnak.⁶

74. §.

Folytatás.

Ha a beteg több személynek, p. o. *A*, *B* és *C*-nek ajándékozta egész vagyonát, akkor figyelembe veendő, valjon az *A*-nak adott rész kijelölésekor már elhatározta-e magát, hogy a maradékot *B* és *C*-nek fogja hagyományozni, vagy pedig, hogy a *B* és *C* számára kijelölt részekre csak akkor határozta-e el magát, miután *A* részére már eleve intézkedett, s ugyanez áll *B*-re vonatkozólag *C*-vel szemben is. (Első esetben a hagyományozás mind a három megajándékozottat illetőleg az egész vagyonnak elajándékozásakép ítéltetik meg, mint-hogy egyszerre határozta el magát egész vagyonának másra való átruházására, s így azon körülmény, hogy több személyt részesített abban nem jön tekintetbe. Második esetben *A* és *B* ajándéka csak mint részleges hagyaték tekintetik, minthogy az ajándékozó a *C*-re eső részt még maga számára tartotta meg; csakis a *C*-nek adott rész ítéltető meg mint a teljes vagyonról szóló hagyaték.⁷

75. §.

Folytatás.

A betegnek végintézkedése, vonatkozzék az akár az egész vagyonra, akár csak egy részére, tekintessék az csak feltételezés útján a halál miatt történt ajándékozásnak, akár ha meg is volt pontosan vagy mellékesen említve a bekövetkező haláleset mint ajándékozási ok, csak a betegnek tényleg bekövetkezett halála után lép jogerőre s csak ezen időponttól kezdve tekintetik az a megajándékozott vagyonának, minthogy a halál képezi úgyszólván a természetes föltételt, melynek teljesülése előtt a cselekvény nem léphet jogerőre.⁸ Ha te-

⁶ Bábá Bathra 148^b, (l. R. Sámuel b. M. i. h.), Maim. Zechija Umatána 8. fej. 20. §. (l. Maggid Misná). Ch. M. 250. fej. 10. §.

⁷ Bábá Bathra 148^b, Maim. u. o. 21. §., Ch. M. u. o. 11. §.

⁸ Bábá Bathra 137^a, Maim. Zechija Umatána 8. fej. 8. §., Ch. M. 252. fej. 1. §.

hát az ajándékozonak hitelezője, vagy annak özvegye a magát és leányait illető ellátási követelésével fellép, vagy ha első házasságából született fiai a *בְּתוּבַת בֵּן דְּבִיָּן*-re vonatkozó igényeik kielégítését követelik, akkor kielégíttetésüket a hagyatékból követelhetik, mert ezen kötelezettségek még az ajándékozó halála előtt terhelték annak vagyonát, az ajándék pedig csak a halál után megy át a megajándékozottnak birtokába, tehát az előbbieknél korábbi joguk van a hagyatékra, mint az utóbbinak.⁹

§. 76.

Folytatás.

Írásbeli végintézkedésnél, melyben határozottan megemlített, hogy a ruhamegfogás átruházási formalitása (*קִנְיֵן סוּדָר*) megtörtént, indokolva van azon föltétel, hogy az ajándékozonak szándéka az volt, hogy birtokjogát a megajándékozottnak az ajándékozó intézkedése, hanem csak az ajándékozási okmány (*שטר*) alapján szerezzék meg; minthogy azonban az intézkedés csak az ajándékozó halála után lépjen jogerőre, érvénytelen, mivel *אֵין שטר לאחר מיתה* »A birtokos halála után többé nem mehet át annak vagyona okmány alapján másnak birtokába.«¹⁰ Még ha azon okmány az ajándékozó életében adatott át a megajándékozottnak, még akkor sem érvényes a megajándékozás, mert *אֵין קִנְיֵן לאחר מיתה* »A halál után semminemű átruházási formalitás hatással nem bír,« minthogy a birtokos, kinek az átruházást végeznie kell, nem él többé, s nem bír többé vagyonnal.¹¹

Ezen föltétel azonban csak akkor alkalmazható, ha ajándékozás alakjában van azon okmány szerkesztve; de ha végintézkedés (*בְּלִשְׁן צִוְיָה*) alakjában van formulázva, akkor feltehető, hogy azt

⁹ Bábá Bathra 133^a, Maim. u. o. 9. §., Isóth 19. fej. 13., §. (I. R. Ábrahám b. Dávid és Maggid Misnát az i. h.), Ch. M. 252. fej. 1. §., Ében Háézer 93. fej. 20. §.

¹⁰ Bábá Bathra 152^a, Maim. Zechija Umatána 8. fej. 10. §., Ch. M. 250. fej. 17. §. s. kk.

¹¹ Ch. M. u. o. A ruhamegfogással történt szóbeli végintézkedésre vonatkozólag eltérők a nézetek; R. Sámuel ben Méir (B. B. 152^a) nézete szerint itt is azon föltételből indulunk ki, hogy a birtokjog nem azon intézkedés, hanem a *קִנְיֵן סוּדָר* alapján szereztetik meg, minthogy máskülönben a kinjan-nak nem volna célja *אֵין קִנְיֵן לאחר מיתה*. Toszeftóth s. v. *מִתָּה* ellentétes nézeten van. Ch. M. i. h. az előbbi véleményt osztja.

nem mint utruházási okmányt (שטר קנין), hanem csak mint bizonyító eszközt (שטר ראיה) állította ki a meghalt ajándékozó; ha tehát ezen okmány még az ajándékozó életében került a megajándékozottnak kezébe, akkor az ajándékozás érvényes.¹²

77. §.

Folytatás.

Ha az ajándékozó az okmányban oly kifejezéseket használt, melyekből kiténik, hogy a ruhamegfogás (קנין סודר) csak a megajándékozott előnyére fordítatott, hogy annak jogait támogassa לַיִפּוּת כּחוֹ, ha pl. ez áll az okmányban: וְקִנִּינִי מִיְּמֵה מוֹסֵף עַל מַתָּנָה »végintézkedésünk mellett nagyobb nyomaték czéljából a ruhamegfogást is eszközöltük«, akkor a hagyaték ugyanazon érvénnyel bir, mint ha a קנין סודר nem is fordult volna elő.¹³

78. §.

A végintézkedés visszavonása.

Ha a beteg végintézkedése s az egészséges ember ajándékozása egymástól már abban különböznek meg, hogy az előbbinek átruházási formalitásra nincs szüksége s csakis az ajándékozó halála után lesz jogerössé, akkor ebből még azon különbség is következik, hogy a beteg vissza is vonhatja az ajándékokra vonatkozó kijelentését, amennyiben betegsége ideje alatt megváltoztatja akaratát s előbbi intézkedését határozottan visszavonja, vagy ha ajándékát részben vagy egészben másra hagyja; ezen esetekben az első ízben megajándékozott nem emelhet igényt az ajándékozó halála után a hagyatékra דִּיתִיק מְבִטֵּל דִּיתִיק »A későbbi intézkedés megszünteti a korábbi.«¹⁴

Sőt ha az ajándékozó intézkedését sem vissza nem vonta, sem másra nem hagyta, akkor is csak úgy bir érvénnyel, ha ugyanazon betegségben halt meg, melynek tartama alatt intézkedett; ha azonban azon betegségből annyira fölépült, hogy támasz nélkül járhatott, sőt ha erre szüksége is volt, de az orvosok kijelentése szerint a ké-

¹² Ch. M. 250. fej. 19. § 1. Meirath Enájim. 57. jegy.

¹³ Bábá Bathra 152b, Maim. Zechija Umatána. 8. fej. 11. §., Ch. M. i. h. 17. §.

¹⁴ Bábá Bathra 151a, Maim. u. o. 9. fej. 15. §., Ch. M. 250. fej. 13. §.

¹⁵ Bábá Bathra 152b, Maim. u. o., Ch. M. u. o.

sőbbben bekövetkezett halál nem azon betegség következménye volt, akkor a végintézkedés minden érvénye megszűnt.¹⁶

79. §.

Folytatás.

Ha azonban az ajándékozási okmány azon határozott kijelentést foglalja magában, hogy az ajándékozó a megajándékozott javára az ingóságokat egy harmadik személy által birtokba vétette, vagy pedig ingatlan jószágnál a következő szavakat mondta: **לך חזק וקני** »menj s vedd át tényleges birtokodba,« s ezenfelül még a **קנין סודר** is történt, ezen esetben az egész vagyonra vonatkozó intézkedés, mely veszélyes betegség állapotában jött létre, **מתנת שכיב מרע בכילה**, visszavonhatatlan.¹⁷ De ha az ajándékozás oly módon történt, hogy az ajándékozó határozottan kijelentette, hogy intézkedése csak halála esetében lépjen életbe, **במצוה מחמת מיתה**, akkor az intézkedés minden törvényes átruházási formalitás mellett sem vonható vissza.¹⁸

80. §.

A végintézkedés módosítása.

Ha egy veszélyes beteg olykép rendelkezik, hogy intézkedése úgy tekintessék, mintha egészséges állapotában tette volna, vagy ha határozottan kívánja, hogy az okmányban **מעכשיו** »mostantól fogva« álljon, hogy tehát az ajándékozás még életében birjon érvénnyel, akkor kívánsága teljesítendő; azért az ajándékozás a törvényes átruházás alkalmazása nélkül érvénytelen és nem is vonható vissza.¹⁹

81. §.

További határozatok a beteg ajándékáról.

A beteg, ki végintézkedett egész vagyona fölött, valamint az, kinek rendelkezése határozottan halál esetre szólt, követelheti,

¹⁶ Gittin 72^b, R. Aser u. o. és Bábá Bathra 32. §. Maim. u. o. 8. fej. 25. és 26. §§. Ch. M. 250. fej. 2. §.

¹⁷ Bábá Bathra 152. (l. R. Sámuel b. Méir és Teszeftóth s. v. **כרת**). Maim. u. o. 9. fej. 16. §., Ch. M. u. o. 13. §.

¹⁸ Maggid Misna Zechija Umatána 9. fej. 16. §.; Ch. M. 250. fej. 14. §. — R. Meir Halévi nézete szerint ez csak akkor történhetik ha az ajándékozás határozottan halál esetére történt, nem pedig ha halálesetről csak mellékesen tett említés; ez az egész vagyonra vonatkozó ajándékozáshoz hasonlítana. (Tur Ch. M. 250. fej.)

¹⁹ Bábá Bathna 135^b, Maim. u. o. 8. fej. 18. §. Ch., M. 250. fej. 9. §.

hogy végrendelete csak halála után hozassék nyilvánosságra a nélkül hogy ez által érvényessége csorbát szenvedne, minthogy azon időben, amikor kell, hogy jogerőssé váljék, — azaz a végintézkedőnek bekövetkezett halála után, — úgyis köztudomásra hozható.²⁰ De ha azt kívánja, hogy intézkedése még halála után is titokban maradjon, akkor az egészségesnek eltitkolt ajándékához hasonlóan, érvénytelen.²¹ (67. §.)

82. §.

Kétes esetek.

Ha az okmány szavaiból ki nem vehető, valjon az ajándékozó az ajándékozás idejében egészséges vagy beteg volt-e, akkor a megajándékozottnak az első esetet kell tanuk által bizonyítani; ha ezt nem teheti, akkor az ajándékozónak jogában áll ajándékát visszavonni.²²

Hasonló módon kell a megajándékozottnak állítását tanuk által bebizonyítania, ha kétséges, valjon az ajándékozó csakugyan azon betegség folytán halt-e meg, melynek tartama alatt rendelkezett; tanuk által kell bizonyítania, hogy a beteg támasz nélkül szobájából ki nem mehetett s hogy a halála ugyanazon betegség következménye volt.²³

83. §.

Folytatás.

Ha az okmányban az örökség (יְרוּשָׁה) kifejezése mellett az ajándék szó (מַתָּה) is előfordul, — s itt nincs különbség, valjon az utóbbi az előbbi előtt vagy után áll-e, — még ha az örökség szó (יְרוּשָׁה) két helyen is előfordul s ezek közt áll az ajándék szó (מַתָּה), akkor intézkedése — mely nem törvényes örökösire vonatkozik — érvényes, minthogy itt feltehető, hogy azt az ajándékozó mint ajándékot s nem mint örökséget akarta adni; sőt még akkor is, ha két

²⁰ Maim. Zechija Umatána 9. fejj. 1. §., Ch. M. 242. fejj. 6. §.

²¹ Maggid Misna u. o. V. ö. Maim. 5. fejj. 1. §.

²² Bábá Bathra 153^a, Maim. u. o. 9. fejj. 22. §., Ch. M. 251. fejj. jegy. 2. §-hoz הַמּוֹצִיא מִחֲבֵרָיו עָלָיו הָיָה. A megajándékozott azonban esküvel kínálhatja meg az ajándékozót (שְׂבוּעַת הַיֶּסֶד), hogy ajándékát beteg állapotában tette. De ha az ajándék ingóságból áll s már a megajándékozott birtokában van, akkor ennek kell megesküdnie, hogy az ajándékozó ajándékozási idejében egészséges volt, s akkor megmarad az ajándék birtokában.

²³ Maim. u. o. 8. fejj. 27. §., Ch. M. u. o.

személyről van ott szó, s az egyiknél áll **וְהָיָה לִי** »adassék neki,« míg a másiknál **וְהָיָה לְךָ** »s ő örökölje« áll, feltételeztetik, hogy mindkettőt csak megajándékozni, de nem örökösödési joggal felruházni szándékozott. ²⁴

84. §.

Folytatás.

Ha a megajándékozott személye fölött merül föl kétség, ha pl. két vagy háromszemély ugyanazon nevet viseli, s a végintézkedési okmányból nem vehető ki, hogy kit értett az elhalt, akkor azok mellett dönt a praesumptió, kihez az elhalt közelebbi viszonyban állt vagy aki iránt máskülönben is nagyobb szeretettel viseltetett. ²⁵

85. §.

Vallomás.

Az ajándékozás, akár egészséges akár beteg állapotban történő, vallomás (**הודאה**) alakjában is eszközölhető (67. §.). Az ajándékozó ugyanis oly értelemben tesz vallomást, hogy valakinek bizonyos összeggel tartozik, vagy valakitől csak megőrzés végett kapott bizonyos tárgyat, vagy hogy valamely földbirtoka másnak tulajdonát képezi stb.

Ha ezen vallomását egészséges állapotban tanúk előtt tette s mondta: **אֲתָם עֵדִי** »ti legyetek vallomásom tanúi,« akkor vallomása teljes jogerővel bír s ő vagy örökösei kötelesek azon tárgyat a beismert hitelezőnek vagy tulajdonosnak átadni. De ha a jelenlevőket

²⁴ Bábá Bathra 126^b, 129^a, Maim. Nachlóth. 6. fejt. 6. és 7. §§. 1. Maggid Misnát i. h., Ch. M. 281. fejt. Azon középkorú szokás, mely szerint atya leányának kiházásítása alkalmával írást ad, hogy halála után hagyatékából a leány egy fiút illető résznek felét kapja (**שְׁטֵר הַצֵּי יָרִי**), csakis mint ajándék vagy adósság ítélendő meg, s csakis ezen alakban bír jogerővel. Ha a leány még atyjának életében meghal, akkor a férj az utólagosan elhalt atyának hagyatéka iránt azon követelést be nem nyújthatja; de ha gyermek maradt hátra, akkor az lesz a követelésnek örököse; ha azonban ezen gyermek még nagyatyjának életében hal el, akkor a férj, mint gyermekének törvényes örököse, örökli azon követelést. (Ében Háézer. 90. fejt. jegy. 1. §-hoz. Bővebbet erről 1. Darké Móse Ch. M. 281. fejt. 3. §.)

²⁵ Kethubóth 85^b, Maim. Zechija Umatána 11. fejt. 3. §. Ch. M. 253. fejt. 29. §.

nem szólította fel ezen szavakkal: »ti legyetek tanúim.« akkor vallomása nem vétetik komolyan s nem bír hatással.²⁶

Ha azonban beteg állapotban tette vallomását, akkor a tanúságra való felszólítás elmaradhat, minthogy a beteg szavai mindig komolyan veendőek, s a tréfa valószínűsége fel nem tételezhető;²⁷ de megkülönböztetendő, hogy mily alakban tette vallomását. Ha csak egyszerüen azt mondta, hogy A-nak van követelése nálam egy bizonyos összegre, ez esetben az örökösök csak akkor köteleztetnek a fizetésre, ha az örökhagyó egyszersmind azt is mondta, hogy: *והו לי* »adjátok neki azon összeget,« mert különben az is lehetséges, hogy csak azért tette azon vallomást, hogy ne mutakozzék oly gázdagnak, mint a milyen tényleg (*שלא להשביע*). De ha a vallomás úgy hangzott, hogy: *מודה אני* »elismerem, hogy A-nak ezen összeggel tartozom,« akkor az örökösök kötelesek a beismert adósságot kifizetni, ha erre külön nem is kaptak utasítást.²⁸

86. §.

Végintézkedési okmány utólagos feltalálása.

Ha az elhalt papírai közt vagy mellette halálos ágyán egy végintézkedési okmány találtatik, ez, még ha a ruhamegfogás (*קנין סודר*) átruházási formalitásának betartása a 77. §-ban tárgyalt *כח* *יפוי*-al együtt megerősítette, érvénytelen, minthogy lehetséges, hogy az elhalt megváltoztatta akaratát s azért tartotta magánál a már kiállított ajándékozási okmányt.²⁹

Ha az okmányt azonban a megajándékozottak egyikének javára valakinek, ki az okmányban szintén mint megajándékozott szerepel, átadta, akkor az érvénynyel bír az okmányban megemlíttet összes személyekre.³⁰

²⁶ Szynhedrin 29^a, s t. h. Maim. Tóén Venitan. 6. fej. 6. §. kk., Ch. M. 81. fej. 1. §. v. ö. 3. §.

²⁷ Bábá Bathra 175^b, Maim. Zechija Umatána. 8. fej. 4. §, Ch. M. 81. fej. 2. §.

²⁸ Bábá Bathra u. o. R. Alfászi u. o. Maim. u. o. 9. fej. 3. és 4. §§, Ch. M. 255. fej. 2. §.

²⁹ Bábá Bathra 235^b, Maim. u. o. 9. fej. 24. §., Ch. M. 250. fej. 25. §.

³⁰ Bábá Bathra 235^b, l. R. Sámuel-ben Méir az i. h. Maim. u. o. 25. §. l. Maggid Misnát i. h., Ch. M. 250. fej. 25. §. Meirath Enájim 71. jegy.

87. §.

Végrendeleti tanuk.

A tanúk, kik előtt a szóbeli végintézkedés történt, az ajándékozó külön utasítása nélkül is leírhatják azt.⁸¹ Különben a beteg szóbeli végintézkedésének érvényességére nem is szükséges a tanuknak jelenléte; elegendő, ha a törvényes örökösök maguk beismerik, hogy az örökhagyó rendelete olykép hangzott s hogy a törvényes formalitások betartattak; csak viszályok elkerülése végett legyen minden végrendelkezésnél két tanu jelen.⁸²

88. §.

Az elhalt akaratának teljesítésére vonatkozó kegyeletről folyó kötelesség.

Ha az elhalt törvényes örököseinek közvetlenül adott parancsot, pl. hogy egy rabszolganőt szabadon bocsássanak stb., s ezzel ők határozottan nem ellenkeztek, akkor kötelességük, azt teljesíteni, még ha a szükséges formalitások nem is tartattak be; mert ez esetben azon jogtétel alkalmaztatik, hogy: *מצוה לקיים דברי המת* »Az örökösöknek kegyeletteljes kötelessége teljesíteni az elhalt akaratát.⁸³

⁸¹ Bábá Bathra 113^b, Maim. Szynhedrin. 3. fejj. 6. §., Ch. M. 253. fejj. 1. §.

⁸² Meirath Enájim Ch. M. 253. fejj. 1. jegy. v. ö. Kiddúsin 65^b, *לא אבירו סהדי אלא לשקר* »tanúk csak arra szolgálnak, hogy a tagadó részt meggyőzzék.« A római jog nyilvános s magánvégrendeletet ismer, még pedig szóbelit s írásbelit. Az írásbeli magánvégrendeletnél hét kifogástalan, egyenesen e célra felkért férfi tanunak jelenléte szükségeltetik, továbbá kell, hogy végrendeletét maga a végrendelkező írta legyen, vagy ha más írta, akkor a tanúk jelenlétében neki s a tanúknak alá kell azt írni, vagy ha a végrendelkező nem tud írni, akkor egy nyolczadik tanú (octavus subscriptor) jelenléte is szükséges. A régibb polgári végrendeletben még a pecsét odanyomása is megkívántatott. A szóbeli végrendeletnél is megkívánja a római jog a hét tanú jelenlétét, kik a végrendelkezőt látják s általa a tanúk előtt érthető nyelven előadott végső akaratát hallják. De a végrendelkezés helyességének bizonyítására elegendő két kifogástalan tanú is, ha tanúsítják, hogy a végrendelkezésnél hét tanú jelen volt, s havi vallomásuk nem ellenkezik a többi tanu vallomásával. Dalwigk (II. 34. §.) erre azt jegyzi meg: »Rómában a túlságos erkölcsi romlottság okozta azt, hogy Theodosius s Valentinian császárok rendelete, mely szerint az írásbeli végrendelkezéshez hét tanu jelenléte szükséges, Iustinian törvény-reviziója alkalmával is megtartatott.

⁸³ Gittin 40^a, s t. h. Maim. Abádim. 6. fejj. 4. §. Zechija 3. fejj. 12. §. Jóre Déa 267. fejj. 76, Ch. M. 125.

Folytatás.

Az előbbi paragrafusban említett kegyeletből folyó kötelesség teljesítése akkor is fennáll, ha az elhalt utolsó akaratát nem közvetlenül az örökösök előtt nyilvánította, még pedig ha az örökhagyó végintézkedése idejében az ajándékozott összeget vagy tárgyat egy harmadik személynek adta át azon utasítással, hogy juttassa azt a megajándékozotthoz (הולך לַלֵּלִי); ezen utasítása akkor is teljesítendő, ha különben az átruházási formalitás pontatlan betartása az ajándékozás érvénytelenségét vonná maga után.

De megkülönböztetendő az egészségesnek ajándékozása a betegétől. Ha egészséges állapotában rendelte el az elhalt azon harmadik személynek való átadást, s mielőtt a megbízott teljesítette volna küldetését úgy az ajándékozó mint a megajándékozott elhalt, még pedig az első az utóbbi előtt, akkor az ajándék a megajándékozott örököseinek szolgáltatandó ki; mert, jóllehet hogy életében még nem jutott az birtokába,³⁴ de arra már birtokjogot szerzett azáltal, hogy az ajándékozó még előtte elhalt, mely körülmény folytán azonnal a kegyeletből folyó kötelesség (מצוה לקיים דברי המת) állott be, mely most a megajándékozott halála következtében ennek törvényes örököseivel szemben teljesítendő.

Ha a megajándékozott még az ajándékozó életében halt volna meg, akkor a megbízottnak az ajándékot az ajándékozó örököseinek vissza kell szolgáltatni, mert a megajándékozott haláláig nem érvényesíthette az ajándékra szóló birtokjogát, minthogy az ajándékozó még élt s különbeni átruházási módozat, mint az egészséges állapotban történt ajándékozásnál megköveteltetik, sem alkalmaztatott, a halál után pedig mitsem lehet megszerezni.

Ha azonban beteg állapotában fejezte ki szándékát és adta azon megbízást megbízottjának (מתנת שכ"מ או מצוה מחמת מיתה), akkor még ha az ajándékozó életében halt is meg a megajándékozott, ha csak a megbízás idejében még életben volt, az ajándékot a megajándékozott örököseinek kell kiszolgáltatni, minthogy »a betegnek szavai

³⁴ Gittin 14^b, Maim. Zechija. 4. fejr. 4. §. Cn. M. 125. במתנה הולך לאו כו' Ajándékozásnál a megbízottnak adott utasítás: »juttasd hozzá« nem úgy értendő, mintha azt mondta volna: »vedd birtokodba helyette.« tehát az ajándék átvétele a megbízott részéről még nem képez átruházási módozatot a megajándékozott számára.

épolj kötelező erővel birnak, mint az átírás vagy átadás; « mert, jóllehet, hogy a beteg ajándéka általában csak annak halála után juthat a megajándékozott birtokába (75. §.), de ezen esetben azon körülményből, hogy az első birtokos a tárgyakat megbizottjának azonnal átadta, kitűnik, hogy határozottan akarja, hogy azok rögtön a másíknak birtokába menjenek át, s azért betegségének ideje alatt nem áll többé jogában ajándékát visszavonni; csak ha betegségéből felépült, vonhatja vissza ajándékát, még ha a megajándékozott vagy örökösei már annak birtokába is jutottak, amint ez a halálesetre szóló ajándékozásnál történhetik. (78. §.)⁸⁵

90. §.

Töb b személy megajándékozása.

Ha végintézkedésében az elhalt több személyt ajándékozott meg különböző összegekkel, pl: *A*-t 200 forinttal *B*-t 300 forint és *C*-t 400 forinttal, de az egész hagyaték sem futja ki, hogy mindhárman teljében kielégítenek, akkor az ajándékozott összegek aránya szerint osztozkodnak a hagyatékon.⁸⁶ Épily arányban kötelesek a megajándékozottak a hagyatékából kielégítendő hitelező (51. §.) követelését megfizetni; ha azon követelés pl. 450 forintra rugna, akkor *A* 100 forinttal, *B* 150 forinttal és *C* 200 forinttal járulna hozzá.⁸⁷ De ha a végintézkedés úgy hangzik, hogy: *A*-nak ajándékozom 200 forintot, s utána *B*-nek 300-at (ואחריו לפלני) s ennek utánna *C*-nek 400-at, akkor a hagyatékából ugyanezen sorrendben kell őket egymás után kielégíteni; az esetleg föllépő hitelező pedig követelését legelőször az utolsón, *C*-n hajthatja be, s ha ez nem volna elegendő, akkor fordulhat *B*-hez, illetőleg *A*-hoz.⁸⁸

91. §.

Folytatás.

Ha a végrendelkező egész vagyonát a következő szavakkal hagyta több személyre: *A*, *B* és *C*-nek hagyom egész vagyonomat,

⁸⁵ Gittin 14^b, Maim. Zechíja 4. fej. 5. §. 10. fej. 12. §. Ch. M. 125. fej. 8. és 9. §.

⁸⁶ Bába Bathra 138^a, Maim. Zechíja 10. fej. 13. §., Ch. M. 253. fej. 9. §.

⁸⁷ Bába Bathra 138^a, Maim. u. o., Ch. M. u. o. és 111. fej. 8. §.

⁸⁸ Bába Bathra u. o. Maim. u. o. 14. §., Ch. M. u. o.

az ujonnan alakult viszonyok szerint kapja meg részét. Ha pl. az örökhagyónak végrendelkezése idejében csak három fia volt, de elhaltakor öt fia maradt hátra, akkor az özvegy a hagyatékna csak egy hatodát kapja.⁴³

94. §.

Az elsőszülött mint megajándékozott.

Ha az örökhagyó úgy rendelkezik, hogy elsőszülöttjének egy határozott összeg adassék, amint azt megérdemli (לְבִנְיָו), akkor elsőszülöttségi jogánál fogva ráeső kettős részen kívül még az örökhagyó által jelzett összeget is megkapja.

De ha rendelkezése azt mondja, hogy elsőszülöttségi joga fejében adassék neki egy bizonyos összeg, akkor az elsőszülöttnak jogában áll tetszés szerint választani az atya által meghatározott összeg és az őt illető kettős rész közt a szerint, hogy melyik rész nagyobb. Ugyanezt teheti a feleség is, ha donatiója helyett ajánl neki bizonyos összeget. Ha azonban a hitelező követeléseivel szemben azt rendelte el az örökhagyó, hogy adóssága helyett adjanak hitelezőjének bizonyos összeget, úgy a hitelező csakis az adósságot kapja meg, még akkor is, ha az ajánlott összeg nagyobb volna, mint az adósság.⁴⁴

95. §.

Visszaszármazás a jóbelévben.

Akár egészséges akár beteg állapotban tett ajándékozások, melyek ingatlanokból állnak, épügy mint az eladott birtokok, visszaszármaznak a jóbel évben az ajándékozó legközelebbi rokonaihoz, úgy hogy azon ajándékozás által bizonyos időre csak a haszonélvezet vonatik meg a törvényes örökösöktől, nem pedig maga a birtok.⁴⁵

⁴³ Bábá Bathra 128^b, Maim. u. o. 11. fej. 10. és 11. §. Ében Háézer 108. fej. 1. §. — A nézetek eltérők, valjon azon esetben, ha időközben az egyik gyermek meghalt, a számítás a végrendelkezéskor életben volt gyermekek száma szerint, vagy az örökhagyó halála után élő gyermekek szerint történik-e. (Ében Háézer. u. o.). De ha időközben valamennyi gyermek elhalt, akkor a hányados a végrendelkezés idejében élő gyermekek száma szerint határoztatik meg. (Ében Háézer. u. o. 3. §.)

⁴⁴ Bábá Bathra 138^a, Maim. u. o. 11. fej. 16—20. §§., Ch. M. 253. fej. 8. §.

⁴⁵ Bechóróth 52^b, Mam. Semita 11. fej. 19. §.

96. §.

Szent czélokra adott ajándékok.

A szentély számára adott ajándékoknál, akár egészséges akár beteg állapotban tétettek azok, nem volt átruházási formalításra szükség, a szóbeli ígéret is elégséges volt s visszavonás nem történhetett.⁴⁶

Szegényeknek, nyilvános vallási vagy jótékony intézményekhez adott ajándékozásnál is elegendő volt a szóbeli ígéret; mert az fogadalomnak tekintetett, melynek teljesítése kötelező.⁴⁷

Ha egy veszélyes beteg azonban egész vagyonát szegényeknek, nyilvános vallási vagy jótékony intézményekhez adni rendelte el, de nem ugyanazon betegség folytán hal meg, akkor ezen rendelkezése, mint minden más halálesetre adott ajándék, érvénytelen, mert minden valószínűség mellett szól, hogy az alapító, ha tudta volna, hogy fel fog épülni, nem hagyományozta volna egész vagyonát jótékony czélokra, s nem fosztotta volna meg önmagát mindenétől.⁴⁸

97. §.

F o l y t a t á s.

Szegények számára, vagy vallási czélokra tett alapítványok a hely vagy templom közelebbi meghatározása nélkül, az alapító lakóhelyének szegényei számára vagy azon templom részére tartatik fenn, hol rendesen szokta ájtatosságát végezni.⁴⁹

98. §.

F o l y t a t á s.

Ha a beteg egész vagyonát szent czélokra hagyta, de utólagosan kijelentette, hogy valakinek tartozik pl. 100 forinttal s elrendelte

⁴⁶ Kiddúsin 28^b, Maim. Mechira 9. fej. 1. §. אֲמִירְתוֹ לְנִבְוָה כְּמִסְדֵּיתוֹ »A szentélynek tett ígéret ép oly jogerővel bír, mint a tárgynak tényleges átadása a megajándékozott birtokába.«

⁴⁷ Ros Hasánáh 6^a, Bába Kamma 36e, R. Alfászi u. o. és Tószeftóth s. v.

⁴⁸ Bába Bathra 148^b, Maim. Zechija 9. fej. 19. §. Ch. M. 250. fej. 3. §. — A talmudban i. h. ugyan a kérdés, vajjon ez esetben érvénytelen-e az ajándékozás, nincs eldöntve, de azon tétel alapján, hogy minden kétséges esetben az első birtokos marad meg jogában, míg az ellenfél be nem bizonyítja követelése helyességét (הַמּוֹצִיא מִהַבְּרִיט עָלָיו הָרֵאִיה), általánossá vált azon nézet, hogy az ajándékozás érvénytelen. (I. R. Áser i. h. ki más véleményen van).

⁴⁹ Toszefta Bába Kamma 11. fej. Jóré Déá 258. fej. 4. és 5. §§. Ch. M. 253. fej. 23. §. Maim. Matnath Anfjím. 7. fej. 15. §.

ezen összeg kifizetését, akkor szavai hitelt nyernek, míg ha a hitelező nem is mutathat fel adósságlevelet. De ha a beteg adósságát csak beismerte, anélkül hogy kifizetését elrendelte volna, akkor a hitelező csak azon esetben elégítetik ki, ha adósságlevelet mutathat fel, melyen a tanuk aláírása bíróságilag igazolva van.⁵⁰

99. §.

Meghatározott tárgyra vonatkozó ajándékozás.

Ha a halálesetre szóló ajándékozás meghatározott tárgyra vonatkozik, s azt az örökhagyónak ugyanazon betegsége folytán bekövetkezett halála után az örökösök eladták, akkor a vétel érvénytelen s a megajándékozott visszakövetelheti azon tárgyat a vevőtől.

De ha az örökösök csak tiszta kegyeletből folyólag voltak kötelezve az elhalt akaratát teljesíteni (88. §.), akkor a vétel érvényes s az örökösök nem kényszeríttetnek a megajándékozottnak kárpótlást nyújtani.⁵¹

III. FEJEZET.

A helyettesítő birtokbalépés.

100. §.

F o g a l o m.

Az örökhagyónak azon rendelkezése, hogy vagyona vagy annak egy része egymás után több személynek, még pedig az egyik halála után a másiknak meghatározott sorrendben adassék, helyettesítő birtokbalépésnek (eventuelle Nacheinsetzung) (נכסי לך ואחריך) ¹ neveztetik.

101. §.

Az egészségesnek rendelkezése a helyettesítő birtokbalépés iránt.

Ha a végrendelező egészséges állapotban intézkedett vagyonáról s elrendelte a helyettesítő birtokba lépést, akkor az törvényes

⁵⁰ Bába Bathra 174_b, Érachin 23^a, דוקה אין אדם כשהוא שׁוֹמֵם עוֹשֶׂה קְנוּיָה עַל הַקֶּדֶשׁ Maim. Érachin 7. fej. 19. §. Ch. M. 255. fej. 3. §. Maim. s mások nézete szerint az adósság beismerése csak akkor bír hatálylyal, ha az a végrendekezéssel egyidejűleg történt, ami ellen a Szifthe Kóhen (i. h. 8. jegyz.) több érvet hoz fel s akkor is jogérvényesnek tekinti a beismerést, ha később is történt.

⁵¹ Mordechai Bába Bathra. 666. §. Ch. M. 252. fej. jegyz. 2. §.-hoz.

¹ Bába Bathra 137^a.

hatályal bir, még ha az első megajándékozott különben is törvényes örökös volna, s ennek halála után nem saját örökösei, hanem a másodhelyen következő megajándékozott öröklí a meglevő vagyont. Mert az egészségesnek nincs joga egyik örökösének előnyére a többi egyenjogú örököst megrövidíteni (64. §. 4.); ezt csakis ajándékozás czíme alatt teheti s ez esetben a helyettesítő birtokbalépés teljes érvénynyel bir.²

102. §.

A betegnek ez iránti rendelkezése.

De ha az ily rendelkezés egy betegnek végintézkedése alkalmával történik, akkor csak azon esetben bir az törvényes érvénynyel, ha az első megajándékozott nem törvényes örökös,³ vagy ha a végrendelező határozottan kijelenti, hogy nem mint örökséget, — mely nem tűri meg az időbeli megszakítást, — hanem mint ajándékot adja azt örökösének, mi ismét az egészséges rendelkezésével áll egy sorban.⁴

Ha azonban a végrendelező nem jelentette ki ezt határozottan, s az első megajándékozott egyszersmind törvényes örökös is, akkor, még ha a végrendeletben az ajándék (מתנה) szó használtatott is, sőt még ha a második helyen álló megajándékozott is törvényes örökös, mindazonáltal mint az örökségben való előnyben részesítés s nem mint ajándék tekintetik az; s minthogy az örökség megszakítást meg nem tűr (ירישה אין לה הפסק), azért az esetleges helyettesítésre szóló rendelkezés érvénytelen, minél fogva az egész vagyon az első megajándékozott halála után ennek örököseire száll át.⁵

103. §.

Több személynek helyettesítő birtokbalépése.

Három személyre szóló jogérvényes helyettesítési rendelkezésnél az elsőnek halála után a második birtokába kerül a vagyon s

² Maim. Zechija. 12. fejj, 5. §. 1. Maggid Misna i. h. Ch. M. 248. fejj. 1. §.

³ Bábá Bathra 129^b, Maim. i. h. 3. §, Ch. M, i. h. 1. §.

⁴ Maim. u. o. 6. §. 1. Maggid Misna, Ch. M. u. o. 2. §.

⁵ Bábá Bathra 129^b, Maim. u. o. 4. §. 1. Maggid Misna, Ch. M. u. o. 1. §.

Ha több mint két személyt állít az örökhagyó ily esetleges helyettesítési viszonyba, s nem az első megajándékozott, hanem a második lenne a törvényes örökös, akkor a harmadiknak joga szűnik meg, s így tovább.

ismét ennek halála után a harmadikéba s ha végre ez is elhal, akkor a vagyont ez utóbbinak törvényes örökösei öröklík. Ha azonban a második még az első életében hal el, akkor az elsőnek halála után a vagyont a másodiknak örökösei kapják, nem pedig a harmadik, ki a sorrend szerint csak a második után következik, ez pedig akkor, a midőn az örökség birtokába kellett volna lépnie, már nem élt. Ha a harmadik még a második életében hal el, akkor a vagyon a másodiknak örököseire száll át.⁶

104. §.

Az ajándék eladása az első megajándékozott által.

Az első megajándékozottnak nem szabad a kapott birtokot sem elajándékozni, sem eladni, hanem az életfogytiglan tartó haszonélvezettel kell megelégednie; de ha azt mégis másnak birtokába juttatta, úgy joggal illetheti meg őt szemrehányással, hogy nem teljesítette az elhaltnak akarátát s az új birtokos is megérdemli, hogy vétkesnek (רשע ערום) mondják; de maga az eladás vagy ajándék mind a mellett jogérvényes, s a második helyen álló megajándékozott nem követelhet törvényesen semmit, minthogy ő csak azt kapja, mi az első halála után megmaradt (אין לשני אלא מה שישאר ראשון).⁷

105. §.

Folytatás.

Ha az első megajándékozott a birtokot beteg állapotban mint ajándékot, (מחמת שכיב), vagy mint halálesetre szóló alapítványt (מצוה מחמת מיתה) másra hagyta, akkor érvénytelen az és halála után a második megajándékozott kapja meg, mert ez a birtokjogot már az elsőnek haldoklása közben szerzi meg, holott amaz csak a tényleg bekövetkezett halál után nyerheti el (75. §.)⁸ Ép oly kevésbé érvényes az első megajándékozottnak eladása vagy elajándékozása saját örökösei egyikének, mert az alapítványozó azáltal, hogy az első megajándékozott számára utódot nevezett ki, világosan kijelentette szándékát, hogy annak örökösei az alapítvány birtoklásából ki legyenek zárva.⁹

⁶ Bábá Bathra 136^b, Maim. u. o. 7. §. 1. Maggid Misna, Ch. M. u. o. 3. §.

⁷ Bábá Bathra 137^a, Maim: u. o. 12. fej. 8. és 9. §§. Ch. M. 243. fej. 3. §.

⁸ Bábá Bathra 137^a, Maim. u. o. 10. §. Ch. M. u. o. 4. §.

⁹ Maim. u. o. 1. Maggid Misna, Ch. M. u. o.

106. §.

Az első megajándékozott hitelezői.

Az első megajándékozott hitelezői, valamint annak felesége (ez utóbbi a donatiót illető követeléssel) igényeik kielégítését még életében az alapítvány haszonélvezetéből követelhetik s azt le is foglalhatják, de nem az örökséget magát. De az adós halála után még a haszonélvezetre sem emelhetnek igényt, hanem úgy az örökség mint annak élvezése a második megajándékozottnak birtokába megy át.¹⁰

107. §.

A nő mint első megajándékozott.

Ha az első megajándékozott egy férjetlen nő volt, ki azután férjhez ment, akkor férje mint vevő tekintetik az örökséggel szemben; a második megajándékozott nem követelheti a nő halála után férjétől az örökséget (104. §.).

De ha végrendelkezés idejében már férjnél volt, akkor halála után az örökség a végrendelkező által utódnak kinevezett birtokába megy át, mert azáltal, hogy a végrendelkező utódot nevezett ki, világosan kijelentette, hogy nem akarja, hogy a férj birtokába jusson az örökség. (105. §.)¹¹

Ha a feleség mint első megajándékozott az örökséget eladta s azután még férje életében elhal, úgy a férj birná ugyan a vevővel szemben az előjogot, mert felesége vagyonát illetőleg a férj feleségéhez a házasság folytán a vevőnek viszonyában áll, בעל בנכסי אשתו לוקח הוא s minthogy a házasság még az örökség eladása előtt jött létre, tehát a férj tekintetik első vevőnek s a második vételnek érvénytelennek kellene lennie; minthogy pedig a férjjel szemben a második megajándékozott bir jogérvényes igényekkel, melyek azonban a második vevő által megsemmisíttetnek, tehát az ítélet a vevő előnyére lesz kimondva, minthogy az az eladó halála idejében már tényleges birtokában volt az örökségnek.¹²

108. §.

Csak a haszonélvezetet illető örökség.

Az örökség csak meghatározott időtartamra is létesíthető; ez esetben csak a haszonélvezés jogára vonatkozik. Ha a végintézkedés

¹⁰ Maim. u. o. 11. §. Ch. M. u. o. 5. és 6. §§. 1. Meirath Enájim 17. jegyz.

¹¹ Ketubóth. 95^b, Maim. u. o. 12. §. Ch. M. u. o. 8. §.

¹² Ketubóth 95^b, Maim. u. o. Ch. M. u. o.

utód kinevezése mellett az első megajándékozottról csak meghatározott időtartamra gondoskodik s az utóbbi eladta az örökséget, úgy a vétel csakis a haszonélvezésre vonatkozhatik, még pedig a végrendelkező által meghatározott időtartamon belül, mely idő letelte után az örökség teljesen a második megajándékozott birtokába megy át, a vevő pedig semminemű igényvel nem bir az örökségre.¹³

Ép így áll a dolog, ha a végrendelkező határozottan kijelentette, hogy az örökség az első megajándékozott halála után mármostantól fogva képezze a másodiknak birtokát, **מרום ולאחר מיתה**, ezen esetben is érvénytelen az elsőnek eladása, mert csak haszonélvezeti joggal bir, holott a birtok maga egyedül a másodikat illeti.¹⁴

¹³ Tur Ch. M. 248. fej. jegyz. 3. §.-hoz.

¹⁴ Ch. M. u. o. 7. §. A vélemények eltérők, valjon ezen esetben, ha az első megajándékozott a végrendelkezőnek törvényes örököse, alkalmazható-e azon tétel, hogy **הפסד אין לה הדין** »Az öröklési jog nem tűr megszakítást.« (l. jegyz. i. h.)

Midőn az országos rabbiképző-intézet tanári kara működésének 13. évére visszatekint, első sorban megemlékszik a magas látogatásról, melylyel a m. k. vallás- és közoktatásügyi minister úr Ő Nagyméltósága, gróf Csáky Albin mindjárt a tanév kezdetén az intézetet megtisztelni méltóztatott. Ő Excellenciája 1889-iki szeptember 9-én mélt. dr. Berzeviczy Albert államtitkár úr, mélt. Gömöry Oszkár, és ngsgs. Klamarik János és Apt Kamill ministeri tanácsos urak kíséretében az intézet megszemlélésének hosszabb időt szentelt, jelen volt az egyes osztályokban az előadásoknál, és teljes meglegedését kifejezván, elhagyta az intézetet, megigérván, hogy annak érdekeit mindenkor előmozdítani fogja.

Az 1889. szept. 2-án tartott értekezleten a tanári kar Bloch Mózes tanárt elnöknek, dr. Bloch Henrik tanárt jegyzőnek, dr. Kaufmann Dávid tanárt könyvtárnoknak és Bloch Mózes tanárt templomi elnöknek választotta. A vezérlő bizottságban való képviseltetésével Bloch Mózes és Schill Salamon tanárokat bizta meg.

Az 1889. szeptember 5-én 29856 sz. a. k. magas ministeri rendelettel dr. Blau Lajos az alsó tanfolyam rendes tanárának neveztetett ki a következő tantárgyak számára: talmud, biblia, héber és aram nyelv.

Állandó betegség folytán a tanári kar egyik tisztelt és nagyra-becsült tagja, Deutsch Henrik kénytelen volt intézetünktől, melyen közel 12 évig példás kötelességtudással és fáradhatatlan hivatás-érzettel áldásosan működött, megválni.

Még az 1889-iki jul. 31-én adott a tanári kar a Deutsch Henrikhez intézett feliratában — annak 70-ik születése napjának alkalmából — azon őszinte és mélyen érzett kívánságának kifejezést, hogy a mindenkor munkás tagtárs a zsidó tudomány hasznára föl fog épülni. De a mit oly forrón kívántunk, az nem teljesült be. Az 1889-iki december 18-án Deutsch Henrik elhalálózásának szomorú hire a tanári kar tudomására jött.

Egy külön értekezletben, melyet az elnök azzal megnyitott, hogy a tanári kar a fölötti fájdalmanak kifejezést adott, hogy egyik érdemes tagja elhalt, arról tanácskoztatott, milyképen fejezze ki a rabbiképző-intézet részvétét azon veszteség fölött, melyet szenvedett. A hozott határozat értelmében a tanári kar külön gyászjelentést adott ki, a temetésben testületileg részt vett, a tanári kar nevében dr. Bacher V. tanár úr, a növendékek nevében dr. Elsas B. tartottak gyászbeszédeket az elhunyt koporsóján; 1890. jan. 2-án (Thébeth 10-én) az intézeti templomban gyászistentisztelet ment végbe, mely alkalommal dr. Kecskeméti L. úr tartotta az emlékbeszédet; továbbá el lett határozva, hogy évente az elhunyt halála napján az orsz. rabbiképző-intézet templomában a halotti mécs gyújtassék meg és a halotti megemlékezés napjain a boldogult neve említettessék.

A tanév folyamán a tanári kar 20 értekezletet tartott.

A rabbiképesítő vizsgálatok február havában mentek végbe. A vizsgáló bizottság állott a vezérlő bizottság által kiküldött dr. Kohn Sámuel és dr. Rosenberg Sándor rabbi urakból, továbbá a felső tanfolyam vizsgáló tanáraiból. Mint elnök dr. Kohn Sámuel rabbi úr szerepelt. A következő jelöltek jelentkeztek a vizsgálatra: dr. Elsas Bernát, dr. Kecskeméti Lipót és dr. Kohlbach Bertalan. A megfelelőeknek ítelt házbeli dolgozatok alapján a jelöltek a zárthelyi vizsgálatokhoz, melyek febr. 10. és 11-én lefolytak, és azután a szóbelihez — febr. 17., 18. és 19-én — bocsáttattak, melyet jó sikerrel kiállottak. Az elbocsátási ünnepély febr. 20-án ment végbe. Ez alkalommal dr. Kohn Sámuel úr a vizsgáló bizottság nevében beszédet intézett az elbocsátandókhoz; kollégái nevében dr. Kecskeméti úr hálabeszédben bucsuzott a tanári kartól és a vezérlő bizottságtól, mire a tanári kar elnöke héber beszéd kíséretében a képesítő okmányokat a jelölteknek átnyújtotta. Az ünnepély alkalmából az intézeti énekkar Friedmann M. tanár úr vezetése alatt működött közre.

Örömmel említjük, hogy a nevezett jelöltek tekintélyes községekben (2 hazaiban és egy külföldiben) rabbiknak már is meg lettek választva, még pedig dr. Kecskeméti Nagy-Váradon, dr. Kohlhach Temesvár-Gyárban és dr. Elsas B. W. m. Landsbergben, Poroszországban.

Az intézetből kikerült és már hosszabb idő óta hivatalukban működő rabbik közül a következők más községekbe lettek meghiva:

dr. Flesch Á. Ó-Kanizsából Mohácsra, dr. Rosenstein M. Tapolczából N.-Kikindára.

Az ünnepekre és más ünnepélyes alkalmakból, mint az előbbi években, ez idén is a tanári kar javaslata alapján felső tanfolyambeli hallgatók hivattak meg hitszónoklatok tartására a nagyváradi, kecskeméti és szentesi izr. hitközségekbe. A pesti izr. hitközség kérésére időnként egyes fővárosi nép- és középiskolákban való hittanítás helyettesítésével az utolsó évfolyamok hallgatói lettek megbízva.

Megelégedéssel emlékszik meg a tanári kar azon megtisztelő bizalomról, melylyel a haza hatásai irányában viseltetnek; zsidóvallás jellegű kérdésekkel ismételten fordultak véleményezés végett intézetünkhöz.

Az intézet templomában hitszónokoltak: Az engesztelő napot és a Pesszach-ünnepet megelőző szombatokon Bloch M. tanár, az ünnepeken és több szombaton a felső tanfolyam érettebb hallgatói.

F. évi május 10-én egy új, a templomi czélokra tett adakozásból beszerzett »Thóra« felszentelési ünnepélye folyt le az intézeti templomban; a felszentelési beszédet dr. Eisler Mátyás tartotta; a liturgiai funkciókat Friedmann tanár úr végezte.

Az ezévi írásbeli érettségi vizsgálat május hó 18—22. napjaiban, a szóbeli a héber tárgyakból május 14-én, a gymnasiumi tantárgyakból nagys. dr. Dunay Ferencz főigazgató úr elnöklete alatt június 16-án tartatott meg.

Az alsó tanfolyam évváró vizsgálatai a theológiai tárgyakból jun. hó 23-án és 24-én, a gymnasiumi tárgyakból jun. 22-én voltak.

A theologiai egylet, valamint az önképző- és segélyező-egylet e lefolyt tanévben is folytatták működésüket.

A tanulók és hallgatók számát, nevét és születési helyét az *A)* alatti jegyzék tünteti fel.

Az »Écz-Chájim« segélyező-egylet működéséről a lefolyt tanévben, valamint az intézet javára tett egyéb segélyezésekről *B)* alatt számolunk be.

Az intézeti könyvtár ez évben is ajándékok által (*C* melléklet) tetemesen gyarapodott. A boldogult veszprémi főrabbi, Hochmuth Á. által végrendeletileg intézetünkre hagyott könyvgyűjtemény az érdemes férfiú hervadhatatlan emlékét újra megerősítette. Könyvtárunk egyes szakmányaiban még mindig mutatkozó hézagokat vételek által pótoltuk (*D* melléklet).

Az 1888—9-ki tanév végén beérkezett, a báró Schey-féle alapítványból kitűzött, pályázó munkának szerzője Hofmann Emil úr, a felső tanfolyam hallgatója volt.

Az ezen pályamunkára vonatkozó ítélet következőképen hangzik: »A (265a חות יאיר איש לא אשא פני איש jelige alatt beérkezett »Bacharach Chájim Jáir élete és munkái különös tekintettel kortársaira« című munka csak részben tekinthető a kitűzött kérdés megoldásának. Legkevesebben sikerült a biographiai rész, melyben a tulajdon- és helynevek tekintetében mutatkozó felületesség szigorúan elítélendő. — A szerző irodalmi ismeretei a feladat ezen részére teljesen elégteleneknek mutatkoztak. Nagyobb szorgalomról és szakismeretekről tanuskodik Bacharach irodalmi működésének méltatása, jóllehet itt is behatóbb tárgyalás nélkülöztetik. Egyes egyoldalú ítéletektől eltekintve, itt az előadás kielégítő lenne, ha ezt a nyert anyag jobb felosztása és rendezése támogatta volna. — A munkának ezen állapotában való közzétételétől szerző óva intetik, mivelhogy a tudománynak semminemű jelentékeny gyarapodását magában nem foglalja. Csak a munkára fordított szorgalomra és Bacharach irodalmi személyiségének méltatását czélzó és részben sikerült törekvésre való tekintettel a díj a munkának odaitélhető.«

A mult tanév végén kiirt pályakérdésre »Mendelssohn Mózes és iskolájának (a biuristák) szentírás-magyarázata« 2 munka érkezett be; az ezek fölötti ítélet a jövő tanév értesítőjében lesz közzé téve.

Az 1890/91. tanévre a következő pályakérdés tüzetett ki: »A zsinagógia ikturgia keletkezése és fejlődése a Pajtánim fellépéséig.«

A tanári kar Dukes Lipót és hochwarti dr. Frankl Lajos Ágoston urakat 80 éves születési napjuk alkalmából sürgönyökben üdvözölte.

A tanári kar részvétét fejezte ki a bécsi izr. hitközség előljáróságának Sulzer Salamon elhalálozásakor, a gelsei Gutmann családnak (N.-Kanizsában) gelsei Gutmann Henrik, vezérő bizottsági tag, elhunytá alkalmából.

A jövő tanév f. évi szeptember 1-én megnyittatik; a beiratások, fölvételi és javító vizsgálatok szept. 1., 2. és 3-án d. e. 8—12-ig végbe fognak menni.

Az országos rabbiképző intézet felső tanfolyamában az elmúlt tanévben a következő előadások tartattak:

1. **Szentírás magyarázata:** A Krónika könyve. 2 óra hetenkint. Tanár: *Bacher.*

2. **Exegetikus irodalom:** Ábrahám Ibn Ezra kommentárja Mózes V. könyvére. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

3. **Talmud statarie:** Sabbáth kezdettől 18. lapig. 6 óra hetenkint. Tanár: *Bloch M.*

4. **Talmud cursorie:** Chullin 78—96. lapig. 3 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

5. **Jeruzsálemi talmud:** Szanhedrin I. fej. Responzumok: Jiczchak bar Séséth 207 kk. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

6. **Sulchán Árukh:** Jóre Déá: 94—112. fej. 3 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

7. **Bevezetés a midrás irodalmába** 2 óra hetenkint.

Tanár: *Bacher.*

8. **Zsidók története:** A spanyol zsidók története az Almohádok ildözése után (folytatás). A történelmi források és a megbeszélrt költők munkáiból vett szemelvények olvasása. 2 óra hetenkint.

Tanár: *Kaufmann.*

9. **Történelmi gyakorlatok:** 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

10. **Vallásbölcsészet:** Jehuda Halewi a karaeusok elleni polemája (Kuzari III. bevégzése). Albo dogmatikája (Ikkarim I.). 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

11. **A zsidó vallásbölcsészet története:** Maimüni vallásbölcsészeti gondolatai. 1 óra het. *Ugyanaz.*

12. **Homiletikai gyakorlatok:** 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

13. **Héber nyelvtan.** Szemelvények a régibb héber nyelvtani irodalomból. 1 óra het. Tanár: *Bacher.*

14. **Héber és exegetikus gyakorlatok:** 1 óra hetenkint.

Ugyanaz.

A theologiai oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

1. **Szentírás:** A) Mózes I. k. 13—36. fej. 2 óra hetenkint.

Tanár: *Blau.*

B) Mózes IV. k. 16—36. fej. és Mózes V. k.

I. fej. 2 óra hetenkint.

Ugyanaz.

2. Szentírás: A) A Példabeszédek könyve. 3 óra hetenkint. Zsoltárok 90—112, 137—143. 1 óra hetenkint.

B) Jeremiás könyve némely kihagyással. 2 óra hetenkint; Dániel könyve. 1 óra het. Tanár: *Bacher*.

3. Talmud, statarie: Bába Mecziá 103—116. lapig. 6 óra het.

Tanár: *Blau*.

4. Talmud, cursorie. Makhóth 11. laptól végig. 3 óra het.

Tanár: *Ugyanaz*.

5. Héber nyelvtan: A) Az ige. A mondattan fontosabb részei. 1 óra het. Tanár: *Ugyanaz*.

6. Aram nyelvtan. B) Alaktan. 1 óra het. Tanár: *Ugyanaz*.

7. Zsidók története. A második templom korszaka. 1 óra hetenkint. Tanár: *Bacher*.

A biblia tanításában az alsó tanfolyam tanulói 2 csoportban (A. és B.) vettek részt. Az A) csoporthoz tartozik az I. és II. oszt., a B) csoporthoz a III., IV. és V. oszt. A zsidók történetét a II.—V. osztályok együtt hallgatják. A talmudra nézve megjegyzendő, hogy a mely tanulóknak e téren haladottabb ismereteik voltak, a felső tanfolyam talmud-előadásában vettek részt.

A gymnasiumi oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

I. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Arany Toldijának részletes olvasása és fejtegetése. Arany Toldiját elejétől végig betanulták. — Poetika: verstan és költeménytan. — Segédkönyvek: *Lehr*, Toldi kiadása. *Greguss* költészettana. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bánóczi*.

Latin nyelv: Cicero pro Roscio Amerino; in Catilinam, I., II., 5 óra hetenkint. Tanár: *Schill*.

Görög nyelv: Alaktan a verba vocalia és muta bevégezésig. Megfelelő fordítási gyakorlatok. Segédkönyvek: *Hintner-Schill* görög nyelvtan és olvasókönyv. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bloch H.*

Német nyelv: Válogatott fejezetek Heinrich német olvasókönyvéből. Goethe balladái. Havonként egy házi feladat. 2 óra hetenként. Tanár: *Bacher*.

Történet: Az ó-kor története a római császárság keletkezéseig. Tankönyv: *Mangold*, világtörténelem. I. kötet. 3 óra het.

Tanár: *Bloch H.*

Mennyiségtan: Az alapműveletek algebrai kifejezésekkel. A legkisebb közös többszörös és a legnagyobb közös mérték. A hatványozás és a gyökfejtés. — Házi és iskolai dolgozatok. 2 óra het.

Tanár: *Bein.*

Természetrész: Botanika: Az általános rész beható tárgyalása. — A részletes növénytan kiváló osztályai. 1 óra hetenkint.

Ugyanaz.

II. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Arany balladáinak fejtegetése. A balladákat mind betanulták. — Petőfi Sándor lyrai költeményei. Stilisztika vázlatosan. — Segédkönyvek: *Greguss* és *Beöthy*: Magyar balladák. *Balics*, Petőfi válogatott költeményei I. rész. *Torkos*: Prózai olvasmányok. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bánóczy.*

Latin nyelv: *Sallustius*, *Iugurtha*. — *Ovidius*, *Fasti*, I., II. — Írásbeli dolgozatok. 5 óra het. Tanár: *Schill.*

Görög nyelv: az alaktan végig a megfelelő gyakorlatokkal *Hintner-Schill* nyelvtana és gyakorlókönyve szerint. 3 óra het.

Tanár: *Bloch H.*

Német nyelv Közös a III. osztálylyal. 2 óra hetenkint.

Tanár: *Kaufmann.*

Történet: A római császárság története. A középkor kezdetétől a keresztes-hadjáratokig. Tankönyv: *Mangold*, világtörténelem II. köt. 2 óra hetenkint.

Tanár: *Bloch H.*

Mennyiségtan. Algebra: Arányok és aránylatok. — Első- és másodfoku egyenletek egy és több ismeretlennel. A redukálható magasb foku egyenletek. **Mértan:** A síkmértan elemei. Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bein.*

Természetrész: **Zoologia:** Általános rész. — Az *anthropologia* részletes tárgyalása. 1 óra hetenkint.

Ugyanaz.

III. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom: *Sophocles*, *Antigone* (Csiky fordítása). *Kisfaludy K.*, *Kérők*. *Gyulai*, *Emlékbeszédei*. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bánóczy.*

Latin nyelv: Cicero, de natura deorum, I., II. Vergilius Aeneise, V., VI. — Kéthetenkint egy írásbeli dolgozat. 5 óra hetenkint. Tanár: *Schill.*

Görög nyelv: Xenophon, Chrestomathia. — Homeros, Odysszéa, IX. ének. 3 óra hetenkint. Ugyanaz.

Német nyelv: Schiller, Wallensteins Tod. Gyakorlatok a memorálásban és szavalásban. Havonkint egy dolgozat. 2 óra hetenkint. Tanár: *Kaufmann.*

Történet: A középkor története III. Incze korától végig. Az ujkor története a reformatiói mozgalmak befejezéséig. Tankönyv: Mangold: világtörténet II. s III. k. 2 óra hetenkint.

Tanár: *Bloch H.*

Mennyiségtan: Algebra: Határozatlan egyenletek, különös tekintettel a diophantesi egyenletekre. A logarithmus és annak alkalmazása. — Mértan: A sík trigonometria és annak alkalmazása. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bein.*

Physika: A mechanika alapfogalmai. A fontosabb statikai és kinematikai problémák tárgyalása. — Hydrostatika. 2 óra het. Ugyanaz.

Természetrajz: Khémia: A vegyülés általános törvényei. A szerves rész, különös tekintettel a fontosabb vegyületekre. 1 óra hetenkint. Ugyanaz.

IV. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Együtt a III. osztálylyal. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bánóczi.*

Latin nyelv: Mint a III. osztályban. 5 óra hetenkint.

Tanár: *Schill.*

Görög nyelv: Homeros, Odysszéa I., II., III. és IX ének Platon: Phaeton 1—20. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bloch H.*

Német nyelv: Göthe, Iphigenie (bevégezése) és Tasso. Gyakorlatok szabad választott tárgyak kidolgozásban és szabad előadásban. 2 óra hetenkint. Tanár: *Kaufmann.*

Történet: Az uj-kor története VII. Henrik, angol király uralmától kezdve 1815-ig. Tankönyv: Mangold, világtörténelem III. köt. 2 óra hetenkint. Tanár: *Bloch H.*

Politikai földrajz: Európa államai. 1 óra het.

Tanár: *Ugyanaz.*

Mennyiségtan: Algebra: kamatoskamat-számítása. — Mértan: Stereometria. — Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra het.

Tanár: *Bein.*

Physika: Általános rezgés tan. Hangtan. Fénytan. A hőtan és a gázok elmélete. 2 óra hetenkint.

Ugyanaz.

Philosophia: Logika. — Descartes. A módszerről. Segédkönyvek: Jolly, Philos. propaedeutika és Alexander B. Filozófiai írók Tára. I. 2 óra het.

Tanár: *Bánóczi.*

V. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Az irodalomtörténet fejlődése; szépirodalmi olvasmányok. — Segédkönyv: Beöthy Irodalomtörténete. I. és II. k., és Tóth Sándor olvasókönyve. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bánóczi.*

Latin nyelv: Tacitus: Agricola; Historiae, V. — Horatius, ódák II. könyve és de arte poetica. — Kéthetenkint egy írásbeli dolgozat. 5 óra hetenkint.

Tanár: *Schill.*

Görög nyelv: Thucydides lib. II. Sophokles Antigone. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Kaufmann.*

Német nyelv: Lessing, Hamburgische Dramaturgie (a Katharsisról). Schiller bölcsészeti költeményei. Válogatott fejezetek a német irodalomtörténetből. Segédkönyv: Kluge. 2 óra het.

Tanár: *Kaufmann.*

Történet: Magyarország pragmatikai története. — Segédkönyv: Ribáry. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bánóczi.*

Mennyiségtan: Permutatiók és combinatiók. A Newton-féle hatványsor. — A matematikai tananyag átisméltése. — Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenkint.

Tanár: *Bein.*

Physika. A fénytán befjezése. — Az elektromosság és a mágnesség. 2 óra hetenkint.

Ugyanaz.

Philosophia: Közösen a IV. osztálylyal. 2 óra hetenkint.

Tanár: *Bánóczi.*

Az éneket az alsó tanfolyam valamennyi osztályában *Friedmann Mór* énektanár tanította.

A.

A tanulók névjegyzéke.

Azon tanulók, kiknek neve csillaggal van jelölve, a tanév közben elmaradtak.

Felső tanfolyam.

Neve:	Születéshely:	Megye:
Adler Vilmos	Paks	Tolna
Braun Salamon	Puchó	Trencsén
Büchler Sándor	Pülek	Nógrád
Dr. Eisler Mátyás	Páty	Pest
5. Engelsmann Izidor	Zala-Egerszeg	Zala
Feuerlicht Mór	Erdőbénye	Zemplén
Fischer Emil	Makó	Csanád
Friedländer Leon	Moksa	Ung
Friedmann Dávid	Kovácsvágás	Abauj
10. Frisch Herman	Miglécz	Abauj
Goldschmied Lipót	Losonc	Nógrád
Goldberger Zsigmond	Budapest	Pest
Graf Gyula	Gödöllő	Pest
Handler Simon	Aszód	Pest
15. Herskovics Mózes	Hadas	Szatmár
Dr. Hofmann Emil	Kecskemét	Pest
Kelen Ferencz	Pettyén	Szatmár
Klein Arnold	Ungvár	Ung
Dr. Klein József	Gyöngyös	Heves
20. Dr. Krishaber Béla	Kula	Bács
Kraus Sámuel	Ukk	Zala
Lederer Ignác	Komlós	Abauj
Löwenrosen Manó	Nagy-Szombat	Pozsony
Löwy Ferencz	Kőrös-Ladány	Békés
25. Dr. Nádain Gyula	Csenger	Szatmár
Pollak Miksa	Beled	Sopron
Rosenberg Ede	Balkány	Szabolcs
Rubinstein J. Mátyás	D. Pentele	Fehér
Rudolfer Antal	Galgóc	Nyitra
30. Schwarz Mór	Csáktornya	Zala
Singer Bernát	S.-A.-Ujhely	Zemplén
Spira Jakab	Homonna	Zemplén
Steiner Márk	Pozsony	Pozsony
Dr. Ungar Simon	N.-Károly	Szatmár
35. Dr. Venetianer Lajos	Kecskemét	Pest
Weisz Izák	Butka	Zemplén
Weiszbürg Gyula	Erdőbénye	Zemplén

*Alsó tanfolyam.***I. Osztály.**

Engländer Gerson	Derecske	Bihar
Freud Mór rk.	Verbó	Nyitra
Grosz Ede	Námesztó	Árva
Klein József	Gyöngyösmellék	Somogy
5. *Kohn Illés	Duna-Földvár	Tolna
Kohn Márton	Nagy-Szt.-Miklós	Torontál
Polnauer Miksa rk.	Pápa	Veszprém
Streicher Dávid	Ungvár	Ung
Teller Kálmán	Komárom	Komárom
10 Weisz Mór	Verbó	Nyitra

II. Osztály.

Almási Antal	Galgóc	Nyitra
Czukkermann Izidor	Nátafalva	Zemplén
*Dohán Náthán	Verbó	Nyitra
*Drobinsky Jakab	Varsó	Oroszország
5. Friedmann Simon	Kőrösfő	Sáros
Gruder Adolf	Miskolcz	Borsod
Grünberger Márton	N.-Bittse	Trencsén
Klein Dezső	Gyöngyös	Heves
Kron Ferencz	Szegszárd	Tolna
10. Mandl Áron Löb	Verbó	Nyitra
Rosenberg Sándor	N.-Károly	Szatmár
Salzer Géza	Budapest	Pest
Weizkopf Arthur	Budapest	Pest
Winter Mór rk.	Ujpest	Pest

III. Osztály.

Bauer Mór	Bikszárd	Pozsony
Dományi Herman	Gyöngyös	Heves
Ehrenhaft Henrik	Lakompak	Soprony
Farbenblum József	Munkács	Ung
5. Fichter Ernő	Szatmár	Szatmár
Fischer Mór	Körtvélyes	Nyitra
Golberger Kálmán	Nagy-Rippény	Nyitra
Günczler M. Sámuel	Jankócz	Zemplén
* Judovics Mátyás	Aranyos-Medgyes	Szatmár
10. Kacser Ignác	Körtvélyes	Nyitra
Kecskeméti Ármin	Kecskemét	Pest
Klein Ignác	S.-A.-Ujhely	Zemplén
Kohn Gyula	Csúz	Komárom
Löwinger Adolf	Tormós	Nyitra
15. Pollak Sándor	Nyitra	Nyitra

Rappaport Béla	Bodrog-Keresztúr	Zemplén
Schweiger Béla	Gyöngyös	Heves
Stieglitz Mór	Szt.-Miklós	Liptó
Weisz Bernát	T.-Németi	Abauj
20. Weisz Mór rk.	Sárközujlak	Szatmár
Zelenka Sámuel	Staskov	Trencsén

IV. O s z t á l y.

Abeles Ármin	Sopron	Sopron
Barna Károly	Budapest	Pest
Farkas József	Aranyos-Medgyes	Szatmár
Heller Izidor	Tót-Próna	Túróc
5. Lichtmann Mór	Óvári	Szatmár
Links Ignác	Ó-Besztercze	Trencsén
Ostern Lipót	Budapest	Pest
Rosenblüth Jenő	Csepe	Ugocsa
Schwarz Gábor	Nádudvar	Hajdu
10. Weinstein Sámuel	Vécs	Heves
Weisz Miksa	Budapest	Pest
Wellesz Gyula	Budapest	Pest
Wiesner Henrik	Alsó-Mislye	Abauj

V. O s z t á l y.

Frank József	Farkashida	Pozsony
Freimann Gyula	Galgóc	Nyitra
Heller Bernát	Nagy-Bittse	Trencsén
Herskovits Dezső	Hosszu-Pályi	Bihar
5. Hirschbein Lázár	Baán	Trencsen
Hoffer Ármin	Gyöngyös	Heves
Leipniker Márk	Kőrös-Ladány	Békés
Singer Jakab	Sajó-Kazincz	Borsod
Steiner Lajos	Alsó-Kubin	Árva
10. Weiszberger Ábrahám	Bánffy-Hunyad	Kolos

B.

Az „Écz-Chajim“-egylet kimutatása az 1889/90-ki tanévre. *)

Az »Écz-Chajim«-egylet bizottsága hálás köszönettel sorolja föl mindazon adományokat, melyek a múlt tanévben az egylet javára befolytak. — Az alapszabályok értelmében tartott közgyűlés alkalmával G o m p e r z Zsigmond, főt. dr. K a y s e r l i n g M. rabbi, főt.

*) Ezen kimutatás az 1890-iki május hó végéig terjedő időszakról szól.

dr. Kohn S. rabbi, Müller Vilmos, Schweiger Márton, dr. Simon József, Spitzer D. H. és Stern Bernát urak ujonnan lettek az egyleti bizottságba megválasztva.

I. Bevételek.

a) *Rendes tagsági díjat fizettek:*

	frt	kr.
Adler Adám fia úr Budapest	10	—
Ádler Lajos » »	10	—
Ádler H. » »	5	—
Ádándi izr. hitközség	5	—
Dr. Bacher Vilmos tanár úr Budapest	5	—
Bacher Emil úr Budapest	5	—
Dr. Bánóczi József tanár úr Budapest	5	—
Dr. Bárány József tanfelügyelő úr Budapest	5	—
Baumgarten Fülöp úr Budapest	30	—
Baumgarten Leó » »	10	—
Baumgarten Lajos » »	10	—
Berger Henrik úr Debreczen	5	—
Beer Salamon » Budapest	5	—
Beimel Jakob » »	5	—
Birnbaum Jakab » »	5	—
Bischitz M. » »	25	—
Dr. Blau L. tanár » »	5	—
Bloch Mór » »	15	—
Bloch Mózes tanár » »	5	—
Dr. Bloch H. » » »	5	—
Bleier Albert » »	5	—
Brill S. L. rabbi úr Budapest	5	—
Brüll Henrik és Fia urak Budapest	25	—
Budai izr. hitközség	10	—
Csurgói izr. hitközség.	5	—
Deutsch S. és Jakab urak Budapest.	15	—
Drucker Mór úr Budapest	5	—
Ehrlich Mózes úr »	50	—
Engel József úr Nyitra	5	—
Erber és Fleischmann urak Debreczen	5	—
Dr. Fischer J. főrabbi úr Győr	5	—
Fürst Jakab úr Budapest	5	—

	frt	kr.
Fleischl Sámuel úr Budapest	5	—
Friedmann M. úr főkantor Budapest.	5	—
Frommer Albert úr »	5	—
Budai Goldberger Károly úr »	25	—
Goldberger S. F. és Fiai urak »	25	—
Goldmann Mihály úr »	5	—
Dr. Goldziher Ignác úr »	5	—
Gomperz N. L. úr »	10	—
Gomperz testvérek	10	—
Grosz Fülöp úr »	5	—
Grün M. úr »	5	—
Grünhut Henrik és Testvére »	5	—
Guttmann Ignác úr »	5	—
Gyöngyösi izr. nőegylet	5	—
Gyöngyösi izr. hitközség	25	—
Győri Chewra Kaddisa	15	—
Hay M. L. úr Budapest	5	—
Heidelberg Mór úr Budapest	5	—
Heidelberg L. V. » »	5	—
Heller Gábor » »	5	—
Herzfeld S. » »	5	—
Herzmann Bertalan úr Budapest	5	—
Dr. Herzog M. rabbi úr Kaposvár	5	—
Hirsch Jakab úr Budapest	15	—
Holitscher Lipót úr Budapest	5	—
Holitscher B. Fiai »	5	—
Kanitz Ignác úr »	5	—
Dr. Kayserling M. rabbi úr Budapest	5	—
Dr. Kaufmann D. tanár » »	10	—
Kohn Arnold úr Budapest	5	—
Dr. Kohn Ármin rabbi úr Szigetvár.	5	—
Dr. Kohn Sámuel rabbi úr Budapest	5	—
Kohn Károly úr Budapest	5	—
Kohner Adolf és Fiai urak Budapest	30	—
Megyeri Krausz M. úr Budapest	12	50
Megyeri Krausz L. képv. úr Budapest	6	25
Megyeri Krausz J. úr Budapest	6	25

	frt	kr.
Kriegler D. úr Budapest.	5	—
Kron S. úr Szegszárd	5	—
Kron F. úr Budapest.	5	—
Dr. Kürti József úr Budapest	5	—
Latzko és Popper urak Budapest.	10	—
Lindenbaum Mór úr »	5	—
Leipniker Manó » »	5	—
Löwy Adolf » »	5	—
L.-Szt.-Miklósi izr. hitközség	10	—
Lichtenstern Miksa úr Budapest	20	—
Machlup Ede úr Budapest	10	—
Markbreit Adolf úr Budapest	10	—
Müller Vilmos úr Budapest.	10	—
Mohácsi izr. hitközség	10	—
Modern és Breitner urak Budapest	5	—
Nagel Benő úr Győr	5	—
Dr. Neumann Ede főrabbi úr Nagy-Kanizsa	5	—
Ifj. Dr. Neumann Sándor úr Budapest	5	—
Neuschlosz Károly és Fia urak Budapest	10	—
Nagyváradizr. hitközség	25	—
Dr. Pillitz Benő úr Veszprém	5	—
Dr. Pollak Henrik úr Budapest	5	—
Pollak J. » »	5	—
Pollak Mór » »	10	—
Popper Ármin » »	5	—
Porges B. » »	5	—
Dr. Pfeifer Fülöp úr Győr	5	—
Pozsonyi izr. hitközség	15	—
Dr. Reich József úr Budapest	5	—
Reich Gábor » »	10	—
Reich és Kraus urak »	5	—
Rosenbaum Adolf úr »	6	—
Rust Bernát » »	10	—
Schill Salamon tanár úr Budapest	5	—
Tornyai Schossberger H. úr Budapest	20	—
Báró Schossberger Zs. » »	20	—
Id. Schulz József » »	5	—

	frt	kr.
Dr. Simon József úr Budapest.	5	—
Simon Jakab » »	5	—
Sváb Károly főrendiházi tag úr Budapest.	50	—
Singer Zsigmond úr Budapest.	10	—
Sommer Gyula » »	5	—
Spitzer D. H. » »	5	—
Singer és Neuwirth urak Budapest	5	—
Spitzer G. és társa » »	10	—
Stern Bernát úr »	50	—
Stern Ignác » »	50	—
Stern Simon » »	20	—
Stern és Schmidl urak »	5	—
Szegzárdi izr. hitközség	20	—
Szolnoki izr. hitközség	5	—
Szombathelyi izr. hitközség	5	—
Totis Adolf úr Budapest.	10	—
Weisz Jakab úr Budapest	5	—
Weisz M. és Fia urak Budapest	5	—
Weisz Zsigmond » »	5	—
Weiszhut Alajos úr Bécs	10	—
Weismann Mór úr Budapest	10	—
Weltner József » »	5	—
Weinberger L. úr Debreczen	5	—
Winter János úr Budapest.	5	—
Winter Sándor úr Ipolyság.	5	—
Wottitz Baruch és Fia urak Budapest	5	—
Zinsenheim Sim. úr Budapest	5	—
Dr. Ziegler J. rabbi úr Karlsbad.	5	—
Összesen	1321	—

b) Alapítványok:

	frt	kr.
néh. Wolfner Gyula hagyatékából	1000	—
néh. dr. Goldberger Adolf hagyatékából	1000	—
özv. Hochmuth Ábrahámné, bold. férjének emlékére tett alapítvány	400	—
Összesen	2400	—

c) *Rendkívüli adományok :*

	frt	kr.
Dr. König M. úr Budapest	9	—
Dr. Náday Gyula úr Budapest	5	—
Dr. Klein József »	5	—
Osszesen	19	—

d) *A rabbi képzőintézet templomában befolyt adakozások :*

	frt	kr.
Almási úr.	2	—
Dr. Bacher V. tanár úr	3	—
Bloch M. » »	3	86
Dr. Blau L. » »	1	50
Baumgarten úr	2	—
Braun »	1	—
Buxbaum »	2	—
Fuchs »	2	—
Friedmann »	2	50
Fürst »	2	—
Feiwel »	5	—
Fischl »	3	—
Glasner »	5	—
Gomperz Zsigmond úr	72	—
Grosz úr	1	—
Gutmann úr	1	—
Grünhut »	2	—
Grünspan »	1	—
Hannover L. úr.	1	—
Hofmann E. »	2	—
Dr. Kaufmann D. tanár úr	5	—
Kohn A. úr	2	—
Kohn »	1	—
Keller »	3	—
Kraus J. »	5	—
Herschkowitsch úr	1	—
Liederhofer »	1	—
Láncz »	2	—
Löwy B. »	10	—

	frt	kr.
Klein úr	1	—
Mandl Mór úr	5	—
Neugeboren »	3	—
Popper »	1	—
Reismann Fülöp úr	3	—
Reismann Sándor úr	2	—
Rauchberger úr	1	—
Robicsek »	—	50
Schütz »	2	—
Schweiger Márton úr	20	—
Schwarz úr	4	—
Schönfeld úr	—	90
Spitzer D. H. úr	5	—
Singer J. »	1	—
Spitzer »	1	—
Weisz »	1	—
Dr. Venetianer L. úr	—	50

e) *A dohányutczai templomban :*

	frt	kr.
Kramer J. úr	25	—
Schlesinger B. úr	5	—

A templomi adakozások összege . . 224 76

f) *Szelvények és kamatok :*

	frt	kr.
Gelsei Guttmann Henrik alapítványának kamatai . . .	23	25
Az egylet vagyonának kamatai	1030	13

Összesen . . 1053 38

g) *Más adakozások az intézet javára.*

A vallás- és közoktatási minister úr ő nagyméltósága az országos rabbiképző-intézet növendékeinek támogatására az izrael. iskolaalaplából 1500 frtot engedélyezni méltóztatott.

A pesti izr. hitközség előljárósága 2 a tanári kar által meghatározott hallgatónak 100—100 forintnyi ösztöndíjt szavazott meg.

Steinfeld Antal úr Debreczenben alapítványának értelmében a tanári karnak 100 frtot bocsátott rendelkezésére. Ezen összegből kapott két hallgató 50—50 frtot ösztöndíjúl.

A bajai izraelita hitközség részéről az intézet egy tanulója 21 forintnyi ösztöndíjat kapott.

Az országos ösztöndíj-egylet részéről intézetünk 3 hallgatója 100—100 és hat 50—50 frt ösztöndíjat nyert.

A befolyt összegek összesége:

	frt	kr.
Tagsági díjak	1321	—
Alapítványok	2400	—
Rendkívüli adakozások	19	—
Templomi adakozások	224	76
Szelvények és kamatok	1053	38
Steinfeld-féle alapítvány	100	—
Összesen	5134	14

II. Kiadások:

A nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter úr által az országos rabbiképző-intézet növendékeinek támogatására engedélyezett 1500 frton kívül az »Écz-Chájim« pénztárából támogatásokra még a következő összegek fordítottak:

	frt	kr.
Rendes havi támogatások és az ellátásra	2435	65
Behajtási díj	50	57
Insasso a templomi adakozásokért	19	34
Stempel	8	60
A Steinfeld-féle ösztöndíj kifizetése	100	—
Összesen:	2614	16

A Heller- valamint a Landau-féle alapítványok kamatai az alapszabályok értelmében felhasználtattak.

Az »Écz-Chájim« egylet vagyonáról való kimutatás (1889. decz. 31.)

B e v é t e l e k :	frt	kr.
Készpénzben 1888. december 31-én	1103	78
Alapítványpok	500	—
Kamatok	86	85
Templomi adakozások	149	17
Tagsági díjak	1320	—
A m. földhitelintézetnél.	151	10
Összesen	3310	90

Kiadások:

	frt	kr.
Havi segélyezés és ellátásra.	3096	80
Behajtási díj.	45	55
Bélyegre	7	35
A m. földhitelintézetnél föl nem vett kamatok.	151	10

Összesen . . . 3149 70

Bevételek	3310	90
Kiadások	3149	70

Maradt készpénzben . . . 10 10

A földhitelintézetnél letett értékpapírok név-

értéke 22300 —

és 2 darab záloglevél névértéke . . . 200 Rubel.

Simon s. k.
egyleti ellenőr.

Stern Bernát s. k.
számvizsgáló.

Schweiger Márton s. k.
egyleti pénztárnok.

Gomperz Zsigmond s. k.
számvizsgáló.

C.

Ajándékozott könyvek.

Alliance Israélite Universelle, Párizs. Chipiez-Perrot, le temple de Jerusalem et la maison du bois-Libanon, restitués d'après Ezéchiel et le livre des rois. Paris 1889. 2°

Kayserling M. Dr., Biblioteca espanola-portuguesa-judaica. Strassbourg 1840. 8°

Philonis Alexandrini libellus de officio mundi ed. L. Cohn. Boroszló 1889. 8°. 2 péld.

Brann M. Dr. Rabbi, Pless.

Liebermann H., Deutscher Volkskalender 1870, 1878, 1885, 1887.

Dessauer M. Dr. Landrabb., Meiningen.

יְסֹד עוֹלָם (Israeli J.) II. u. III. — ed. Berlin p. 15^b — 70^a. (Ms.)

Friedmann M. Bécs.

Kiadását: **בְּרַק רֵאשֶׁן : כְּבַב מַצִּיעָא**. Bécs 1890. 8°

Goldzieher Izsák, Budapest.

בְּבֵא מַצִּיעָא Czernovitz 1857. 2°

גִּיטִין Sulzbach 1742. 2°

הַלֵּקֶת מְהוּקֶק Krakó 1670. 2°

מִשְׁנֵוֹת I—VI. Bécs 1793. 4° 6 BB.

Gomperz Zsigmond, Budapest.

סְפָרִים הַיּוֹלֵד עַיִי הַבֵּית מִקְצֵי נֶרְדָּמִים V. évfolyam.

Grünwald M. Dr. Rabbi, Jung-Bunzlau.

Munkáját: Zur Geschichte der jüdischen Gemeinden Pisek und Mirotitz.

» Studien und Kritiken. (hiányos)

» Zur romanischen Dialektologie.

I. II. 1.

» Offenes Sendschreiben an Ivan Vončina.

» Autobiographie Luzzatto's.

» Jung-Bunzlauer Rabbiner.

Munkáját: Catalog der hebräischen Handschriften der kais. Bibliothek in Modena.

» Zur Geschichte der jüdischen Gemeinde O/m. Dyhernfurth.

» Das jüdische Centralblatt I. II. 1—7. sz. III. füzet 1—3. IV. 4. VI. 2 füzet. VII. 3 füzet. VIII. 3 füzet. IX.

Singer B. Beiträge zur Geschichte der Musik I—II. Prága 1887. 8°

Gutmann Ignác, Budapest.

Philippson L. Dr. מִקְרָא, die isr. Bibel. Lipse 1858—9. 8° 5 köt.

Harkavy Albert Dr., Szt.-Pétervár.

Munkáját: Über eine aramäische Vaseninschrift in Moskau. s. a. 8°

Kaufmann D. Dr. tanár. Budapest.

Kalender für den Orientalistencongress 1889/90. Lipse 1889.

Loeb Isidore, Párizs.

Munkáját: Le juif de l'histoire et le juif de la légende. Párizs 1890. 8°

Loevy J. Dr. Rabbi Goettinga.

Munkáját: עֵמֶק הַבְּכָא... 3. Reden und ein Gebet. Göttinga 1888. 8°

» Israelitischer Amtskalender 5650 Berlin 1889. 8°

Marczali H. Dr. Budapest.

Atyjának Marczali M., marczali rabbi hagyatékából: Különféle tartalmu kéziratok: Levelek, talmudi novelák, hitszónoklatok és responsumok.

אָבֵל כְּבֵד Buda 1826. 8°

פְּרוֹשׁ לְהַסְפֵּד Prága 1793.

קוֹל נְהִי Pozsony 1865. 8°

קוֹנְטֵרַם בַּעֲנֵן הַשְּׁנוֹת הַבִּימָה Pozsony 1843. 8°

- Fassel H. B.: Trauerrede über . . . L. Schwab. N. Kanizsa 1857. 8°
- Freyer S. J.: Hódoló üdvözlét . . . grf. Eszterházy Károlynak . . . [Győr 1845.] 8°
- Jellinek Ad. Die Bürgsch. Bécs 1859. 8°
- Kiss A. Dr.: Leben und Wirken Hillel d. Ersten. Bécs 1877. 8°
- Kuttna S.: Offen und Ehrlich! Halberstadt 1864. 8°
- Rottenberg M.: Ein Wort zu seiner Zeit. Pest 1869. 8°
- Maybaum S. Dr. Rabbi,** Berlin.
Munkáját: Jüdische Homiletik, Berlin 1890. 8°
- Ministerium, Kais. u. Kön. Reichs-Kriegs-,** Bécs.
Kiadványát: Mittheilungen des k. u. k. militärgeographischen Institutes. IX. 1889. Bécs 1889. 8°
- M. k. vallás- és közoktatási minis-terium.** Budapest.
A közoktatás állapotáról szóló . . . je-lentés. Budapest 1889. 4°
- Az orsz. tanítói nyugdíj- és gyámalap 1888. évi állapotáról szóló jelentése. Budapest 1889. 4°
- Müller D. H. Dr. tanár.,** Bécs.
Verhandlungen des VII. internationa-len Orientalisten-Congresses. Semit. Section. Bécs 1888. 8°
- Neubauer A. Dr.,** Oxford.
ישיעה עם תרג' יונתן I—V. ed. Harry S. Lewis. London 1889. 8°
- Bar Bahlul H.: Lexicon syriacum, ed. R. Duval, fasc. I. Párizs 1888. 2°
- Hoerning R. Dr. British Museum, Karaite Manuscripts . . . with 42 Facsimiles. London 1889. 2°
- Margoliouth D. S., an essay on the place of the Ecclesiasticus in se-mitic literature. Oxford 1890. 4°
- Neubauer A. Dr.: Notes on the Jews in Oxford (Collect. Hist. Soc. Oxford IV.)
- Vernes M.: Récis d'histoire juive. Párizs 1889. 8°
- Osztern Lipót,** Budapest.
אומר לציון . . . אהרן פריעד S.-A.-Ujhely 1872. 4°
- חדו' מהר"י כהן על הל' קטנות לר"ף Lemberg 1875. 2°
- קול סופר על ס' זרעים . . . ר' חיים סופר Munkács 1881. 4°
- ש"ת בית לוי על נטין . . . נפתלי צבי הלוי Przemyśl 1878. 2°
- ש"ת ברכת יעקב . . . יעקב יוקל הירש Lemberg 1879. 2°
- זרוד תהלה לרוד, Munkács 1871. 2°
- Rosenzweig A. Dr. Rabbi,** Berlin.
Munkáját: Jerusalem und Caesarea. Berlin 1890. 8°
- Singer Izrael,** S.-A.-Ujhely.
שלחן טהור. Bécs 1814. 12°
- Munkáját: Pflichten isr. Schulmänner. Sárospatak 1889. 8°
- Ungar Adolf,** Budapest.
Arányi L.: Rudnó és lelkésze . . . a mai magyar zsidó. Pest 1876. 8°
- Vadász Ede,** Budapest.
Das Missionären-Treiben in Ungarn seit 1842. Pest 1873. 8°
- Rózsay J.: A gyógyászat a héberekenél. Pest 1862. 8°
- Venetianer Lajos Dr.,** Budapest.
Munkáját: A fokozatok könyve. Szeged 1890. 8°
- Wahrman Sándor,** Budapest.
Allgemeine Zeitung des Judenthums 1889.
Egyenlőség 1889.
Izr. Tanügyi Értesítő 1889.
Oesterreichische Wochenschrift 1889.
Populär-Wissenschaftliche Monatsblätter 1889.
- Wodianer Arnold,** Budapest.
Kiadványát: נחלת יהושע I.—II. Bécs 1890. 8° (2 Ex.)
- Wolff A. A. Dr. Oberrabb.,** Kopen-haga.

Művét: Praediken ... den ottende October 1888. Kjobenhavn 1888. 8°
 » Sermon by ... Wolff ... transl. by W. Simon. Kopenhága 1889. 8° (2 Ex.)
 » Sermon du ... Wolf ... traduit par S. Berendt. Kopenhága 1889. 8° (2 Ex.)

Höfding H. Die Philosophie in Dänemark im 19. Jh. (S. A. Heim Archiv II, 1).
 Siesbeye O.: Om Laerernes Forhold til Religionsundervisningen. Copenhagen 1880. 8°
 Siesbeye O.: Til Minde om Johan Nicolai Madvig. Copenhagen. 1887. 8°

D.

Vett könyvek jegyzéke.

אוצר הכבוד. Novidvor. 1808. 8°
 אור השנים. (Epstein) O./m. Frankfurt 1754. 8°
 אור נערב. Velenceze. 8°
 אזהרות עם פי' ר"ש חאנזי. Velenceze. 1652. 8°
 האמונות ודעות. Amsterdam 1647. 4°
 בחינות עולם. Fürth. 8°
 ביאורי מדרש"ל. Basel 1600. 4°
 בעל הנפש } Berlin 1762. 4°
 נאווה קדש } » 1786.
 יסוד עולם } » 1777.
 גבורות ה' } Novidvor 1806. 4°
 שו"ת ד' טורי אבן } Lemberg 1789.
 גן פרחים Wilna 1884. 8°
 ס' הרקדוק' דבריא גוריי ר"י פינצי. Venedig 1545. 8°
 זרע דרבוני Fürth 1785. 4°
 דרך שיח. Frankfurt 1702. 8°
 דרכי נועם } Amsterdam 1688. 8°
 שרשרת נבלות } » » 1680.
 אילת אהבים } » » »
 עץ חיים } » » »
 יד לשון } » » »
 דרכי נועם Amsterdam 1708. 8°
 הגדה ש"פ עם פי' אנדות ריב"א Boroszló 1867. 4°
 להגדה (Zanetti) s. a. 4°
 הלכה למשה Fürth 1771. 8°
 הלכות שבועות (J. Chr. Dittmar) Leyden 1706. 4°
 זכרון דברי רומי Stuttgart 1724. 4°

זרע ברך ח"ב Amsterdam 1661. 2°
 זרע יעקב Fürth 1765. 4°
 זרע יצחק O./m. Frkfurt 1732. 4°
 חבל בני יהודה (פי' ההגדה). Mantua 1695. 8°
 חובות הלבבות Fürth 1765. 4°
 חוזה דוד Amsterdam 1661. 2°
 חומת אש Boroszló 1799. 8°
 חזון למועד Amsterdam 1726. 2°
 חידושים ח"ב אלהן קירכהן Offenbach 1731. 8°
 חידת שמשון Fürth 1794. 4°
 חכם לב Fürth 4°
 חסרונות המהרש"א s. l. s. a. 8°
 יד רמה I—III. Salonichi 1790—8. 2°.
 3 B. B.
 שיור שיטה מקובצת ב"ב Salonichi 1791.
 יוחסין ס' Amsterdam 1717 8°
 ישישכר Metz 1769. 2°
 ירים משה Fürth 1764. 4°
 יש שכר Prága 1609. 4°
 ישועה בישראל M./m. Frankfurt 1720. 2°
 לוח הפעלים Fürth 4°
 לוית חן Altona 1733. 2°
 לחם תרומה Fürth 4°
 מאסף חקמ"ד Königsberg 1784. 8°
 מבוחר הפנינים H./m. Homburg 1739. 8°
 מבין חידות Amsterdam 1765. 4°
 מגל האומר H./m. Homburg 8°
 מגלת שיר השירים (Knoller.) Przemysl 1890. 8°
 מחנה לוויה Livorno 1819. 8.

- מלהמת העושר והחכמה M./m. Frankfurt 1711. 8°
- מנחת יהודה H./m. Homburg 1736. 4°
- מקור חכמה Berlin 1711. 4°
- נוה שלום Velenceze 1575. 4°
- נפתלי שבע רוצן (רוצן) Fürth 1705. 2°
- נתיב חיים Fürth 1779. 4°
- סדר תקון שמירות Amsterdam 1715. 16°
- עולת אהרן Offenbach 1732. 2°
- עשרה מאמרות London 1788. 8°
- פירוש בעל הטורים Fürth 1752. 4°
- פעמוני זהב Fürth 1769. 4°
- פרקי דר"א Dyhernfurt 1793. 4°
- פתח האהל Sulzbach 1691. 4°
- קיצור של"ה Fürth 1693.
- קנה אברהם Fürth 1736. 4°
- קרבן שבת Dyhernfurth 1769. 4°
- רב טוב לבית ישראל (Teitelbaum J. J.) Lemberg 1889. 8°
- שושנת העמקים Offenbach 1717. 2°
- שו"ת מבי"ט Lemberg 1861. 2°
- שער אפרים Fürth 1728. 4°
- שער ההכנה Konstantinápoly 1734. 8°
- שפתי דעת Fürth 1750. 8°
- תולדות אברהם Fürth 1769. 4°
- תולדות רש"ל ר"פ Bécs 1870. 8°
- תוספתא סדר זרעים (ed. Friedländer) Pozsony 1889. 8°
- תוספתא סדר זרעים ומועד Wilna 1841. 2°
- תוספתא סדר נשים » 1837. 2°
- תהומא Frankfurt 1701. 2°
- תקנות מנדלי יתומים Amsterdam 1781. 8°
- Anton C., Einleitung in die rabbinischen Rechte. Braunschweig 1756. 8°
- Anton C., Entwurf der Erklärung jüd. Gebräuche I. 2. Druck. II. Braunschweig. 1752. 8°
- Arnd J., Diatribe de mysterio trinitatis e scriptis Rabbiorum veterum. Wittenberg 1650. 4°
- Auerbach L. Dr., Das Judenthum und seine Bekenner in Preussen, Berlin 1890. 8°
- Der Bart, ... wider und für die Juden. Berlin 1803. 8°
- Barth J. Dr., Die Nominalbildung in den semitischen Sprachen. I. Lipse 1889. 8°
- Beck M., (הנחתן) וחליצ' של תפילין, Jena 1684. 4°
- Bellermann J. J., De usu palaeographiae hebraicae. Halle 1804. 4°
- Berger J. G. de, De Pompeio Hierosolymario. Wittenberg 1741. 4°
- Bernhardi M., Dissertatio philologica de trihaeresio Judaeorum. Wittenberg 1682. 4°
- Berthius, J. L., De connubiorum ritus sponsalitis apud Hebraeos. Lipse 1745. 4°
- Beurkundete Vertheidigung der Rechte der Bürgerschaft zu Frankfurt M./m. gegen die Ansprüche der Judengemeinde daselbst. M./m. Frkfurt 1817. 4°
- Blaufus J. G., גלגול נשמות, Jena 1745. 4°
- Briefe über die mosaisch. Schriften. Braunschweig 1762. 8°
- Tellers Beurtheilung d. I. Theiles der Cramerschen Übers. d. Ps. Lz. 1760.
- Crusius: Abhandlung von d. wahren Bed. d. Namens Jehovah. Lipse s. a.
- Dresdius F. G., נדר ליפתה, }
Lencke, C. A., Jehova }
Elsner, J. T., Versuch einer böhmischen Bibelgesch. Halle 1765.
- Capefigue: Oeuvres. Brüssel 1840. 8°
- Cassel, P., Harmageddon I. Berlin, 1890. 8°
- Cassel, P., Aletheia I—IV. Berlin 1890. 4 füzet.
- Chiarini: Le Talmud de Babylone I—II. Lipse 1831. 8°
- Colombel H., Die Judenverfolgung in d. Mitte des 14. Jhdts.

- Corpus inscriptionum semiticarum II. 1.
- Corpus inscriptionum semiticarum II. 1. Atlas
- Cracraft B., Gesch. d. Juden im westlichen Europa. London 1873. 8°
- Crezzulesco E., Les Israélites en Roumanie. Párizs 1879. 8°
- Dalman G. H., Jesaja 53. (Ins. Jud. 25) Lipse 1890. 8°
- Dassov Th., Accubitus ad agnum paschalem Hebraeorum. Wittenberg 1735. 4°
- Dembitzer Ch. N. בלילת יופי, Krakó 1888. 8°
- Denkschrift über d. Stellung d. Juden in Oesterr. Bécs 1859. 8°
- Depping G. B., Les Juifs dans le moyen âge Brüssel 1844. 8°
- Dialogue between a Christian and a Jew... presented by Arthur C. M. Giffert. New-York 1889. 8°
- Edzard G. E., Tractatus talmudici Avoda Sara Hamburg 1705. 4°
- Fabricius L., Partitiones codicis hebraei. Wittenberg 1631. 8°
- Felten J. Dr., Robert Grosseteste. Freiburg 1887. 8°
- Fried L. Fr., Neupolierter und wohlgeschliffener Judenspiegel. Mainz 1715. 4°
- Frischmuth J. מופת הותך שלא יבוא ארון ברית אל מקומו Jena s. a. 4°
- Frommann, E. A., An variae lectiones ad Cod. Vet. Test. ex Mischna colligi possint. Coburg 1760. 4°
- Fürst J. Dr.: Cultur- u. Lit. Gesch. der Juden in Asien I. Lipse 1849. 8°
- Gábel J., A lelkiismereti szabadság és a magyarhoní zsidók szervezése. Budapest 1890. 8°.
- Grapius J., Hist. lit. Talmudis Bab. sistentis I—II. Rostock 1696, 4°, 2 füzet.
- Güdemann M. Dr., Das jüdische Unterrichts- und Erziehungswesen während der span.-arab. Periode. Bécs 1873. 8°
- v. d. Hardt, A. J., Dissert. philol. in Pirke Avot. Helmstadt 1728. 4°
- v. d. Hardt, A. J., Galilaea sabulonitis, Helmstadt 1730. 4°
- v. d. Hardt, H., Migma Tobiae. Helmstadt 1713. 4°
- v. d. Hardt, H.: Programma in Aben Esram. Helmstadt, 1712. 4°
- v. d. Hardt, H.: Programma in Raschium. Helmstadt 1712. 4°
- Hartmann A. Th. Supplementa ad Gesenii lexic. hebr. e Mischna petita. Rostock 1813. 4°
- Hassler: Jüd. Alterthümer aus dem M. A. in Uhm. Ulm 1865. 4°
- Heffner L. Dr., Herr Domprediger Dr. Himmelstein und die Juden in Franken. Nürnberg 1855. 8°
- Heubner J. L., משיבות עבריים sive de Academiis Hebraeorum. Wittenberg 1703. 4°
- Hirt J., תורת שושבני התנים. Jena 1736. 4°
- Hoffmann L., מפת מצור. Jena 1727. 8°
- Hoornbeck J.: תשובת יהודה Pro convincendis Judaeis. Leyden 1655. 4°
- Jahresbericht, Theologischer VIII. 1889. Lipse 1882/84 8°
- Israelit, der, II, III, IV, V, VII, Mainz 1862/67 4°
- Juda's Alnen-Saal, oder die jüd. Gauner in Deutschland. Berlin 1881. 8°
- Judenordnung des Erzstifts und Churfürst. Trier. (1723) 4°
- Jungfer H., Die Juden unter Friedrich d. Grossen. Lipe 1880. 8°
- Kahle H. R., הלכות גרים. Göttinga 1743. 4°
- Kirchner Ch. H., Spec. theol. Judaicae naturalis. Jena 1749. 4°
- Kniphoff J. H., Disputatio exhibens lepram arabum sive eleptantiasim. Erfurt. 1727. 4°

- Koenigsberger B. Dr., Die Quellen der Halacha I. Berlin 1890. 8°
- Kronenfels I. G. Dr. Die Juden in Ungarn. Lipcse 1843. 8°
- Lebrecht J., Die rechtliche Stellung d. Juden in Württemberg. Ulm 1861. 8°
- Levy J. Dr., Neuhebr. Wörterbuch 21—22 füzet. Párizs 1886. 8°
- Lichtenstein A. A. H., Paralipomena critica circa textum V. T. Helmsstadt 1799. 4°
- Literaturblatt des Orients I—XII. 4° Lipcse 1840/49
- Loening E. Dr. Die Gemeindeverfassung des Urchristenthums. Halle 1889. 8°
- Losius J. J., De successiva corruptione Judaeorum. Wernigerode 1711. 4°
- Lovman's Abhandlung von der bürgerl. Regierung d. Israeliten. Hamburg 1755. 8°
- Lüttemann G. T., De Judaeis frustra a Gv. Whistono... corrupti ebraei codicis insimulatis, Greifswald 1739. 4°
- Majo H., Synopsis theol. Judaicae. Giessen 1698. 4°
- Martinet A. Dr., Reisetagbuch des R. Benjamin v. Tudela Bamberg (1858.) 4°
- Meelführer R. M., Causas synagogae errantis. Altdorf 1702. 4°
- Meelführer R. M., De mentis Hebraeorum in rem litaerariam. Wittenberg 1699. 2°
- Menzel P. Dr., Der griechische Einfluss auf Prediger und Weisheit Salomo's. Halle 1889. 8°
- Meyern: Der jüdische Narrenspiegel s. I. 1685. 4°
- Michaelis J. D., Spicilegium geographiae Hebraeorum I—II Göttinga 1779—80. 4° 2 BB.
- Moeller N., Hebraeorum gentis res, ritus, jura..... Kopenhága [1694] 8°
- Mosebach P. W., De Phylacteriis. Giessen 1765. 4°
- Müller G. A.: Pontius Pilatus. Stuttgart 1888. 8°
- Münter F., Fragmenta versionis antiquae latinae antehieronimianae. Kopenhága 1819. 4°
- Obernberg J., v. u. Bretzfeld M., Der Cultus der Juden. München 1813. 8°
- Oporin J., De firmitate ac inspiratione divina... novi ex Vet. Test.... Göttinga 1740. 4°
- Otto, J. C.: גלי ריזי, monstratio dogmatum. Nürnberg 1605. 4°
- Pfeffinger G., Examina solemnia Gymn. Bundingeni... Tentamen... Robinsonis verbis hebr. tradendi. 1824. 4°
- Philips M. Chr., De fructu, quem ex librorum judaeorum lectione percipiunt Christiani. Jena 1683. 4°
- Pichtl B., סוד העבור, De computo thal mudico-rabbinico ed. II. Wittenberg 1661. 4°
- Pressel, W. Dr.: Die Zerstreung des Volkes Israel. 4. u. 5. Heft. Berlin 1889. 8°
- Quasius J. A., הלכות נביאים Dissert. in Obadiah. Lipcse 1729. 4°
- La Régénération. Die Wiedergeburt. Párizs 1836. 4°
- Rink J., De origine et progressu tritheismi. Jena 1736. 4°
- Roblik E. L., Jüdische Augengläser I—II. Brünn-Königsberga 1743. 2°
- Roth E. R., תפילין של ראש ושל יד, Jena 1674. 4°
- Rücker J. A., An Ihre Röm. Kayserl... Majest.... Satisfactionsklage.... (M./m. Frankfurt) 1726. 2°
- Rulf J. Dr., Wissenschaft des Weltgedankens und der Gedankenwelt. I—II. Lipcse 1888. 8° 2 BB.
- Schmiedl J., Feueriger Drachengift... Augsburg 1683. 8°
- Schneckenburger M., Über das Alter

- der jüd. Proselytentaufe. Berlin 1828. 8°
- Schröder O., Vom papiernen Stil. Berlin 1889. 8°
- Schuster C. F. Th., Die Vorbereit. z der Predigt. Wiesbaden 1889
- Schürer E., Gesch. d. jüd. Volkes I. 1. Lipse 1886. 8°
- Stade B. Dr., Gesch. d. Volkes Israel. I. Berlin 1887. 8°
- Steckelmacher M. Dr., Die Gottesidee der Offenbarung des Heidenthums. Manheim 1890. 8°
- Stern L. Dr., Das europäische Israel. Brünn 1889. 8°
- Studien über die Judenfrage 1—3. Lemberg 1880. 8°
- Stuhlmüller K., Vollständige Nachrichten über eine polizeiliche Untersuchung gegen jüd. Gaunerbanden. s. l. 1823.
- Surenhus Gn. המשווה 'ס Amsterdam 1710. 4°
- Surenhus Gn.: Dissertatio de natura Pandectarum hebr. Amsterdam 1704. 4°
- Susannis M. de, Tractatus de Judaeis et aliis infidelibus. Venetiis 1558. 4°
- Synagoge, die, (Adler) I—II. Würzburg 1837. 8°
- Szentkirályi J., A zsidók Magyarhoban. Pest 1861. 8°
- Tractatus de contractibus Judaeorum matrimonialibus thalmudicus. Basel 1699. 4°
- Tychsen Th. Chr., De literatura Hebraeorum. Göttinga 1786. 4°
- Tychsen O. G., De peregrina numorum Hasmonaeorum origine. Rostock 1794. 4°
- Vierteljahrs-Schrift, Wiener (Letteris). Bécs 1853. 4°
- Vockerodt, M. G., Historia societatum et rei literariae ante diluvium. Jena 1687.
- Vockerodt, M. G., De notitia divinarum scripturarum apud Gentiles. Jena 1688. 4°
- Vogelstein H. Dr., Der Kampf zwischen Priestern u. Leviten. Stettin 1889. 8°
- Volksblatt, das jüdische X. Lipse 1865. 4°
- Wettstein J. R., De excommunicatione. Basel 1665. 4°
- Will, Lebensgeschichte des M. J. W. Brenck. Anspach 1791. 8°
- Zimmermann M., Joseph Süß Oppenheimer. Stuttgart 1874. 8°

E.

Hochmuth Abr., főrabbi Veszprémben. (Hagyaték).

- אבדורדם Velence 1546. 4°
- אבן בוחן עם אבני מלואים Lemberg 1865 8°
- אבן הראשה Bécs s. a. 8°
- אבן ספיר ה"א Lyck 1866. 8°
- אבנור Offenbach 1738 8°
- I. אגרות ישר Bécs 1834. 8°
- אגרת אדר היקר { Berlin 1776. 8°
- באור צורת הבית { » »
- אגרת אלאספ Prága 1826. 8°
- אגרת פתוחה Pest 1870. 8°
- אגרת תימן } Varsó 1837. 8°
- מבחר הפנינים } » 1841.
- אהל יעקב חלק ה' Lemberg 1851. 4°
- אורב גר Bécs 1830. 8°
- אוצר חכמה Bécs 1866. 8°
- III. אוצר נחמד Bécs 1860. 8°
- אוצר שפת קדש Bécs 1871. 8°
- אור ה' Bécs 1859. 8°
- אור זרוע א"ב Sytamiir 1862/63. 2°

Splendor Lucis. Bécs 1745. 8°
 Pozsony 1850. 4°
 Varsó 1874. 8°
 Genf 1617. 12°
 { אלדר הדני Zolkiew 1808. 8°
 { צל העולם Lemberg 1804.
 M./m. Frankfurt 1852. 8°
 האמונה והבטחון Varsó 1877. 8°
 האמונות והדעות Lipse 1859. 8°
 » » Berlin 1789. 4°
 אמרי בינה Berlin 1847. 8°
 אמרי ישפר Lick 1868. 8°
 אפיקי יהודה Lemberg 1829. 4°
 האריאל Pest 1859. 8°
 באור מלות ההגיון Lemberg 1876. 8°
 באור ע"הת, ספריי Czernovitz 1867. 8°
 באר הלוחות Buda 1817. 8°
 Kohn J. H. Schilderung der
 Schreckenstage zu Altöfen. Buda
 1838.
 באר מיכל Berlin 1867. 8°
 באר מים חיים, בראשית Pozsony
 1867. 8°
 באי עה"ת Krakó 1643. 2° def.
 בזכונות עולם Zolkiew 1805. 8°
 » » Bécs 1847. 8° def.
 בזכונות הדת Bécs 1833. 8°
 בזכונת הקבלה Görz 1852. 8°
 בזכונת לעתים Brünn 1799. 4°
 בזכונת הבחירה Bécs 1854. 8°
 בית יצחק Buda 1827. 2°
 בית רבי Bécs 1805. 8°
 בית שמואל Fürth 1726. 2°
 I.—XII. בית תלמוד Bécs 1886. 8°
 X. XI. » » » 1888. 8°
 I.—XII. בזכורי העתים Bécs 1820/31.
 בזכורי המלך והגזיר M./m. Frnkft 1795. 8°
 בזכורי ימיני Bécs 1823. 8°
 בזכורי סירא Boroszló 1798. 8°
 בעל העיטור Varsó 1801. def.
 בקורת התלמוד Bécs 1863. 8°
 ברוך מרדכי Lemberg 1874. 2°
 ברית א"ב Brünn 1801. 8°
 ברייתא קנין תורה Varsó 1874. 8°
 בתולת בת יהודה Prága 1840. 8°

גאון יהודה וירושלים Bécs 1871. 8°
 גדולי תרומה Zolkiew 1809. 2°
 גויעת שמואל Pozsony 1855. 8° 2 péld.
 גל עד Prága 1856. 8°
 ס' הגלוי Berlin 1887. 8°
 גן נעול Lemberg 1806. 8°
 גנת ורדים Lemberg 1837. 4°
 דבר בעתו Bécs 1802. 8°
 דברי חפץ London 1853. 8°
 דברי יאיר עה"ת Párizs 1881. 8°
 דברי יוסף Jeruzsálem 1861. 8°
 דברי פני אריה Bécs 1859. 4°
 דברי ריבות ח"ב Berlin s. a. 8°
 דוד מרדכי Bécs 1830. 4°
 I.—IV. דוד ודורשיו Bécs 1871—
 1887. 8°
 דורש לציון Bécs 1864. 8°
 דינאן Lyck 1864. 8°
 דלתים ובריה Bécs 1855. 4°
 דעת זקנים Varsó 1876. 8°
 דקדוק לשון ארמית Varsó 1875. 8°
 דקדוקי סופרים א' München 1866. 8°
 דרישה ופרישה א' ב' s. t. 2° hiány.
 דרכה של תורה Bécs 1861. 8°
 דרכי ההוראה Zolkiew 1842. 4°
 דרכי המשנה Lipse 1859. 8°
 הגדה לליל שמורים Bécs 1850. 8°
 הגדה לליל שמורים Berlin 1865.
 הגדה ליל התקדש חג Gyöngyös 1889. 8°
 הגדה של פסח Prága 1850. 8°
 הגדה של פסח Jeruzsálem 1863. 4°
 הגיון בכנור Bécs 1821. 12°
 חגיון הנפש Lipse 1860. 4°
 ס' ההרכבה Prága 1793. 8°
 ספרי אליהו » »
 תשועת ישראל Bécs 1813.
 הלכות גדולות א"ב Bécs 1810. 2°
 הלכות גדולות (ע"י מקיצי נרדמים) Berlin
 1888. 8°
 ווי העמודים עם של"ה Amsterdam
 1655. 2°
 ויכוח על האהבה Lyck 1871. 8°
 ויכוח על חכמת הקבלה Görz 1852. 8°
 ויכוח רבי יחיאל מפריס Thorn 1873. 8°
 הוזהר עה"ת Sulzbach 1684. 2° def.

רב Ném. Willheimer-től. Prága 1868. 8°

ה"ח זכרון תרמ"ח Berlin 1888. 8°

זכרון אחיזה לעיר דוד Jeruzsálem 1878. 8°

I.—III. זכרון לראשונים Berlin 1866/

Berlin 1796. 8°

זרע אהרן Prága 1797. 4°

מיגש שבועות Prága 1826. 2° 2 p. p.

הרשב"א, ע"ז Prága 1810. 2° (2 Ex.)

מדרש ברכי Dyhernfurt 1786. 2°

מדרש ברכי ה"ב Prága 1793. 2°

מדרש לובלין Bács 1809. 2°

מדרש בר"ש Brunn 1831. 2°

הרשב"א חמש שיטות Prága 1809. 2°

הרשב"א שבע שיטות Brunn 1798. 2°

הרשב"א חמש שיטות Josepoff 1874. 4°

מדרש"א Bács 1814. 2°

חובות הלבבות Bács 1809. 8°

חובות הלבבות { M./m. Frkfrt. 1774. 4°

תכונת השמים { Amsterdam 1756.

Bács 1797. 8°

חזקת אמונה Amsterdam 1705. 12°

» » Lipce 1857. 8°

הרשב"א Königsberg s. a. 8°

הרשב"א Prága 1838. 8° hiány.

I. עולם Párizs 1879. 8°

החינוך Bács 1827. 4°

חכמת אדם Zolkiew 1835. 2°

חכמת שלמה Zolkiew 1805. 8°

החמור והפילוסוף Bács 1881. 12°

I., IV., V., חמשה חומשי תורה, (Magy. Bloch-tól), Buda 1840/41. 8°

המשה חומשי תורה Bács 1794. 8°

» » Königsberg 1866. 8°

החסידים Bács 1858. 8°

החרדים Bács 1873. 8°

התם סופר על י"ד Pozsony 1841. 2°

טהרת הקדש ח"א Lemberg 1792. 2°

מור א"ח M./m. Frnkfrt. 1714. 2°

מורים Bács 1811/13 2° (2 Ex. ע"א)

טיב גיטי Lemberg 1859. 2°

טיב שמות גיטי Wilna 1873. 8°

יד מלאכי Berlin 1857. 4°

היובלים Bács 1870. 8°

יוחסין Zolkiew 1799. 8°

יוסיפון Lemberg 1846. 8°

יין לבנון Berlin 1775. 2°

ילקוט אליעזר א—ג Pozsony 1864. 8°

ילקוט יש"ר Görz 1854. 8°

ילקוט שמעוני O./m. Frnkfrt. 1709. 2°

י"ם של שלמה ב"ק Jessnitz 1818. 2°

גיטין » » » Prága 1812. 2°

חולין » » » Fürth 1766. 2°

יבמות » » » Altona 1740. 2°

יסוד מורא M./m. Frankfurt 1840. 8°

יסודי התורה Bács 1883. 8°

יערות דבש ח"ב Karlsruhe 1782. 4°

יערת דבש Lemberg 1858. 8°

ירושלים הבנויה Krakó 1880. 8°

ירושלמי Krotoschin 2°

ישועה בישראל M./m. Frnkfrt. 1720. 2°

ישמח ישראל Bács 1865. 8°

הישר לר"ת' חרשים Bács 1811. 2°

הישר לר"ת' מוסר O./m. Frkfrt. 8°

הישר על התורה Lemberg 1816. 8°

כד הקמה Lemberg 1858. 8°

כוזרי Lipce 1853. 8°

» Bács 1797. 4°

X. XIII. XVIII. XX. כוכבי יצחק Bács 1850.

כל בו Fürth 1780. 2°

כלי יקר Amsterdam 1767. 4°

כנפי נשרים Buda 1861. 4°

I.—III. כסף נבחר Prága 1827. 4°

כפתור ופרח Berlin 1851. 4°

I.—VII. כרם חמד Bács 1833—43. 8°

כרמי שומרון M./m. Frnkfrt. 1851. 8°

Brüll, Zur Gesch. u. Literatur der

Samaritaner. M./m. Frnkfrt. 1876.

M./m. Frnkfrt. 1875.

כרתי ופלתי Bács 1819. 2°

כתר תורה Bács 1864. 8°

ל"ב העברי ח"א Bács 1873. 8°

לקוטי צבי Buda 1850. 8°

לקוטי קדמוניות Bács 1860. 8°

Bécs 1829. 8° מאור עינים
 Prága 1809. 4° המאירי על מגלה
 Berlin 1861. 8° מאמר האישות
 Pozsony 1837. 8° מאמר יקו השם
 Wilna 1872. 8° מאמר על ההשגחה
 Bécs 1835. 8° מאמר התגלחת
 I. II. Bécs 1862. 8° המאסף
 Bécs 1810. 8° מבוא אל מקראי קדש
 Boroszló 1870. 8° מבוא הירושלמי
 Prag 1813. 4° מבוא הלשון ארמית
 Breslau 1871. 8° מבוא התלמוד
 Lemberg 1792. 12° מבהר פנינים
 Lipce 1837. 8° df. מגדל עז
 Lublin 1646. 4° מניד משרים
 Bécs 1814. 4° המגיד על נ"א
 Bécs 1819. 4° מגלה שמירין
 Lemberg 1795. 4° מגלה עמוקות
 Bécs 1819. 8° מגלת יהודית
 s. l. s. a. 8° { מגלת תענית
 s. a. { מגלת אנשיכוכס
 Amsterdam 1732. 2° מן אברהם
 » » Dyhernfurt 1702. 2°
 Lemberg »' המדות לארסטוטלוס
 1877. 8°
 Königsberg 1851. 8° 'המדות לר"נה
 Berlin 1784. 8° 'המדות לר"י סטנוב
 Lemberg 1850. 8° מדרש אגדת בראשית
 Wilna 1880. 8° מדרש לקה טוב (פסיקתא זוטרותא)
 Lemberg 1809/11. 2° מדרש רבות עה"ת וזה"מ (עם מ"כ ופירש"י)
 Lemberg 1850. 8° מדרש שוהר טוב (תהלים, שמואל)
 Dyhernfurt 1798. 4° מדרש שמואל
 Varsó 1875. 8° מדרש תרש"א ויושע
 Czernowitz 1860. 4° מדרש תלפיות
 Zolkiew 1808. 8° » תנחומא
 Varsó 1875. 8° » »
 Wilna 1885. 8° Ed. Buber. » »
 Pozsony 1837. 8° מורה המורה
 Lemberg 1851. 4° מורה נבוכי הזמן
 M./m. Frnkfrt. 1838. 8° מורה נבוכים
 Bécs 1849. 8° מזכרת יש"ר
 Fürth 1763. 2° מורה על רש"י עה"ת
 Berlin 1796. 4° מחברת עמנואל

I. II. Bécs 1794. 4° מחזור
 I. II. » » 1828. 2°
 » » s. a. 4°
 Bécs 1807/8 2° מחצית השקל
 Bécs 1819. 8° מחקרי ארץ
 Pozsony 1834. 8° מי מנוחות
 Bécs 1865. 8° מכילתא
 Livorno 1742. 4° 'המכריע
 Berlin 1840. 8° מלא הפנים
 Lipce 1866. 8° מלחמות השם
 Ms. מלחמת חובה
 Bécs 1816. 8° מליצת ישרון
 Budapest 1881. 8° מלך אביון
 Lyck 1864. 8° מלמד התלמידים
 Berlin 1855. 8° 'המנהיג
 Pozsony — 2° 'המנוחה
 Krotoschin 1848. 8° מנורת המאור
 Bécs 1850. 8° מנחה בלולה
 s. l. 1843. 8° מנחת יהודה
 Pozsony 1838. 8° מנחת קנאות
 Königsberg 1835. 8° מסילת ישרים
 Sklow 1797. 4° מסכת אבות
 Sulzbach 1814. 8° { מסכת פורים
 Bécs. s. a. { מליצה לפורים
 Lyck 1859. 8° מסעי ישראל
 Fürth 1745. 2° מעדני י"ט
 Bécs 1887. 8° מערכי לב לברי לב
 Buda 1831. 8° מערכת ההעתקות
 Lemberg 1858. 8° מעשי ה'
 Bécs 1841. 8° מפתח אל מגלת אסתר
 Zolkiew 1855. 4° 'המצות לרמ"בן
 Velenceze 1547. 2° 'המצות הגדול (סמ"ג)
 Pozsony 1846. 8° מצות השם
 Pest 1879. 8° מצל מאש
 Odessa 1865. 8° מצרף לחכמה
 (Deutsch. H.) Budapest מקור חיים
 1877. 8°
 Zolkiew 1837. 4° מקור חיים על הפסח
 Berlin 1846. 8° { מקורי מנהגים
 Müller Prága 1861. { מקורי התפלה
 I.—III. מקראות גדולות Basel 1619. 2°
 hiány. 2° מקראות התורה (רש"י ורמ"בן)
 Pozsony 1847. 8° מראה הלבנון
 Bécs 1834. 8° משה בערב
 Buda 1844. 8° משלי מתורגם בלשון מנור

משמיע ישועה Offenbach 1767 4°

I—VI. משניות Offenbach s. a. 4°

» » Berlin 1717. 8°

משפט אמת Lipce 1870. 8°

משפט לעשוקים Bécs 1882. 8°

משפט לשון המשנה Bécs 1867. 8°

המשתדל Bécs 1847. 8°

המשתדל » » }

בוצר עוללות » » }

הכורם » » }

מתוק מדבש Lemberg 1873. 8°

נודע ביהודה Prága 1776. 2°

נוה שלום Budapest 1877. 4°

נופת צופים Bécs 1863. 8°

נחלת יהודה Krakó 1868. 8°

I. נחלת צבי Pozsony 1881. 8°

נחלת שמעוני Wandsbeck 1727. 2°

נשעי נעמים Budapest 1884. 8°

נעים וזמירות שמואל Triest 1886. 8°

נתיבות עולם London 1839. 3° 2 Ex.

סדר רב עמרם גאון Varsó 1865. 8°

סדר עם שערי תפלה Zolkiew 1773. 8°

סדר שפה ברורה עם העתקה הונגארים Pest 1858. 8°

סדר תפלות ישראל Izrael könyörgései egész évre. Bécs 1851. 8°

סדר הדורות Zolkiew 1808. 2°

סדר טהרות Berlin 1887. 8°

סדר משנה Prága 1826. 2°

סדר עולם רבא וזוטא Prága 1795. 8°

סדר תנאים ואמוראים Prága 1839. 8°

ספרי Bécs 1864. 8°

עברונות Zolkiew 1805. 4°

עט סופר Lyck 1864. 8°

עטרת צבי Zolkiew 1841. 4°

עטרת תפארת Budapest 1875. 8°

עין יעקב Amsterdam 1684. 2°

עמוד השחר Prága s. a. 8°

עקידת יצחק Pozsony 1849. 8°

העקרים Pozsony 1853. 8°

הערוך Basel 1595. 2° def.

ערוך הקצר Prága 1863. 8°

ערך מלך Prága 1852. 4°

עשרה למאה Berlin 1801. 8°

עת לעשות I. II. Lemberg 1872. 8°

Amsterdam 1710. 4° hiány.

ערת שלום ואמת Lipce 1857. 8°

פחד יצחק, א, ג, ט, ע, פ, ק, ש, ת, Lyck 1868/71. 8°

Berlin, 1885/88.

פירוש ס' יצירה Berlin 1885. 8°

פירוש על ירמיה יחזקאל משלי (ש"ד)

Lemberg 1876. 8°

פ"י התורה לרמ"בן Pozsony 1839. 4°

פ"י התורה לרשבם (ed. Berliner) Berlin 1882. 8° 2. p. p.

M/m. Frnkfrt. 2° פני יהושע ח"א

Fürth 1779/80. 2° » » ג"ד

» » » 1766. 2°

Bécs 1876. 8° פנקס פתוח

Bécs 1880. 8° פסיקתא רבתי (מא"ש)

N. Kanizsa 1873. 8° פרחי לשון עבר

Fürth 1769. 2° פרי חדש

Lemberg 1841. 2° פרי מגדים

Deutsch H. (magy.) Pozsony 1865. 8° פרקי אבות

Prága 1784. 4° פרקי רבי אליעזר

Lemberg 1811. 2° צאן קדשים

Pozsony 1840. 4° צהר לבנין

Dyhernfurth 1748. 8° צהר התיבה

Wilna 1806. 8° צוואת ר' נפתלי הכהן

Brünn 1795. אגרת הרמב"ם

Wilna 1820. מאמר התורה והמצות

Basel 1546. 4° צורת הארץ (עברי ורומי)

Bécs 1860. 8° צורת העולם

Krotoschin 1858. 8° ציון לדרש

Bécs 1864. 8° ציון לזכרון עולם

s. l. hiányos. צמח דוד

Pest 1846. 4° צפנת פענח

Konstantin. 1743. 8° קב הישר

Berlin 1877. 8° קבוצת מאמרים

Berlin 1885—1888. 8° קבץ על יד תרמ"ה-תרמ"ה

Bécs 1829. 2° קדושת ישראל, גטין

(Herzfeld.) Braunschweig 1838. 8° קהלת

Pozsony 1887. 8° קול יהודה

Lemberg 1804. 4° קול יעקב על ח"מ

Pest 1868. 4° קול יעקב

Bécs 1878. 8° קונטרס הכללים

Bécs 1878. 4° קונטרס המגיד על נ"א

קונטרס (Dukes) Tübinga
1846. 8°

קונטרס למלאות חסרונות הש"ס
s. a. 8°

Lipese 1844. 8° שני שם ותקוני ועד

Stettin 1867. 8° קונקורדאנציה

Lemberg 1845. 8° קורא הדורות

Bécs 1828. 8° קנאת האמת

Amsterdam 1754. 4° קנות למ"ב

Amsterdam s. a. 4° קצור ציצת נובל צבי

Bécs 1855. 8° קרית מלך רב

Prága 1841. 8° קרן שמואל

Buda 1837. 4° ראבי"ה (השנות על צונין)

Bécs 1804. 2° def. | רב אלפס

Tarnopol 1813. 4° ראש אמה

S.-A.-Ujhely 1889. 8° ראשי התפלות

Brünn 1796. 8° רוח חן

I.—IV. Lemberg 1801/11. 2° רמב"ם

II. » » 1809. 2°

Zolkiew 1806. 4° רקק

M/m. Frnkfrt. 1856. 8° 'הרקמה

(ed. Berliner.) Berlin
1866. 8° רש"י עה"ת

Dyhernfurth 1733. 2° שו"ת אבן השהם

Zolkiew 1803. 2° שו"ת הרא"ש

Fürth 1781. 2° שו"ת רדב"ז

Riva di Trento 1559. 4° ריב"ש

Amsterdam 1784. 4° פאר הדור

s. l. s. a. 2° צבי אשכנזי (חכם צבי)

Dyhernfurth
1786. 2° שאלתות דרב אהאי נאון

Brody 1888. 8° שארית יוסף

Zolkiew 1802. 8° שבט יהודה

Fürth 1753. 4° שבט מוסר

Pozsony 1884. 4° שבט שמעון

Jeruzsálem 1863. 2° שבילי דוד

Zolkiew 1827. 8° שבילי עולם א'

Wilna 1876. 8° שומר אמונים

Straszburg
1777. 2° שיטה מקובצת כתובות

Bécs 1847. 8° שירה לחיים

s. l. 1862. 8° שירי זמרה

Pozsony 1857. 8° שירת משה

Fürth 1861. 16° שלחן טחור

I.—II. Ostrah s. a. 8° ש"ע אר"ה

Fürth 1691. 2° ש"ע חו"מ

Prága 1859. 8° שלשה קמצים

Bécs 1864. 8° שם הגדולים

Bécs } ועד להכמים

Fürth 1764. 2° שני לוחות הברית (ש"לה)

Berlin 1847. 8° שני המאורות

Prága 1808. 4° שנים עשר דרשות לר"ן

Zolkiew 1810. 8° שערי הקדושה

Hamburg 1718. 8° } שערי תורה לרד"ה

Fürth 1762. } שערי זמרה

Hanau 1612. 2° } שפע טל

Prága 1618. } עמודי שש

Berlin 1808. 2° שפת אמת (שרשים)

Prága 1611. 2° שפתי דעת

1618. } שושנת העמקים

» » } עיני משה

» » } דברים נחומים

» » } דברים טובים

» » } משאת משה

Bécs 1815. 4° שפתי חכמים

Lemberg 1806. } שפתי ישינים

Velence 1546. 2° ש' השרשים לרד"ק

Bécs 1858. 8° תבנית הבית

(Manheimi-Zsoltár...) Bécs
1868. 8° תהלים

ed. Schiller-Szi-
nessy, Cambridge 1883. 8° (הספר הראשון)

Pozsony 1852. 8° תולדות יוסף

Lyck 1871. 8° תולדות יצחק לאמפרונטי

Buda 1832. 8° תולדות מרדכי בנעט

Lemberg 1840. 8° תולדות רש"י

Pozsony } תוספתא סדר זרעים

Bécs 1852. 8° תורה

II. III. IV. (Bloch) Buda 1840—
1841. 8° תורה

I.—IV. (Deutsch H.) Budapest
1887—1889. 8° תורה

s. l. 1856. 8° תורה, הכתב והקבלה

Bécs 1828. 8° תורה והפילוסופיה

Bécs 8° תורה מן השמים

Halász N. } תורת האמונה והמוסר

Bécs 1853. 8° תורת ה' תמימה

» » » 1872. 8°

Bécs 1801. 2° תורת הבית הארוך

Bécs 1854. 8° תהכמוני

- תהנות ובקשות s. l. s. a. 8°
 תכונת הרבנים Bécs 1823. 8°
 I.—XII. תלמוד בבלי Bécs 1788/97. 2°
 תלמוד Krotoschin s. a. 2°
 תלמוד ל"ע Bécs 1808. hiány.
 תנא דבי אליהו Zolkiew 1798. 8°
 תנך (יהושע שופטים) hiányzik Bécs
 1792—1809. 8°
 תנ"ך ed. Letteris. Berlin 1856. 8°
 תנ"ך London 1858. 8°
 תפלות ס' Lemberg 1873. 8°
 תפלות Mannheimer Bécs
 1857. 8°
 I.—IV. תפלות הקראים Bécs 1854. 8°
 תקון ל"ש ותקון ליל היר"ר Bécs 1794. 8°
 תקנות קאנגרעס Budapest 4°
 תרומה ס' Velence 1523. 2°
 תרשיש ס' Berlin 1886. 8°
 תרשבי Gorodno 1805. 4°
 תש' באנשי און M./m. Frnkfrt. 1845. 8°
 תש' נאונים קדמונים Berlin 1848. 8°
 תש' הנאונים Lyck 1864. 8°
- Adam M., Handbuch der röm. Alterthümer. I—II. B. Erlangen 1796. 8°
 Allgem. Osterr. Bürg. Gesetzbuch . . Bécs 1853. 8°
 Allighieri Dante, Göttliche Komödie Uebersetzt und erläutert von K. Streckfuss. Mit richtiger Uebersetzung und völlig umgearb. Erklärung neuherausgegeben von Dr. Rud. Pfeleiderer. Lipcse, [1867.] 8°
 Arany J. összes költeményei I—III. Budapest, 1872. 8°
 Arany J., Toldi szerelme. Budapest 1879. 8°
 Auerbach J. Dr., Biblische Erzählungen. Lipcse, 1875. 8°
 August, Prakt. Anleitung z. Uebersetzen aus d. Deutschen ins Lateinische . . . 5. kiad. Berlin, 1840. 8°
 Auszug aus d. Geschichte d. Josephus Flavius über d. Judenkrieg. Hiány. 8°
- Bacher W. Dr., Agada d. Tanaiten. I. k. Strassburg, 1884. 8°
 Bacher W. Dr., Joseph Kimchi. Abulwalid Merwan ibn Ganah Étude d'histoire d'exégèse. Párizs, — 8°
 Bacher W. Dr., Der Prüfstein d. Menachem ben Salomo. Boroszló, — 8°
 Bähr K. Ch. W. Fel. Symbolik des Mosaischen Cultus I—II. B. Heidelberg, 1837. 8°
 Ballagi K, Magyarország és Erdély története. Pest, 1868. 8°
 Ballagi M., A magyar nyelv teljes szótára. I—II. Pest, 1873. 8°
 Ballagi M., Magyar példabeszédek gyűjteménye. Pest, 1855. 8°
 Bánóczy J., Schoppenhauer (Filozófiai Írók Tára. II. Budapest, 1882. 8°
 Bánóczy J., Egy régi magyar szó a philosophiában. Különleny. Budapest, 1878. 8°
 Bánóczy J. Révai M. élete és munkái. Budapest, 1879. 8°
 Bánóczy J. Kisfaludy K. és munkái. I—II. Budapest, 1882/3. 8°
 Becker, Ausführl. deutsche Grammatik. I—II. B. 2. javított kiad. M./m. Frankfurt, 1842—43. 8°
 Becker. Schulgrammatik d. deutschen Sprache 7. Ausg. M./m. Frankfurt 1852. 8°
 Beer B. Dr., Philosophie u. philosophische Schriftsteller d. Juden. Lipcse, 1852. 8°
 Beer B. Dr., Leben Abrahams u. Auffassung d. jüd. Sage.... Lipcse 1859. 8°
 Behagel Otto Dr., Die deutsche Sprache Prága és Lipcse, 1886. 8°
 Bein K., Természettan. Bpest, 1888. 8°
 Belicza J., Magyar nyelvtani kézikönyv. I—IV. Budapest, 1883—84. 8° 4 f. (I. és IV. 2. kiad.)

- Ben Chananja. Wochenschrift f. jüdische Theologie. 1858—60.
- Ben Chananja. Blätter f. isr. ung. Angelegenheiten. Lipcse, 1840. 8°
- Bergel Jos. Dr., Geschichte der ungarischen Juden Kaposvár, 1879. 8°
- Bertheau E., Die Sprüche Salomons. Erklärt.
- Hitzig F. Dr., Der Prediger Salomons. Erklärt. Lipcse, 1867. 8°
- Die Bibel oder die ganze Heil. Schrift d. n. u. a. T. nach der Uebersetzung Dr. M. Luthers. 84. kiad. Halle, 1781. 8°
- Biblia sacra Vulgata Ed. nova Insbruck, 1834. 8°
- Bible Holy. Cambridge. 1882. 8°
- » » Oxford, 1865. 8°
- Bibliothek d. griech. u. röm. Schriftsteller über Juden u. Judenthum. I., II. IV. Lipcse, 1865—67. 8°
- Billrot M., Lateinische Schulgrammatik. 2. kiad. Lipcse, 1858. 8°
- Blau Lajos., A bűnhalmazat elmélete a hébereknél ... Budapest, 1887. 8°
- Bloch M., Ausführl. theoret. prakt Grammatik. d. ung. Sprache. 2. völlig umgearb. Aufl. Pest, 1846. 8°
- Bloch J. S., Studien zur Geschichte d. Sammlung d. althebr. Literatur. Lipcse, 1875. 8°
- Bloch J. S. Dr., Gegen die Anti-Semiten. Eine Streitschrift Bécs, 1882. 8°
- Bloch M. dr., Magyar-német és német-magyar zsebszótár. 1—II. 1843—48. 8.
- Boissier G., Cicero és barátai. Budapest, 1876. 8°
- Börne's Werke I., III—VIII. stb. hiány. 8°
- Böttiger Karl. W. L. Dr., Die Allgem. Gesch. f. Schule u. Haus. XI. jav. kiad. Erlangen, 1849. 8°
- Breuer L. אור תורה ונר מצוה Leitfa-
- den beim Religionsunterrichte d. isr. Jugend. Bécs 1851. 8°
- Brann M. Dr., Zum Ofner Judenmord 1866
- Brokhaus, Kleines Convers. Lexikon. I—II. Lipcse, 1886. 8°
- Brüll A. Dr., Populäre wissenschaftliche Monatsblätter 6—7. évfolyam M./m. Frankfurt 1889.
- Brüll A., David Einhorn u. seine Bedeutung f. d. Judenthum ... M./m. Frankfurt 1882. 8°
- Buckle H. T., Geschichte d. Civilisation in England Deutsch v. A. Ruge I—II. Lipcse, 1868. 8°
- Budde Karl Dr., Die Biblische Urgeschichte Giessen, 1883. 8°
- Büchmann., Geflügelte Worte 10. jav. kiad. Berlin, 1877. 8°
- Bürger Th., Der Talmud u. die Perfectibilität d. Mosaismus v. Standpunkte d. Reform beleuchtet. Pest, 1845. 8°
- Byron, Sämmtl. Werke, herausgegeben v. Dr. Adrian I—II. M./m. Frankfurt 1830. 8.
- Byron, Poems. London, s. a. 8°
- Calver Bibel-Lexikon. Calv és Stuttgart, 1885. 8°
- Campe J., Découverte de l'Amérique nouvelle édit. I—III. Braunschweig, 1797/8. 8°
- Carlyle T., A francia forradalom. I—II. Budapest, 1875. 8°
- Carolus, Kerkápoly, az új pénzügyminiszter. Pest, 1870. 8°
- Cassel D. Dr., Geschichte d. jüdischen Literatur. I. Abth. Berlin, 1872/73. 8°
- Cassel D. Dr. Lehrbuch d. jüd. Geschichte u. Literatur. Lipcse, 1879. 8.
- Cassel D. Dr., Leitfaden f. d. Unterricht in d. jüdd. Geschichte u. Lite-

- ratur. 2. javított kiadás. Berlin, 1869. 8°
- Cassel Selig, Magyarische Alterthümer. Berlin, 1848. 8°
- Ciceronis T. Dialogi tres del Oratore. S.-Patak, 1828. 8°
- Ciceronis Tullii Rhetoricorum
Juxta editionem Jos. Oliveti
Bécs, 1761. 8°
- Ciceros Sämmtliche Werke. I—III., V. Bécs, 1801. 8°
- Csokonay Vitéz M. Nevezetesebb poetai munkái. Bécs, 1816. 8°
- Csukási F. és Schön J., Zsidó hittan a szentírás elbeszélései kapcsán
I—II. könyv . . . Bpest, 1885. 8°
- urtius E., Griechische Geschichte. I. k. Berlin, 1858. 8°
- Curtius E., A görögök története. I—VI. Budapest, 1875. 8°
- Delitzsch Fr., Studien über indogermanisch - semitische Wurzelverwandschaft. Lipcse, 1884. 8°
- Delitzsch Fr. { Zur Geschichte d. jüdischen Poesie. Lipcse, 1836. 8°
Freund W. Dr., Zur Judenfrage in Deutschland. Berlin, 1843.
- Delitzsch Fr., Was Dr. Aug. Rohling beschworen hat und beschwören will. Lipcse, 1883. 8°
- Dessauer Jul., Spruch-Lexikon der Kernsprüche in Talmud und Midraschim. Budapest, 1876. 8°
- Dessauer M., Mos. Mendelssohn. Darstellung seines Lebens u. Wirkens. 3. jav. kiad. Meiningen, 1886. 8°
- Dessauer M., Blüthen u. Knospen der Humanität aus d. Zeit v. Reuchlin bis auf Lessing. Zürich, 1881. 8°
- Dessauer M. Dr., Der Sokrates der Neuzeit und sein Gedankenschatz
Cöthen, 1877. 8°
- Dessauer M., Der Deutsche Plato. Erinnerungsschrift zu Mendelssohn's 150. jähr. Geburtstage. Berlin, 1879. 8°
- Deutsch Heinr., Leitfaden zur gründl. Erlernung d. hebr. Sprache. Pest, 1859. 8°
- Deutsch Henr., Életforrás vagyis Mózesi vallástan . . . III. f. Budapest, 1878. 8°
- Deutsch M. Dr., Mosaisch-Talmudisches Eherecht mit besonderer Rücksicht auf d. bürgerl. Gesetze. Bécs, 1864. 8°
- Dobóczy L., Gazdasági és kertészeti füzetek. I—II. Budapest, 1884. 8°
- Dukes L., Ehrensäulen u. Denksteine zu einem künftigen Pantheon hebr. Dichter u. Dichtungen. Bécs, 1837. 8°
- Dunker M., Geschichte der Alterthümer. I—IV. 2. jav. kiad. Berlin, 1855/57. 8°
- Dupanloup, Le pape et le congrès suivi de la réponse d. Mgr. l'Évêque d'Orléans. Paris, 1860. 8°
- Duschak M. Dr., Geschichte u. Darstellung des jüdischen Cultus. Mannheim, 1866. 8°
- Duschak M. Dr. Das mosaisch-talmudische Eherecht. Bécs, 1864. 8°
- Ebenspanger I., Hazai történelem a népisk. V. oszt. számára. Budapest, 1877. 8°
- Ehrentheil Ad. Dr., ספר החינוך Buch der Weihe. f. d. Barmitzwa. Bécs, 1862. 8°
- Ellendt Fr., Dr. Latineische Schulgrammatik. 2. jav. Bécs, s. a. 8°
- Elkan M., Leitfaden beim Unterricht in d. Gesch. d. Israeliten v. d. frühesten Zeiten bis auf unsere

- Tage 2. jav. kiad. Lipcse, 1850. 8°
- Első magyar zsidó naptár és évkönyv 1848-ik szökő évre. I. évfolyam. Pest, 1848. 8°
- Elwert C. G., Deutsch-hebr. Wörterbuch. I—II. Abth. Reitlingen, 1822. 8°
- Emléklap, Veszprém. 1877. 8°
- Engel Jos., Immerwährender Kalender für alle Nationen. 2. jav. kiad. Bécs, 1868. 4°
- Eötvös Jos. Freiherr v., Die Emancipatin d. Juden, aus d. Ungarischen Deutsch v. H. Klein. Pest, 1841. 8°
- Eötvös Jós., Gondolatok. Budapest, 1874. 8°
- Erdélyi Ferencz., Hosiah Israel (Izrael üdve.) Levelezés Jonathan és Joheb testvérek között. Budapest, 1884. 8°
- Erényi M., Gyakorlati tanfolyam a német nyelv . . . megtanulására. 4. kiadás. Budapest, 1883. 8°
- Erényi M., A pápai polg. leányiskola 1881/2. Pápa, 1882. 8°
- Értesítője a pozsonyi kir. főgymn. 1878/9. Pozsony, 1879. 8°
- Euphémie ou le principe de la religion. Drame. se. 8°
- Erckmann-Chatrrian., Die Blokade v. Pfalzburg. Lipcse 1868. 8°
- Ewald H., Die Alterthümer d. Volkes Israel. 2. kiad. Göttinga, 1854. 8°
- Ewald H., Allgemeines über die hebr. Dichtung und über die Psalmen. 2. kiad. Göttinga, 1861. 8°
- Ewald H., Die Psalmen und die Klagelieder 3. kiad. Göttinga, 1866.
- Ewald H. Ausführliches Lehrbuch d. hebr. Sprache des a. Bundes 6. kiad. Lipcse, 1855. 8°
- Ewald H., Geschichte d. Volkes Israel 2., 3., 4. 2. kiad. Göttinga, 1853/54. 8°
- Ewald H., Die Propheten d. a. B. I., II. III. 2. kiad. Göttinga, 1867/68. 8°
- Ewald H. / Die Salomonischen Schriften. erklärt. II. Th. 2. kiad. Göttinga, 1867. 8°
- Das Buch Ijob 2. kiad. Göttinga, 1854.
- Ewald H., Einleitung in die Geschichte des Volkes Israel. 2. kiadás Göttinga, 1851. 8°
- Ewald H., Die Lehre v. Worte Gottes. I. B. Lipcse, 1871. 8°
- Ewald H., Die Ausgänge d. Volkes Israel. 2. kiad. Göttinga, 1868. 8°
- Ewald H. Geschichte Christus u. seiner Zeit. 2. kiad. Göttinga, 1857. 8°
- Ewald H., Geschichte Ezra's und der Heilig. Herrschaft in Israel bis Christus. 3. kiad. Göttinga, 1864. 8°
- Faludi (Fuchs) I. Számvetési gyakorlókönyv. I—III. Budapest, 1884. 8°
- Faludi (Fuchs) I. — Szép J. Magyar A B C és olvasókönyv a népiskol. I. oszt. számára. 2. kiad. Budapest, 1882. 8°
- Ugyanaz, 2. kiad. 1884.
- Faludi (Fuchs) T. — Szép J. Magyar olvasókönyv a népisk. II. oszt. számára. 2. kiad. Budapest, 1884. 8°
- Faludi (Fuchs) T. — Szép J. Magyar olvasókönyv a népisk. III. oszt. számára. 2. kiad. Budapest, 1884. 8°
- Faludi (Fuchs) I. — Szép J. Német A B C és olvasókönyv a népisk. II. oszt. számára. 3. kiad. Budapest, 1883.
- Faludi (Fuchs) T. — Szép J. Német A B C és olvasókönyv a népisk. III. oszt. számára. 5. kiad. Budapest, 1885.
- Farkas E., Házi titoknok. 6. kiad. Budapest, 1856. 8°
- Faselins Aug., Der attische Kalender in d. Zeit v. 584. v. bis 312. n. Chr. 2. kiad. Weimar 1866. 8°

- Fassel Hirsch B. צדק ומשפט Tugend u. Rechtslehre 2. péld. Bécs, 1848. 8°
- Fassel Hirsch B. משפטי אל das Mo-saisch-Rabbinische Civilrecht I—II. Bécs, 1852/54. 8°
- Feilchenfeld F. Dr., Anleitung z. jüd. Religionsunterricht. Boroszló, 881. 8°
- Feitel M. Dr., Reminiszenzen aus meinem Umgange mit Leopold Löw. Budapest, 1885. 8°
- Felsmann N., Deutsches Lesebuch. II. Th. 5. durchgesehene Aufl. Budapest, 1882. 8°
- Felsmann N., Német olvasókönyv I. 9. kiad. Budapest, 1884. 8°
- Felsmann N., Német olvasókönyv. III. Budapest, 1883. 8°
- Fénelon, Les aventures de Télémaque, avec des notes grammaticales et un vocabulaire par dr. Ed. Hoche. X. édit. Lipcse, s. a. 8°
- Fésős A., Közönséges egyházi beszédek. Debreczen, 1864. 8°
- Feuchtersleben E. Freih. v., Zur Diätetik der Seele 18. kiad. Bécs, 1837. 12°
- Finali Sigm. Dr., Ueber die wahre Bedeutung des Aussatzes in d. Bibel. Sendschreiben an H. L. Löw in Szegedin. Szeged, 1866. 8°
- Firdusi, Heldensagen. In Deutscher Nachbildung . . . v. A. Frh. v. Schak. 2. jav. kiad. Berlin, 1865. 8°
- Fischer N. A zsidók története. Biblia utáni korszakainak rövid vázlata . . . Budapest, 1879. 8°
- Folyóirat, képes, 1887. I. Budapest,
- Formstecher S., Dr. תורת משה Mosaische Religionslehre . . . Giessen, 1860. 8°
- Fortlage C. Dr. Acht psychologische Vorträge. Jena, 1869. 8°
- Frankl Aug. L. Nach Jerusalem. I—II. Lipcse, 1858. 8°
- Frankl P. F., Studien über die Septuaginta u. Peschito zu Jeremia. Boroszló, 1873. 8°
- Frankl P. F., Karäische Studien . . . Krotoschin, 8°
- Frankl P. F., Fest- u. Gelegenheitspredigten. Berlin, 1888. 8°
- Frankl-Grün Dr., Die Ethik des Juda Halevi. Bilin, [1845.] 8°
- Frankel Z., Entwurf einer Geschichte der Literatur der nachtalmudischen Responsen. Boroszló, 1865. 8°
- Frankel Z., Der gerichtliche Beweis nach mosaisch-talmudischem Rechte. Berlin, 1846. 8°
- Frankl Z., Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums 5. évfolyam Leipzig - Krotoschin, 1856/58. 84. 8°
- Frankel Z., Zeitschrift f. d. religiösen Interessen d. Judenthums. I., II., III. Dresda, 1844. 8°
- Friedländer D., סוד העבור Sod Haibur. Grundlage u. Feststellung d. Zeitberechnung . . . v. 1861. תרכ"א bis incl. 1830. = תרי"ן Budapest, 1880. 8°
- Friedländer M., Fünf Wochen in Brody unter jüd.-russischen Emigranten . . . 2. kiad. Bécs, 1882. 8°
- Friedländer M., H. Geschichtsbilder aus der Zeit der Tanaiten u. Amoräer. Brünn, 1879. 8°
- Friedmann Fr. Traug., Gradus ad Parnassum latinum edit. IV. Lipcse, 1842. 8°
- Frühwald N., Handbuch d. österr. Strafgesetzes. 2. lenyomat. Bécs, 1852. 8°
- Fuchs J. — Szép J. Magyar olvasókönyv a népisk. II. oszt. számára. Budapest, 1881. 8°
- Fuchs J. — Szép J. Magyar olvasókönyv a népisk. IV. oszt. számára. Budapest, 1883. 8°
- Fuchs J. — Szép J. Német olvasó-

- könyv a népisk. III. oszt. számára. 2. kiad. Budapest, 1882. 8°
- Fürst Jul. Dr., Lehrbuch d. aramäischen Idiome. Lipcse, 1835. 8°
- Fürst Jul. Dr., Geschichte d. Karäerthums 4 köt. Lipcse, 1862/69.
- Galletti Joh. G., Aug. Allgem. Weltkunde . . . Pesth, 1840. 4°
- Geiger Ab., Das Judenthum u. seine Geschichte bis zur Zerstörung d. 2. Tempels. I., II., III. rész. Boroszló, 1865.
- Geiger Ab., Nachgelassene Schriften. I—V. k. Berlin, 1875—78. 8°
- Geiger Ab., Plan zu einem neuen Gebetbuche nebst Begründungen. Boroszló, 1870. 8°
- Geller M., Talmud-Schatz אוצר התלמוד Fragmente aus d. babilonischen Talmud . . . Budapest, 1880. 8°
- Gellert C. F., Fabeln u. Erzählungen I—II. Th. Lipcse, 1757/58. 8°
- Genlis Mme., Théâtre d'éducation. T. II. Paris, 1813. 8°
- Gesenius, Lehrgebäude d. hebr. Sprache. Leipzig, 1817. 8°
- Gesenius, Hebräische Grammatik. 12. jav. kiad. Lipcse, 1839. 8°
- Goldberger R., A zsidó nép és irodalomtörténete a babyloni fogságtól kezdve mai napig. II. javit. és bővített kiad. 2. p. Budapest, 1883. 8°
- Goldschmidt S. A. M. Dr., Festrede bei der . . . Gedächtnissfeier. M. Mendelssohn's . . . 2. p. Lipcse, 1861. 8°
- Göring Hugo, Lessings Leben. Supplement zu d. Werken d. Dichters. Stuttgart, s. a. 8°
- Göthe, Berlichingeni Gottfried. Budapest, 1886. 8°
- Göthe, Lyrai költeményei. I. Budapest, 1875. 8°
- Göthe Werke 2—9., 11., 13., 17. Bécs, 1816/18. 8°
- Göthe, Aus meinem Leben. I—II. Th. Stuttgart, 1823. 8°
- Grätz H., Geschichte der Juden. 1—11. Berlin, 1853/76. 8°
- Grätz H., Geschichte d. Israeliten. I—IV. Lipcse, 1875/76. 8°
- Grätz H., Kritischer Commentar zu den Psalmen. I—II. B. Boroszló, 1882/83. 8°
- Grieb Chr. Fr., Dictionary of the English und German languages. Eight stereotyped Edition . . . Stuttgart, 1880. 8°
- Gruner S., Versuch einer wissenschaftl. Begründung f. d. wichtigsten Hauptpunkte d. Erziehungslehre. Jena, s. a. 8°
- Grünebaum E. Dr., Die Sittenlehre des Judenthums anderen Bekenntnissen gegenüber. 2. jav. kiadás Strassburg, 1878. 8°
- Güdemann M. Dr., Geschichte des Erziehungswesens u. d. Cultur der Juden in Italien während d. Mittelalters. Nebst bisher ungedruckten Beilagen. Bécs, 1884. 8°
- Güdemann M. Dr., Geschichte des Erziehungswesens u. d. Cultur der Juden in Frankreich u. Deutschland (X—XIV. Jahrhundert.) kézirati mellékletekkel. Bécs, 1880. 8°
- Gyöngyössy S., Magy. prot. egyházi szónoklatok. I—II. Miskolcz, 1874/5. 8°
- Gyulay P., Vörösmarty életrajza. Budapest, 1879. 8°
- Halász J. dr., Svéd-lapp nyelv. I—III. Ugorfüzetek 7., 9. Külön leny. Budapest, 1885. 8°
- Halász N., תורת האמונה והמוסר Zsidó hit- és erkölcsstan. I—II. r. Budapest, 1889. 8°
- Hamburger I. Dr., Geist der Hagada.... Buchst A. Lipcse 1857. 8°

- Hammerschlag D. R., Haus u. Kloster. M./m. Frankfurt 1875. 8°
- Hegel G. W., Werke. 10—12., 17. B. Berlin, 1835/40. 8°
- Heigelin D., Allgem. Fremdwörter-Handbuch. Tübinga 1819. 8°
- Heine L., Der Salon 4. B. s. 1. . .
- Hengstenberg E. W., Die wichtigsten und schwierigsten Abschnitte d. Pentateuchs. I. k. Berlin, 1842. 8°
- Herbert Joh. Fr., Allgem. pract. Philosophie. Göttinga, 1808. 8°
- Herder J. G., Ideen zur Geschichte der Menschheit. I—III. Lipcse, 1869. 8°
- Herxheimer, Sabb. u. Fest-Predigten. Lipcse, 1857. 8°
- Herzberg W., Der freie Wille. Novelle. Lipcse, 1875. 8°
- Herzfeld M., Testament d. Rabbi Moses Sofer . . . aus d. Hebr. übers. Bécs, 1879. 8°
- Herzfeld L. Dr., Predigten. 2. jav. kiad. Lipcse, 1863. 8°
- Herzfeld L. Dr., Metrologische Voruntersuchungen zu einer Gesch. d . . . ebr . . . altjüdischen Handels. 2. kiad. Lipcse, 1865. 8°
- Herzfeld L. Dr., Geschichte des Volkes Israel v. d. Zerstörung d. 1. Tempels bis zur Einsetzung d. Mackabäers Schimon z. h. Priester u. Fürsten. Lipcse, 1870. 8°
- Herzberg W., Jüdische Familienpapiere. 2. kiad. Hamburg, 1873. 8°
- Hildesheimer Isr. Dr., Offener Brief a. d. Redacteur d. Monatsschrift. B. Ch . . . Bécs, 1858. 8°
- Hildesheimer H. Dr., Beiträge zur Geographie Palästinas . . . Berlin, s. a. 8°
- Hirsch S. R., Jeschurun. 7. vol. 1855/1865.
- Hirschfeld H. D. Dr., מדות ודרישות הלכה Halachische Exegese. Berlin, 1840. 8°
- Hirschler J. Dr., Megemlékezés Graefe Albrechtról. Pest, 1870. 8°
- Hirsch S. R., דורות Jisroels Pflichten in der Zerstreuung. Altona, 1837. 8°
- Ben Usiel, אנרת צפון 19 Briefe über Judenthum. Altona, 1836.
- Hitzig F., Der Prophet Ezechiel. Erklärt. Lipcse, 1847. 8°
- Hitzig F., Die Psalmen historisch- und kritischer Commentar nebst Uebersetzung. I—II. köt. Heidelberg, 1835/36. 8°
- Hitzig F., Die Sprüche Salomons. Heidelberg, 1840. 8°
- Hitzig F. Der Prediger. Heidelberg, 1840. 8°
- Hochmuth, Beszéd, melyet a veszprémi izr. templomban bevezetett orgona felavatása alkalmával mondott . . . 5. péld. Budapest, 1886. 8°
- » Der Talmud. 3. pd. Wien, 1885. 8°
- » Istenismeret és Istentisztelet a biblia s később iratokon alapuló.... Budapest, 1881. 8°
- » Löw als Theologe, Historiker u. Publicist. Lipcse, 1871 8°
- » Die jüdische Schule in Ungarn wie sie ist, und wie sie sein soll. Miskolcz, 1851. 8°
- » Leichenrede gehalten am Sarge der am 28. Febr. 1870. bestatteten Frau Th. Schwartz, geb. Goldschmied . . . N.-Kanizsa, 1870. 8°
- » Rövid történelmi vázlat a veszprémi Chewra-Kadisa alakulása s fejlődéséről. Ezen egyesület évszázados jubileumának ünnepélye alkalmára . . . Veszprém, 1881. 4°
- Hoffmann D. Dr., Der Schulchan Aruch u. die Rabbinen über das Verhältniss der Juden zu Andersgläubigen. Berlin, 1885. 8°

- Hoffmann M., A semiták és antisemiták . . . N.-Kanizsa, 1883. 8°
- Holdhaim S. Dr., Gemischte Ehen zwischen Juden u. Christen. Berlin, 1850. 8°
- Homer } Ilias I. Stuttgart, 1872. 8°
» } Odyssee. Lipcse, 1828. 8°
- Honigmann., Berl Grenadier. s. l. 8°
- Horaz Poemata Braunschweig, 1668. 8°
- Horaz, Satyren übers. v. Wieland. I—III. Bécs, 1801. 8°
- Horaz, Oden und Satiren. Uebersetzt v. Dr. Ernesti. I—III. Stuttgart, 1841. 8°
- Horwitz A., Lebenssymptome. Gedichte. Berlin, 1842. 8°
- Jacobs A., Elementarbuch der griechischen Sprache I. Th. 10. jav. kiad. Jena, 1827. 8°
- Jahn Joh., Einleitung in die Göttlichen Bücher d. Alten Bundes. I. Th. I Abth. II. 2—4. 2. átdolg. kiad. Bécs, 1802—03. 8°
- Jahrbuch u. Kalender f. Israelit. Busch-Wertheimer. 1844—1868. 8 B. 844 hiány. Bécs, 8°
- Jahresberichte d. Breslauer Seminars 1871—, 1876—, 1880—, 1888.
- Jahrbuch f. Geschichte der Juden und d. Judenthums. III—IV. Lipcse, 1863. 8°
- Jausz G., Deutsches Lesebuch f. Volks- u. Bürgerschulen in Ungarn. I. Th. Prága, 1874. 8°
- Jarzewsky A. D., Die Geschichte d. Juden in Erfurt. Erfurt, 1868. 8°
- Jeiteles Isr., Die Kultusgemeinde in Wien . . . Bécs, 1873. 8°
- Jelentés a magy. tud. akad. munkálódásáról 1877/78. Budapest, 1878. 8°
- Jellinek A. Dr., der Jüdische Stamm. Bécs, 1882. 8°
» » » Rede zur Feier d. 50 jähr. Jubiläums d. isr. Tempels in der inneren Stadt. Bécs, 1876. 8°
- Jellinek A. Dr., Predigten 3 Rész. Bécs, 1866. 8°
- Jellinek A. Dr., Reden bei verschiedenen Gelegenheiten. Bécs 1874. 8°
- Jellinek A. Dr., Schir-Ha-Schirim. Predigt gehalten am April, 1861. 8°
- Imakönyv szombat és ünnepnapi istentiszteletre a pesti izr. hitközség ifjúsági templomban. Összeállították a hitközség hittanárai. Budapest, 1886. 8°
- Joël M. Dr., Blicke in die Religionsgeschichte . . . Boroszló, 1880. 8°
- Joël M., Lewi b. Gerson . . . als Religionsphilosoph . . . Boroszló, 1862. 8°
- Joël M., Spinozas theologisch-politischer Traktat auf seine Quellen geführt. Boroszló, 1870. 8°
- Joël M., Zum »Schutz gegen Trutz.« Zur Orientirung in d. Cultusfrage. Boroszló, 1869. 8°
- Joël M. Festpredigten. Boroszló, 1867. 8°
- Johlnson, אלוהי יוסף Unterricht in der Mosaischen Religion. 3. kiad. Bécs, 1857. 8°
- R. Joseph ha Cohen, Emek Habacha deutsch v. Wiener. Lipcse, 1858. 8°
- Josephus Flavius, Jüdische Alterthümer übersetzt v. Dr. Fr. Kaulen. 2. kiad. Köln 8°
- Josephus Flavius Geschichte d. jüd. Krieges. I—II. Th. Stuttgart és Lipcse, 1836. 8°
- Josephus Flavius, Historien u. Bücher v. alten jüdischen Geschichten . . . M./m. Frankfurt, 1711. 2° hiány.
- Jost M. Dr., Geschichte d. Judenthums v. seiner Secten. I—III. Lipcse, 1857—59. 8°
- Jost M. Dr., Geschichte d. Israeliten seit d. Zeit der Maccabäer bis auf unsere Tage. I—IX. Rész. Berlin, 1820/28. 8°

- Israelit. Sabbath, u. Festgesänge. Pest, 1852. 8°
- Die Juden, Eine Vertheidigungsschrift . . . Lipcse, 1853. 8°
- Die Juden in Oesterreich. I—III. Lipcse, 1842. 8°
- Justin, Historiae philosophicae s. l. s. a. 8°
- Izraelita Közlöny. Hitfelekezeti érdeklő hetilap. Pest, 1869/80. 4°
- Kálazdy Joh. N. Dr., Reform f. d. gebildetern Theil der Israeliten dem Zeitgeiste d. neunzehnten Jahrhunderts angemessen. Bécs, 1848. 8°
- Kant Im., Metaph. Anfangsgründe der Rechtslehre. 2. kiad. Königsberg, 1798. 8°
- Karpeles El., Grabreden für alle Wochenabschnitte d. Jahres. Boroszló, 1870. 8°
- Kayserling M. Dr., Bibliothek jüd. Kanzelredner. I—II. Jahrg. Berlin, 1870—72. 8°
- Kayserling M. Dr., Geschichte der Juden in Portugal. Lipcse, 1867. 8°
- Keleti (Knöpfler) Sándor ראשי התפלות Több héber imák a' héber szó áttelneben levő magyar fordítással. S.-A.-Ujhely, 1889. 8°
- Kerékgyártó A. dr., A művelődés fejlődése Magyarországon. I. Budapest, 1880. 8°
- Klein Gyula, A babyloni Talmud első könyve. Az áldásmondatokról. Fordította és magyarázta . . . Budapest, 1882. 8°
- Klein M. dr., A tévelygők utmutatója. Irta M. b. Maimun. Fordította s magyarázó és irodalmi jegyzetekkel ellátta . . . I. k. I—IV. f. II. k. I. 11. Pápa, 1878—1887.°
- Klein Sal., Hittan izr. néptanodák számára. Dr. J. H. Jakobson német szövege után fordította . . . Veszprém, 1862. 8°
- Kley I. Blätter der Erinnerung. Hamburg, 1844. 8°
- Kley I., Predigten. Hamburg. 1827. 8°
- Klobuschitzky N., Die vornehmsten Wahrheiten der natürlichen Religion. II—IV. k. Pest, 1829. 8°
- Knorr B., Prakt. Grammatik. d. engl. Sprache. Lipcse, 1840. 8°
- Koenig R., Deutsche Literaturgeschichte. Bielefeld és Lipcse, 1879. 8°
- Kohlrausch Fr., Chronologischer Abriss der Weltgeschichte . . . Lipcse, 1841. 4°
- Könyvszemle. Magyar II. 3—4. 2. f. Budapest, 1877. 8°
- Környei J. — Boross G. dr., A magyar nemzeti irodalomtörténet vázlata. Budapest, 1888. 8°
- Kohn Alb., Die Notablen-Versammlung d. Israeliten Böhmens in Prag. Bécs, 1852. 8°
- Kohn Sal., ספורי קודש Első oktatás a bibliai történetben . . . 17. javít, kiad. 2. p. p. Pest, 1868. 8°
- Kohn Sal., Bibliai történet. II. javított kiad. Pest, 1872. 8°
- Kohn Sal., Vallástan az izr. ifjúság számára. (אמנת בני ישראל) Pest 1862. 8°
- Kohn Sám. dr., A zsidók története Magyarországon a legrégibb időtől a mohácsi vészig. Budapest, 1884. 8°
- Kohn Sám. dr., Zsinagógai szónoklatok. Budapest, 1875. 8°
- Kohut Alex., Über die jüdische Angelogie u. Dämonologie in ihrer Abhängigkeit v. Parsismus des Jacob Taus. Lipcse, 1871. 8°
- Kohut Sándor, A zsidók története a biblia befejezésétől a jelenkorig. Nagy-Váradi. 1881. 8°
- Kohut Sándor, Gedächtniss-Rede zu Ehren d. verewigten: Sal. Jehuda Rapoport weil. Oberrab. zu Prag. u.

- Dr. W. A. Meisel weil. Oberrabb. zu Pest . . . Pest, 1868. 8°
- Kopp Jos. Dr., Zur Judenfrage nach den Akten des Prozesses Rohling—Bloch. Lipcse, 1886. 8°
- Krajcsovich Coloman, von, Der Antisemitismus in Ungarn. Budapest, 1884. 8°
- Kreussler, Kurzgefasstes Latein-Deutsches und Deutsch Lateinisches Wörterbuch. Lipcse, 1841. 8°
- Krizsán J., Egyházi beszéd. Veszprém, 1869. 8°
- Krug. W. T., System d. theoretischen Philosophie I—II. k. Bécs, 1818. 8°
- Krug W. F., System d. prakt. Philosophie. I—III. Bécs, 1818. 8°
- Krug W. T., Fundamental-philosophie Bécs, 1818. 8°
- Kuttner S., Első oktatás a világtörténetben. 5. kiad. Budapest, 1879. 8°
- Kuttner S., Első oktatás a földrajzban. 27. kiad. Budapest, 1883. 8°
- Kuttner S., Első oktatás a földrajzban. 29. kiad. Budapest, 1884. 8°
- Kuttner S., Első oktatás a természetrajzban. 6. kiad. Budapest, 1883. 8°
- Kuttner S., Első oktatás a magyarok történetében. 15. kiad. 1884. 8°
- Kuttner S., Kis általános földirat. 21. kiad. Budapest, 1884. 8°
- Kuttner S., Kis világtörténet 6. kiad. Budapest, 1883. 8°
- Kuttner S., Magyarország története. 7. kiad. Budapest, 1883. 8°
- Landesgesetzsammlung F. d. J. 1868. Buda, 1868. 8°
- Gesetzartikel d. ung. Reichstages 1865/67. Pest, 1869. 8.
- Lange H., A philosophia története. Budapest, 1884. 8°
- Langfelder D., Die Symbolik d. Juden. Kolozsvár, 1876. 8°
- Lazarus M. Dr., Treu und Frei. Gesammelte Reden u. Vorträge über Juden u. Judenthum. Lipcse. 1887. 8°
- Lecky W. E., Geschichte des Ursprungs u. Einflusses der Aufklärung in Europa. Deutsch v. Dr. H. Jolowitz. I—II. B. Lipcse, 1868. 8°
- Lenau's Sämmtliche Werke; mit Biographie, Einleitung u. erklärenden Anmerkungen Lipcse, s. a. 8°
- Leon de Modena Die jüdischen Wiren in Ungarn I. Rész. Lipcse, Pest, 1868.
- Lessing, Gesammelte Werke. I—III., V—X. Lipcse, 1841. 8°
- Lettres Juives ou correspondances Philosophiques, Historiques et Critique entre un juif voyageur à Paris, et ses correspondans en divers endroits. T. I—II. s. l. s. a. 8°
- Lettres juives. I. Haag, 1742. 8°
- Leusden Joh., Philologus Hebraeo-Mixtus. Edit. III. Leyden, 1699. 4°
- Levi Jos., Parabeln, Legenden u. Gedanken aus Talmud und Midrasch, gesammelt u. geordnet v . . . aus d. Urtexte ins Deutsche übertragen v. Ludw. Seligmann. Lipcse, 1863. 8°
- Lévy J., Récits Bibliques Paris, 1874. 8°
- Lewes G. H., A philosophia története. I—III. 3. k. Budapest, 1876—78. 8°
- Livii T. p. Historiarum. Libri I. II. editionem. Debreczen, 1798. 8°
- Lippe Ch. D., אֵתָה הַמּוֹכִיר Bibliographisches Lexicon d. gesammten jüd. Literatur d. Gegenwart u. Adress-Anzeiger. Bécs, 1879/81. 8°
- Lippert Jul., Die Kulturgeschichte in einzelnen Hauptstücken. I—III. Abth. Lipcse és Prága, 1885/86. 8°
- Lőw Imm. és Kulinyi, A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig. Szeged, 1885. 8°

- Lőw Imm., Leop. Lőws gesammelte Schriften. I. B. Szeged, 1889. 8°
- Lőw Leop., Graphische Requisiten u. Erzeugnisse bei d. Juden I—II. Lief. Lipcse, 1878. 8°
- Lőw Leop., Der jüdische Kongress in Ungarn. Pest, 1871.
- Lőw Leop., Végtisztessége. Szeged, 1876. 8°
- Lőw Leop., Jüdische Dogmen. Offenes Sendschreiben an d. H. dr. Ig. Hirschler Eigenthümer des Izraelita Közlöny. Pest, 1871. 8°
- Lőw Leop., המפתח Praktische Einleitung in d. h. Schrift u. Gesch. d. Schriftauslegung. N.-Kanizsa, 1855. 8°
- Lőw Leop., Das neueste Stadium d. ung. jüd. Organisationsfrage. Pest, 1871. 8°
- Lőw Leop., Történelem és vallástudomány, értekezések. Szeged, 1861., 8°
- Lőw Leop., Zsinagógai beszédek. Szeged, 1870. 8°
- Lőw T., Ujkori államélet. Szeged, 1862. 12°
- Lőwy Jos., Zur Emanzipation d. Juden in Spanien Nagy-Kanizsa, 1869. 8°
- Lorm Hieron., Natur u. Geist. Wien, és Teschen, 1884. 8°
- Luzzatto S. D., Grammatik d. bibl. Chaldäischen Sprache u. des Idioms d. Talm. Babli. Aus dem Italienischen deutsch v. M. S. Krüger. Boroszló, 1873. 8°
- Luzzatto S. D., Israelitische Moraltheologie. Deutsch v. Dr. L. E. Igel. Uj kiad. Boroszló, 1870. 8°
- Macaulay, Anglia története. I—VI. 6. kk. Budapest, 1875. 8°
- Machath. Französische Sprachlehre. 27. kiad. Bécs, 1855. 8°
- Machiavel's Unterhaltungen über die erste Dekade d. römischen Geschichte des T. Livius . . . Danzig, 1776. 8°
- Magyar nyelv rendszere. Közzé bocsátja a magyar tudós társaság. 2. kiad. Budapest, 1847. 9°
- Magyar Izraelita 1863. Budapest, 1863 4°
- Magyar-Zsidó Szemle. Szerkeszt. Bacher és Bánóczi. Bpest, 1885/89. 8°
- Mahler Ed., Biblische Chronologie und Zeitrechnung d. Hebräer. Bécs, 1837. 8°
- Mailáth Joh. Graf, Geschichte d. Marren. I—V. Bécs, 1828/31. 8°
- Mannheimer M., Das Gebetbuch und d. Religionsunterricht. Darmstadt, 1881. 8°
- Mannheimer J. N., Gottesdienstliche Vorträge 1. k. (1—2 füz.) Bécs, 1835. 8°
- Mányoki T. Ohajtandó-e, hogy a prot. tanintézetek az államnak átadattanak? Veszprém, 1874. 8°
- Marcoll Th., Lehrbuch d. Institutionen des römischen Rechtes. 9. neu durchgesehene Aufl. Lipcse, 1869. 8°
- Marmontel, Belizar. Lipcse. 1791. 8°
- Márton J., Német-magyar-deák lexicon. I—II. 2. kk. Bécs, 1823. 8°
- Meier, Kalidasah Sakundala. Ein indisches Schauspiel, aus dem Sanscrit metrisch übersetzt. Hildburghausen, 1870. 8°
- Meisel W. A Dr., זכות אבות Homilien. Stettin, 1855. 8°
- Meisel W. A., Memorandum. Pest, 1863. 8°
- Meisel W. A. הנאים Die Bedingungen d. Bundes. Antritts-Rede gehalten im Cultustempel zu Pest . . . am 13. Aug. 1859. . . . Pest, 1859. 8°
- Mendelssohn's Sämmtliche Werke in Einem B. Bécs, 1838. 8°
- Menorath Hammaor. Deutsch über-

- setzt v. R. I. Fürstenthal. Kroto-
schin 1848. 8°
- Michaelis Joh D. Mosaisches Recht.
I—III. k. Biehl, 1777. 8°
- Mirabaud System d. Natur. I—II. k.
Frankfurt, Lipcse, 1783. 8°
- Die Mönche in Niederland u. Kaiser
Josef d. II. Ein historisches Trauer-
spiel. Brüssel, Luxemburg, 1791. 8°
- Mommsen Th., Römische Geschichte.
I—IV. Berlin, 1856/57. 8°
- Das Moralesgesetz d. Judenthums. 2. p.
Bécs, 1862. 8°
- Müller M., Felolvasások a nyelvtu-
dományokról. Budapest, 1878. 8°
- Münz L., Dr. Religiöse Zeitfragen.
Berlin, 1887. 8°
- Munk S., Palestina. Kurze Geschichte
seiner hebr. u. jüdischen Bewohner
I. k. Lipcse, 1871. 8°
- Nagy S. dr., Szombatos codexek
3. péld. Budapest, 1884. 8°
- Natonek Jos., Rabbi Mosche Sofer sel.
Andenkens und der Maginr Ben
Chananja. Prága, 1865. 8°
- Nemzeti gyűlés, magyar Pesten 1848-
ban. I—II. Pest, 1866. 8°
- Neubauer Ad., Aus der Petersburger
Bibliothek. Beiträge u. Documente
z. Gesch. d. Karäerthums. Lipcse,
1866. 8°
- Neumann S. H., A magyarok története.
Pest, 1863. 8°
- Neumann P., Lehrbuch d. Physik.
I. k. Bécs, 1830. 8°
- Die Neuzeit (Herausgegeben v. Szántó)
Jahrg. 1863. 64—66—87. (25 k.)
Bécs, 1863/887. 4°
- Nieto D., Beleuchtung der Dogmen-
theorie Leop. Löw's, offenes Send-
schreiben an H. L. Aigner . . . Lip-
cse, 1871. 8°
- Nisard D., A franczia irodalom törté-
nete. I—IV. 4. kk. Budapest,
1878/80. 8°
- Nyelvőr. Magyar, 1872. I. 6—8. 1873.
II. 1. 3. f. 8°
- Offenbarung., Kabbala., Magnetismus u.
Spiritismus. Budapest, 1880. 8°
- Ormádi B. ujjabb költeményei. Pest,
1866. 8°
- Örök emlékére azon . . . gyászünne-
pélynek . . . melyet . . . Békés
Szt.-András . . . közönsége . . .
Lehóczky I . . . kezdeményezése
folytán . . . Deák F . . . emlé-
kére rendezett. Budapest, 1876. 8°
- Papi dolgozatok, különféle viszonyok-
ra. IV. Kecskemét, 1853. 8°
- Perl M., Tétélek az összes jog- és ál-
lamtudományokból. Pest, 1871. 8°
- Petőfi S. összes költeményei. Budapest,
1879. Kis 2°
- Philippson L., Biographische Skizzen.
I—II. f. Lipcse, 1864. 8°
- Philippson L., An den Strömen durch
drei Jahrtausende. I—II. Lipcse,
1872/73. 8°
- Philippson L., Die isr. Religionslehre.
I., II., III. rész. Lipcse, 1861. 8°
- Philippson L., Weltbewegende Fragen.
I. k. Lipcse, 1868. 8°
- Philo, Philantropie d. Gesetzes. Ueber-
setzt v. Dr. M. Friedländer. Bécs,
1880. 8°
- Pisko Fr. Jos. Dr., Licht und Farbe, eine
gemeinfassliche Darstellung der Op-
tik. München, 1869. 8°
- Pleszner S. Sabbatpredigten. 1. R.
1. Lf. herausgegeben v. Dr. El.
Pleszner. M./m. Frankfurt 1888. 8°
- Preller L., Griechische Mythologie.
I—II. k. Lipcse, 1854. 8°
- Rajzer Rabbi oder der weltberühmte
Witzkopf von D . . . r N . . . n Pest,
1865. 8°
- Reich Ig., בית לחם Jahrbuch z. Beför-
derung d. Ackerbaues, Handwerks
u. d. Industrie unter den Israeliten

- Ungarns. 2. évfolyam. Budapest, 1873. 8°
- Reich H. L. D., **העת וזאת** Das Judenthum d. Neuzeit. Vorlesungen. I—V—X. 2. kiad. Bécs, 1877. 8°
- Reich H. L. D., **שלום לרחוק ולקרוב** Friede dem Nahen u. d. Fernen. Ein ernstes Wort in unserer Zeit.... Bonyhád, 1884. 8°
- Révész I., Vélemény a magyar prot. egyházalkotmány főpontjai felett. Debreczen, 1857. 8°
- Réunion en faveur des Israélites de l'Orient. Paris, 1876. 8°
- Richter J. P., Der Komet. I—III. Berlin, 1820. 8°
- Richter J. P., Levana. Ueber Erziehung, 3. jav. kiad. Stuttgart u. Tübinga, 1845. 8°
- Riehl W. H., Die bürgerliche Gesellschaft. Stuttgart, 1861. 8°
- Riehl W. H., Culturstudien aus 3 Jahrhunderten. Stuttgart, 1862. 8°
- Rohling Aug., Fr. Delitzsch und das Judenthum. 3. kiad. Prága, 1881. 8°
- Rosenberg Alex., Die Mosaische Echtheit der Königs-Urkunde im Deuteronomium. XVII. 14—20. Halberstadt, 1867. 8°
- Rosenmeyer J., **אמונת ישראל** Vezérfo-nal Mózes vallásban.... Pest, S.-A.-Ujhely, 1872. 8°
- Rosin D. Dr., Beiträge zur Bibel-Exegese. Berlin. 1884. 8°
- Rosin D. Dr., Reime u. Gedichte des Abr. Ibn Esra Hft III. Boroszló, 1888. 8°
- Rothausen M. S., A veszprémi Chewra-Kadischa képviselő testületének általános jelentése, melyet az 1885/87-ki időszakban kifejtett működéséről az 1888. évi január hó 22-én tartott ülés elé terjesztett. Veszprém, 1888. 4°
- Rousseau J. J., Ueber den Gesellschaftsvertrag oder Grundzüge des Staatsrechts. Deutsch v. Dr. A. Marx. Lipcse, 1851. 8°
- Rozsai Józ., Tanulmány a régi zsidók orvostanáról. Budapest, 1875. 8°
- Rückert Friedr., Gedichte. Uj kiadás M./m. Frankfurt 1843. 8°
- Saalschütz J. L., Mosaisches Recht. I—II. Berlin, 1846—48. 8°
- Saalschütz J. L., Grundlage zu Katechisationen über d. Isr. Gotteslehre. Bécs, 1833. 8°
- Sachs M. Dr., Beiträge zur Sprach- u. Alterthumsforschung. 1., 2. füzet. Berlin, 1854. 8°
- Sachs M. Dr., Religiöse Poesien d. Juden in Spanien. Berlin, 1845. 8°
- Sachs M. Dr., Predigten. Berlin, 1866/9. 8°
- Sachs M. Dr., Sabbathpredigten.
- Sachs M. Dr., Stimmen v. Jordan u. Eufrat. I—II. B. Berlin, 1868. 8°
- Salomon J., Lehrbuch d. Arithmetik u. Algebra. 2. kiad. Bécs, 1831. 8°
- Salomon J., Lehrbuch d. reinen Elementar Geometrie. 2. kiad. Bécs, 1833. 8°
- Salomon J., Lehrbuch d. Geometrie. Bécs, 1828. 8°
- Salomon Jos., Handbuch der ebenen u. sphärischen Trigonometrie. Bécs, 1824. 8°
- Salomon G. Dr., Predigten. 3. Sammlung. Hamburg, 1825. 8°
- Salomon G. Dr., Predigten. Der Weg des Herrn. Hamburg, 1846. 8°
- Scherr Joh. Deutsche Kultur- und Sittengeschichte. 4. durchgesehene, ergänzte u. verm. Aufl. Lipcse, 1870. 8°
- Schleiermacher Fr., Ueber die Religion. Lipcse, 1868. 8°
- Schlosser F. C., Weltgeschichte I—XVI. M./m. Frankfurt 1841—56. 8°

- Schmiedl A., סנסנימ Sansinim, Betrachtungen über d. 5. B. M. nach Ordnung d. Wochenabschnitte. Prága, 1859. 8°
- Schwalb W., Christus und d. Judenthum. 2. p. Berlin, 1883. 8°
- Schwarz Ad. Dr., Beleuchtung einer dunklen Mischna . . . s. l. s. a. 8°
- Schwarz Ad. Dr., Sabbatpredigten. 1—2. Karlsruhe, 1882—83. 8°
- Schwarz Ad. Dr., Die Tosifta d. Tractates Sabbath in ihrem Verhältnisse z. Mischna. 2. péld. Karlsruhe, 1879. 8°
- R. Schwarz Jos., Das heilige Land nach seiner ehemaligen u. jetzigen geograph. Beschaffenheit.... Deutsch bearbeitet v. Dr. Isr. Schwarz. M./m. Frankfurt 1852. 8°
- Schwarz M., Az egyenletek megfejezése népszerű modonban. Budapest, 1883. 8°
- Schwarz M., Amnon, der Märtyrer u. Verfasser des Unsanne Tokef, eine jüd. Legende aus d. Stufen-Gesängen d. Rabb. L. Stein. Ins Hebr. übersetzt . . . Ostrow, 1854. 8°
- Schwiker I. H., Magyarország története. Budapest, 1875. 8°
- Scott W., Schloss Abalon. I—II. köt. Grätz, 1828. 8°
- Seidler Herm., Berith ben Habtharim (Vereinigung d. Parteien) Sopron, 1869. 8°
- Sephoris und Rom. Berlin, 1866. 8°
- Silberstein M. Dr., דבר בעתו Predigten. Boroszló, 1870. 8°
- Simonyi J., Kalvisz környéke. Budapest, 1882. 8°
- Simonyi Zs. dr., A magyar kötőszók. I—III. 3. kk. Budapest, 1881. 8°
- Simonyi Zs. dr., Antibarbarus. Budapest, 1879. 8°
- Simonyi Zs. dr., Rendszeres magyar nyelvtan. Budapest, 1879. 8°
- Simonyi Zs. dr., Tanulmányok az egyetemi magyar nyelvtani társaság köréből. 1—3. Budapest, 1881. 8°
- Simonyi Zs. dr., A hangátvetésről. Különleny. Budapest, 1878. 8°
- Simonyi Zs. dr., Német nyelvkönyv. Budapest, 1880. 8°
- Simonyi Zs. dr. Magyar nyelvtan mondattani alapon. I—II. Budapest, 1877/8. 8° 3. Th. (I. 2. péld.)
- Singer Isid., Presse und Judenthum. 2. verm. u. verb. Aufl. Bécs, 1882. 8°
- Singer S. L., Bibliai történet chronologiai számításokkal. Rimaszombat, 1884. 8°
- Skreinka L., Beiträge zur Entwicklungsgeschichte der jüdischen Dogmen u. d. jüd. Cultus. Bécs, 1868. 8°
- Smith Charlotte, Les promenades champêtres. III. Paris, . . . 8°
- Sohr Isr. Chronologische Tabellen f. Evidenzhaltung d. jüd. u. christ. Daten v. J. 1780—1852. N.-Kanisza, 1853. 12°
- Spinoza Bened., Theologisch-politische Abhandlung. Uebersetzt u. erläutert v. J. H. v. Kirchmann. Berlin, 1870. 8°
- Spinoza Bened., Ethik. Berlin, 1870. 8°
- Statut d. in dem Testament d. Kommerzienrates Jonas Fränkel angeordneten Familienstiftung. Boroszló, (1851.) 8°
- Statut für die Fränkel'sche Stiftung z. Beförderung d. Künste u. Handwerke unter d. Juden. Boroszló, 1856. 8°
- Statut d. Synagogen-Stiftung auf Norderney v. 27. Apr. 1879. Boroszló... 8°
- Statut der Hochschule f. d. Wissenschaft d. Judenthums. Berlin, 1870. 8°
- Stein L., Haus Ehrlich. Lipcse, 1863. 8°

- Stein Christ. Gottfr. D., Kleine Geographie. 21. kiadás. Lipcse, Bécs, 1839. 8°
- Stein Miksa, A Chewrák eredete. Török-Szt.-Miklós, 1888. 8°
- Steinthal D. Dr., Allgemeine Ethik. Berlin, 1885. 8°
- Stern A., **הנהגה** Ueber ehegesetzliche Zeitfragen. Pest, 1873. 8°
- Szabadkőművesek lényege, alapelvei... Budapest, 1882. 8°
- Szabványai, Veszprém vm. szervezeti... Veszprém, 1872. 8°
- Szalárdi M. dr., A közérvadás és a gyermekhalandóság Magyarországon. Budapest, 1879. 8°
- Szalay L., Magyarország története. I—IV., VI. 5 kk. 1852—60. 8°
- Szathmáry Gy., Szabadelvűpárti nap-tár. II. Budapest, 1885. 8°
- Szent biblia..... Magyar nyelvre fordította. Károlyi Gáspár. Kőszeg, 1842. 8°
- Szent Máté írása szerinti Evangélium. Átdolgozott kiad. Budapest, 2. pp. 1885. 16°
- Szervezete az iparostanulók iskoláinak . . . Budapest, 1882. 8°
- Szőgyhy G. V., Bibliatörténet és héber nyelvtan. Győr, 1889. 8°
- Szomaházy I., Szóktetés a zárdából. Budapest, 1887. 8°
- Tanítóbarát IV. 1., 2., 3. 3. füzet. Győr, . . . 8°
- Tanügy, Magyar 1874. III. 4. 1876. V. 6. 1877 VI. 3. 3. f. 8°
- Tavaszi Ünnepi lap. (Szerk. Pulszky P.) Budapest, 1880. 8°
- Terent. Comoediae. Lipcse, 1702. 8°
- Térképe a magy. szt. korona országainak . . . Budapest.
- Térképe Veszprém várm. közigazgatási . . .
- (Thewrewk J. Ponori), Koronázási hódolat. (Pest, 1867.) 2°
- Thibaut F., Vollständiges Wörterbuch d. französischen u. deutschen Sprache. 22. kiad. Braunschweig, 1854. 8°
- Tholuck A., Wichtige Stellen des Rabbinischen Buches Sohar im Text u. mit Uebersetzung nebst einigen Anmerkungen. Berlin, 1824. 8°
- Tisza-Eszlár Criminal-Affaire. (Budapest.) s. a. 2°
- Tomor F. Váradi A. dr. Magyar olvasókönyv a középisk. I. oszt. számára. 3. kiadás. Budapest, 1884. 8°
- Tomor F. Váradi A. dr. Magyar olvasókönyv a középisk. II. oszt. számára. 2. kiad. Budapest. 1884. 8°
- Tomor F. Váradi A. dr. Magyar olvasókönyv a középisk. III. oszt. számára. 2. kiad. Budapest, 1884. 8°
- Tört. szárnyakkal. Orosz regény. Ford. Molnárné, Barcza J. Veszprém, 1887. 8°
- Törvény a népiskolai közoktatás tárgyában. I—III. 3 f. Pest, 1870
- Törvényezikk, 1875. XXXII. . . . tanintézetek tanítóinak és nevelőinek nyugdíjazásáról. 3. pp. Budapest, 1875. 8°
- Ueberweg Fr. Dr., Die Geschichte der Philosophie des Alterthums II—III. k. Berlin, 1868. 8°
- Ullmann L. Dr., Der Koran. Crefeld, 1840. 8°
- Ungarisch - Jüdische Wochenschrift. (Kayserling M. Dr. és Kohn S. Dr.) Pest, 1871/72. 4°
- A veszprémi izr. vallásközség alapszabályai . . . Veszprém, 1872. 8°
- Vignoli T., Mythe und Wissenschaft. Eine Studie. Lipcse, 1880. 8°
- Vilmar A. F. C., Geschichte der Deutschen Literatur. 6. jav. kiad. Marburg, 1856. 8°
- Virág I. Walter K., Számtani gyakorlókönyv. I—III. 3. f. Budapest, 1883. 8°

- Waldeck Oskar, Biblisches Lesebuch f. d. israelit. Jugend. I. Th. Bécs. 1883. 8°
- Wassermann M., Judah Touro. Lipcse, 1871. 8°
- Webster a complete Pocket Dictionary of the English and German and German and English languages. 8. kiad. (2. k. hiányzik.) Lipcse 1852. 8°
- Wertheimer Jos. Ritter v., Jüdische Lehre u. jüd. Leben. Mit besond. Beziehung auf die Juden in Oesterreich 2. jav. kiadás. 2. példány Bécs, 1883. 8°
- Wiesner I., Scholien z. Babylonischen Talmud . . . 2. füz. Prága, 1862. 8°
- Winer G., Biblisches Realwörterbuch. I—II. B. 3. sehr verb. u. verm. Aufl. Lipcse, 1847/48. 8°
- Wolf G. Judentaufen. Bécs, 1863. 8°
- Wolf O. L. B., Handbuch der geistlichen Beredsamkeit. Lipcse, 1840. 8°
- Wörterbuch zu Homers Odyssee. Königsberg, 1827. 8°
- Yung Ev. Dr., Klagen oder Nachtgedanken über Leben, Tod und Unsterblichkeit. Aus d. Englischen deutsch von J. A. Ebert. II. k. Braunschweig, 1769. 8°
- [Zedner J.,] Auswahl historischer Stücke aus hebr. Schriftstellern v. 2. Jahrhundert bis auf die Gegenwart. Berlin, 1840. 8°
- Zeller Ed. D., Grundriss der Geschichte v. griech. Philosophie 2. . . . kiad. Lipcse, 1886. 8°
- Zeller E. D. Vorträge und Abhandlungen geschichtlichen Inhalts. Lipcse, 1865. 8°
- Zilz M., סודי דת משה Religionslehr f. isr. Schulen. 2. vielf. verm. Aufl. Pest, 1853. 8°
- Zipser M. Dr., Des Flavius Josephus Werk über das höchste Alter d. jüd. Volkes gegen Apion. Bécs, 1871. 8°
- Zipser M. Dr., Israels Nationalcharakter . . . Homilie. (Vorgetragen Sabbath Waera 5617.) Pesth, 1840. 8°
- Zschokke H., Stunden d. Andacht 20. Aug. I—VIII. Aarau, 1840. 8°
- A Zsoltárok könyve a Vulgata szerint. Eger, 1860. 8° Káldi György fordítása nyomán . . . Eger, 1860. 8°
- Zumt C. G. Dr., Lateinische Grammatik. 5. kiad. Berlin, 1826. 8°
- Zunz L. Dr., Die Bibel. Berlin, 1843. 8°
- Zunz L. Dr., Gesammelte Schriften. I—II. Berlin, 1875/76. 8°
- Zunz L. Dr., Gottesdienstliche Vorträge. Berlin, 1832. 8°
- Zunz L. Dr., Damaskus. Ein Wort zur Abwehr . . . Berlin, 1839. 8°
- Zunz L. Dr., Die Monatsnamen des Kalendarjahres. Berlin, 1872. 8°
- Zunz L. Dr. Die Ritus d. synagogalen Gottesdienstes geschichtlich entwickelt. Berlin, 1859. 8°
- Zunz L. Dr. Zeitschrift für d. Wissenschaft des Judenthums. 1. k. Berlin 1823. 8°
- Zunz L. Dr., Predigten. Berlin, 1846. 8°
- Zunz L. Dr., Zur Geschichte und Literatur. Berlin, 1845. 8°
- Zunz L. Dr., Vorschriften über die Eidesleistung der Juden. Berlin, 1859. 8°